

audit FINANCIAR

2/2011

- **Etica în profesia contabilă - o abordare europeană și internațională**

- **Politici de guvernare corporativă - efect asupra reducerii costului capitalului**
- **Auditul extern sub impactul crizei financiare**
- **Armonizarea rezultatului contabil cu rezultatul fiscal**
- **Evenimente ulterioare datei bilanțului în contextul Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene**
- **Considerații privind aplicarea ISA 550, Părți afiliate**

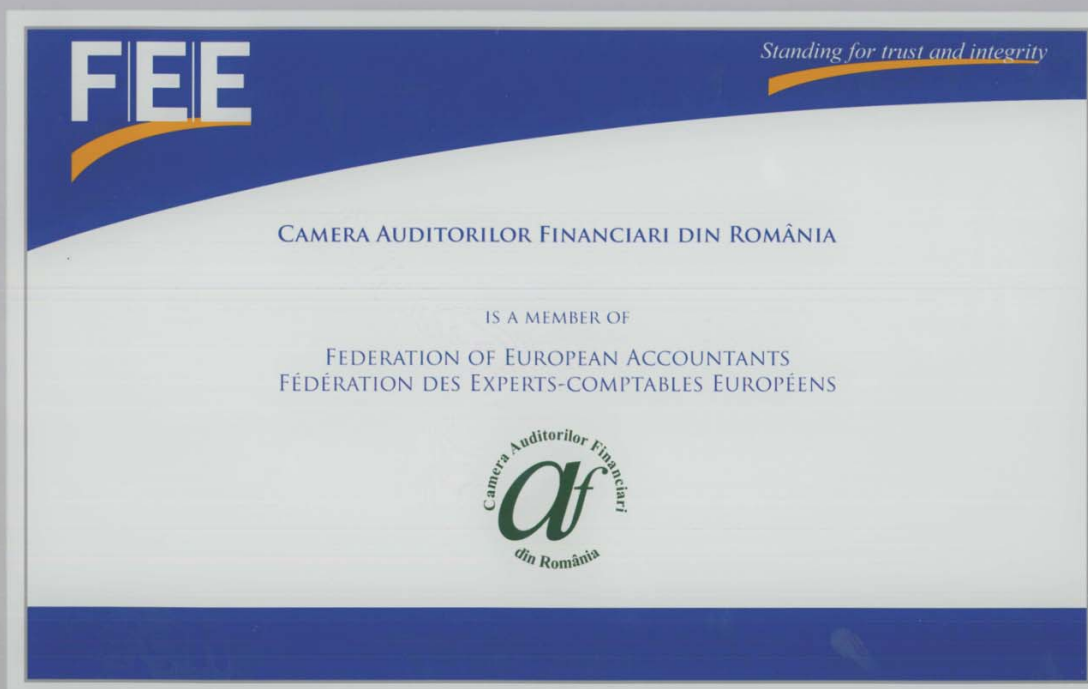
Din activitatea CAFR

Camera Auditorilor Financiari din România, membru cu drepturi depline al FEE

După cum cititorii noștri au fost anunțați în numărul precedent al revistei, Camera Auditorilor Financiari din România a devenit membru cu drepturi depline al Federației Europene a Contabililor (FEE).

În acest număr prezentăm momentul în care prof.univ.dr. **Ion Mihăilescu**, președintele CAFR, primește diploma de confirmare, înmănată de **Olivier Boutellis-Taft**, director executiv FEE.

De asemenea, reproducem diploma primită din partea FEE.

Prof. univ. dr. Eugeniu ȚURLEA, prof. univ. dr. Aurelia ȘTEFĂNESCU & drd. Mihaela MOCANU

Reglementări în materie de etică în profesia contabilă - o abordare europeană și internațională

Ethical Regulations in the Accounting Profession - an European and International Approach

3

Prof. univ. dr. Ion IONAȘCU, prof. univ. dr. Lavinia OLIMID, lect. univ. dr. Mihaela IONAȘCU & prof. univ. dr. Daniela Artemisa CALU

Efectul politicilor de guvernare corporativă asupra reducerii costului capitalului pentru companiile românești cotate

The Effect of Corporate Governance Policies on Reducing the Cost of Capital of Listed Romanian Companies

12

Prof. univ. dr. Laurențiu DOBROȚEANU, lector universitar drd. Diana MANEA & conf. univ. dr. Camelia Liliana DOBROȚEANU

Dinamica percepțiilor privind auditul extern sub impactul crizei financiare

The Dynamics of Audit Expectations Gap under the Impact of Financial Crisis

18

Prof. univ. dr. Tatiana DĂNESCU, prof. univ. dr. Nicolae TODEA & drd. Mihaela PROZAN, drd. Andreea Cristina DĂNESCU

Studiu privind armonizarea rezultatului contabil cu rezultatul fiscal

A Study on the Compliance of the Accounting Result with the Fiscal Result

28

Prof. univ. dr. Elisabeta JABA & drd. Ioan-Bogdan ROBU

Obținerea probelor de audit pentru testarea „Going Concern”, folosind metode statistice avansate în analiza influenței factorilor asupra ratei îndatorării globale

Obtaining Audit Evidence for Testing the „Going Concern” Assumption, Using Advanced Statistical Methods to Analyze the Influence on Overall Borrowing Rate

37

Dr. Alexandra LAZĂR, drd. Monica AVRAM & drd. Elisabeta Maria DUINEA

Evenimente ulterioare datei bilanțului în contextul Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, aplicabile operatorilor economici

Events after the Balance Sheet Date Starting from the Accounting Regulations Conform to the European Directives, Applicable to the Economic Entities

47

Lisa WEAVER, ACCA

Considerații privind aplicarea ISA 550, Părți afiliate

Considerations on ISA 550 Applying, Related Parties

53

Revistă editată de
**Camera Auditorilor Financiari
din România**
Str. Sirenelor, nr. 67-69, sector 5, București

Director științific: Prof.univ.dr. **Pavel NĂSTASE**, ASE București
Director editorial: Dr. **Corneliu CÂRLAN**
Redactor șef: **Cristiana RUS**

Consiliul științific

Academician **Constantin IONETE**, Academia Română
Academician **Iulian VĂCĂREL**, Academia Română
Prof. univ. dr. **Dinu AIRINEI**, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Prof. univ. dr. **Veronel AVRAM**, auditor financiar, Universitatea din Craiova
Prof. univ. dr. **Sorin BRICIU**, Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
Prof. univ. dr. **Alain BURLAUD**, Institut National des Techniques Economiques et Comptables, Paris
Prof. univ. dr. **Tatiana DĂNESCU**, auditor financiar, Universitatea „Petru Maior”, Târgu Mureș
Prof. univ. dr. **David HILLIER**, Leeds University Business School, Marea Britanie
Prof. univ. dr. **Allan HODGSON**, Amsterdam Business School, Olanda
Prof. univ. dr. **Ion IONAȘCU**, auditor financiar, Academia de Studii Economice, București
Prof. univ. dr. **Dumitru MATIȘ**, auditor financiar, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
Prof. univ. dr. **Marilen PIRTEA**, Universitatea de Vest, Timișoara
Prof. univ. dr. **Vasile RĂILEANU**, auditor financiar, Academia de Studii Economice, București
Prof. univ. dr. **Victoria STANCIU**, auditor financiar, Academia de Studii Economice, București
Prof. univ. dr. **Ioan TALPOȘ**, auditor financiar, Universitatea de Vest din Timișoara
Mircea BOZGA, auditor financiar, ACCA, PricewaterhouseCoopers, București
Dr. **Alexandra LAZĂR**, auditor financiar, director adjunct în Ministerul Finanțelor Publice
Andreia STANCIU, director ACCA Europa de Sud-Est
Monica ȘTEFAN, auditor financiar, ACCA, București

Revistă recunoscută de CNCIS,
categoria B+
B.D.I.: <http://www.ulrichsweb.com>;
<http://www.proquest.com>;
www.ebscohost.com

Revistă inclusă în platforma editorială
română SCPIO: www.scpio.ro

Marcă înregistrată la OSIM,
sub nr. M2010 07387

Colectiv redacțional:

*Marina ANTOFIE, Adriana COȘA,
Alexandra JORA, Alice PETCU,
Daniela ȘTEFĂNUȚ, Angela TUDOR*

Secretar de redacție:

Cristina RADU

Prezentare grafică și tehnoredactare:

Nicolae LOGIN

Tipar:

Universal Color S.A.,
str.Victoriei, bl. A2-A3, Pitești,
tel.: +40 (248) 215788

ISSN 1844 - 8801

*Consiliul științific și colectivul redacțional
nu își asumă responsabilitatea
pentru conținutul articolelor
publicate în revistă.*

Telefon:
(021) 410.74.43 interior 120;
Fax:
(021) 410.03.48;
E-mail:
revista@cafr.ro;
http:
revista.cafr.ro

Reglementările în materie de etică în profesia contabilă - o abordare europeană și internațională

Eugeniu ȚURLEA*, Aurelia ȘTEFĂNESCU** & Mihaela MOCANU***

Abstract

Ethical Regulations in the Accounting Profession - an European and International Approach

The topic regarding ethics in the accounting profession exerts an increasing fascination, both for practitioners, and for the regulation authorities and the academic environment, mostly because of the events from the beginning of the XXIst century (such as the well-known Enron, WorldCom and Parmalat scandals), because of the current globalization context, of the material prosperity considered to be a priority by economic entities, as well as because of the danger of demonetization of the professions, in general. Both the international literature, as well as the national literature in the field paid increased attention to this topic. However, the Romanian literature mainly debates aspects related to the ethical regulations in force at international level. The novelty of the present article consists in its double purpose: first, that of presenting by comparison both the ethical regulations in force at international level, and the ones issued in the European Union and the ones in vigor in the United States of America and second, that of debating the necessity and adequacy of the ethical regulations in the accounting profession. The research approach is analytical-argumentative in nature and is well substantiated, especially that the ethical regulations to be observed by the accounting professionals, as well as the courses on ethical subjects to be attended by them are increasingly numerous, complex and demanding. The main conclusions of the authors consist in the fact that the strongest argument in favor of ethical regulations is the accounting profession's need for legitimizing its status (at a macro level) and the professional accountant's desire to maintain reputation (at a micro-level).

Key words: *accounting profession, ethics, regulation, regulation authority, reputation*

JEL Classification: *M42, L84*

Cuvinte cheie: profesia contabilă, etică, reglementare, autoritatea de reglementare, reputație

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: eturlea@yahoo.com

** Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: stefanescu.aura@gmail.com

*** Drd., Academia de Studii Economice București, e-mail: mihaela.g.mocanu@gmail.com

1. Introducere

Evenimentele de la începutul secolului al XXI-lea, cum ar fi binecunoscutele scandaluri Enron, WorldCom și Parmalat, precum și actualul context al globalizării, accentul pus din ce în ce mai mult de entitățile economice pe aspecte de prosperitate materială și pericolul demonetizării profesiilor au generat o atenție crescândă asupra eticii în profesia contabilă. În literatura națională de specialitate această tematică a prezentat un interes major, dat fiind numărul de studii publicate recent în acest domeniu. Morariu (2007) tratează aspecte de competență, confidențialitate și comportament profesional în contextul Codului etic pentru profesioniștii contabili, iar Mihăilescu (2007) prezintă rigorile și principiile de etică ale auditorilor în misiunile de audit. Relația dintre profesionalism și etică în profesia contabilă și de audit este dezbătută de Lazăr (2008), în timp ce dilemele etice sunt prezentate într-o abordare structurată de către Badea (2008). Rusovici & Rusu (2008) abordează o temă înrudită cu etica și profesionalismul auditorului financiar, respectiv reputația profesională, considerată a fi un bun de mare

preț. Partizan al eticii în profesia contabilă, Popescu et al (2009) realizează un studiu privind etica profesionistului contabil în condițiile crizei financiar-economice globale prin care identifică lacunele eticii în afaceri și presiunile specifice existente în condiții de criză, promovează ideea unui „responsabil de etică și conformitate” în companii și definește un sistem unitar de monitorizare a calității și eticii în cabinetele de audit. Nu în ultimul rând, printre studiile relevante în prezentul context se numără și cel al autorilor Morariu et al. (2009) care abordează prevederile standardelor de etică și conduită profesională la nivel global.

Din analiza studiilor existente se poate conchide că, deși aspectelor în materie de etică relevante pentru profesia contabilă li s-a acordat atenția cuvenită în literatura de specialitate din România, accentul s-a pus preponderent pe reglementările etice în vigoare la nivel internațional, dat fiind faptul că acestea sunt preluate și de Camera Auditorilor Financieri din România. Cu toate acestea, în contextul actual al internaționalizării profesiei contabile și al deschiderii crescânde a piețelor de capital din întreaga lume, considerăm ca importante atât reglementările etice existente la nivel internațional, cele elaborate în Uniunea Europeană, precum și cele în vigoare în Statele Unite ale Americii. Pe de altă parte, observând multitudinea și complexitatea reglementărilor în materie de etică pe care profesioniștii contabili sunt obligați să le respecte, precum și cursurile privind aspectele de etică pe care aceștia sunt obligați să le urmeze, prin cercetarea efectuată abordăm problematica necesității și adecvării reglementărilor etice, aducând atât argumente pro, cât și argumente contra pe această temă.

Lucrarea de față este structurată astfel: în primul rând, sunt prezentate regle-

mentările etice în profesia contabilă valabile la nivel internațional; în al doilea rând, este discutat cadrul legislativ relevant pentru profesie dezvoltat în Uniunea Europeană; iar, în al treilea rând, sunt aduse în discuție reglementările din Statele Unite ale Americii care privesc tema prezentului studiu. Fiecare dintre aceste trei secțiuni are o structură similară, astfel: inițial, este prezentată autoritatea de reglementare, este urmărită evoluția în timp a reglementărilor în materie de etică a profesionistului contabil, sunt identificate principiile fundamentale pe care acesta este obligat să le ia în considerare și apoi sunt discutate pe scurt cerințele privind competența profesională. Secțiunea finală a articolului conține argumente în favoarea reglementărilor etice, contraargumente la adresa necesității unor astfel de reglementări, precum și concluziile proprii privind tematica dezbătută.

2. Abordare metodologică

Obiectivul prezentului articol este de a prezenta și de a analiza reglementările existente la nivel internațional, în Uniunea Europeană și în Statele Unite ale Americii în ceea ce privește etica profesionistului contabil. Din punct de vedere metodologic, demersul cercetării este de natură analitic-argumentativă. Pe de o parte, demersul este de natură analitică, deoarece pentru fiecare categorie de reglementări (la nivel internațional, în Uniunea Europeană și în Statele Unite ale Americii) sunt prezentate, secvențial, autoritatea de reglementare, evoluția în timp a reglementărilor relevante, principiile fundamentale și aspecte legate de competența profesională. Pe de altă parte, demersul este de natură argumenta-

tivă, deoarece, în urma analizei reglementărilor prezentate, sunt aduse atât argumente în favoarea reglementărilor etice, cât și contraargumente la necesitatea unor astfel de reglementări, firul logic al argumentației astfel construite conducând către concluzia finală a articolului.

3. Reglementări la nivel internațional

3.1. Autoritatea de reglementare

Autoritatea de reglementare în aspectele de etică din domeniul auditului financiar este IFAC (International Federation of Accountants). IFAC este o organizație globală a profesiei contabile, care include 164 de membri și asociații din 125 de țări și jurisdicții (http://web.ifac.org/download/Facts_About_IFAC.pdf). Rațiunea de a exista a acestei organizații provine din necesitatea de a proteja interesul public, încurajând practici de calitate înaltă în rândul profesioniștilor contabili din întreaga lume. Membrii și asociații IFAC, care sunt în principal corpuri profesionale naționale, reprezintă 2,5 milioane de profesioniști contabili, ce activează în practica publică, în industrie și comerț, guvern și mediul universitar.

Rolul organizației IFAC este:

- (1) de a stabili și promova standarde internaționale de calitate;
- (2) de a facilita colaborarea cu corpurile profesionale care o compun;
- (3) de a acționa ca purtător de cuvânt pentru profesia contabilă internațională cu privire la aspecte relevante de politică publică.

Modalitatea fundamentală utilizată de IFAC pentru a-și atinge obiectivul de a

proteja interesul public constă în elaborarea, promovarea și punerea în aplicare de standarde recunoscute internațional, care acționează în direcția asigurării credibilității informațiilor de care depind investitorii și alți factori interesați. Printre standardele dezvoltate de IFAC se numără:

- *International Standards on Auditing, Assurance Engagements and Related Services* (Standarde Internaționale de Audit, Misiuni de Asigurare și Servicii Conex);
- *International Standards on Quality Control* (Standardele Internaționale de Control al Calității);
- *International Code of Ethics for Professional Accountants* (Codul Internațional de Etică pentru Profesioniștii Contabili);
- *International Education Standards* (Standardele Internaționale de Educație) și
- *International Public Sector Accounting Standards* (Standardele Internaționale de Contabilitate pentru Sectorul Public).

3.2. Evoluția în timp a reglementărilor privind etica

Reglementările etice emise de IFAC relevante în contextul prezentului studiu sunt reprezentate de Codul de etică pentru profesioniștii contabili. Acesta a fost publicat în 1992 de Comitetul de Etică al IFAC, înlocuind Direcțiile IFAC privind etica pentru profesioniștii contabili din anul 1990, care stabileau responsabilități mai reduse profesioniștilor contabili. De-a lungul timpului, Codul de etică pentru profesioniștii contabili a suferit modificări, cele mai recente revizuri având loc în iulie 2006 și iulie 2009. Codul revizuit în anul 2009 intră în vigoare la 1 ianuarie 2011, fiind însă

permisă adoptarea lui la un moment anterior.

3.3. Principii fundamentale

Conform sus-numitului Cod de Etică, un profesionist contabil trebuie să respecte următoarele principii fundamentale:

- (1) integritate;
- (2) obiectivitate;
- (3) competența profesională și atenția cuvenită;
- (4) confidențialitate;
- (5) comportament profesional.

Principiul *integrității* solicită din partea profesionistului contabil să fie direct și onest în toate relațiile profesionale și de afaceri.

Obiectivitatea presupune imparțialitate și absența oricărui conflict de interese sau influențe nedorite care pot să intervină în raționamentele profesionale sau de afaceri.

Competența profesională se referă la datoria permanentă a profesionistului contabil de a-și menține cunoștințele și aptitudinile profesionale.

Atenția cuvenită se traduce în responsabilitatea cu care profesionistul contabil își furnizează serviciile și în conformitatea cu standardele tehnice și profesionale aplicabile.

Potrivit principiului *confidențialității*, un profesionist contabil nu trebuie să divulge informațiile dobândite ca urmare a relațiilor profesionale sau de afaceri unei terțe părți fără o autorizație specifică și nu trebuie să le utilizeze în avantajul său personal sau al unor terțe părți.

De asemenea, profesionistul contabil trebuie să demonstreze *comportament profesional* în orice circumstanță, să se conformeze legilor și normelor rele-

vante și să evite orice acțiune care discreditează profesia.

3.4. Competență profesională

Pentru a-și exercita profesia în mod corespunzător, profesionistul contabil este dator să-și mențină și să-și dezvolte permanent cunoștințele și aptitudinile profesionale. Responsabil pentru dezvoltarea de standarde, articole de informare, declarații de practică și alte documente de informare referitoare la formarea profesională a viitorilor profesioniști contabili și la educația și dezvoltarea profesională continuă a membrilor profesiei contabile este așa-numitul International Accounting Education Standards Board (IAESB). Desemnat de Consiliul IFAC, IAESB este un corp independent de reglementare și funcționează sub auspiciile IFAC și sub supravegherea Public Interest Oversight Board (PIOB).

Similar IFAC, IAESB deservește interesul public prin:

- (1) stabilirea unor standarde de calitate și elaborarea de publicații ce reflectă bune practici în educația, dezvoltarea și evaluarea profesioniștilor contabili;
- (2) promovarea adoptării și implementării Standardelor Internaționale de Educație (International Education Standards);
- (3) dezvoltarea unui sistem de benchmarking în educație pentru măsurarea implementării Standardelor Internaționale de Educație și
- (4) promovarea dezbaterii internaționale cu privire la aspecte de actualitate legate de educația, dezvoltarea și evaluarea profesioniștilor contabili (http://web.ifac.org/download/IAESB-Amended_Terms_of_Reference.pdf). În prezent, o prioritate pentru IAESB în

intervalul 2010-2012 este revizuirea Standardelor Internaționale de Educație și dezvoltarea unor linii directoare privind competența în audit.

O prioritate de nivel mediu pentru aceeași perioadă este acordată dezvoltării unor linii directoare privind: aptitudinile profesionale, cadrele generale de competență, implementarea măsurabilă a standardelor menționate etc.

4. Reglementări la nivelul Uniunii Europene

4.1. Autoritatea de reglementare

În cadrul Uniunii Europene, procesul de reglementare este rezultatul conlucrării între Comisia Europeană, Consiliul Uniunii Europene și Parlamentul European. Comisia Europeană are ca misiune promovarea interesului general al Uniunii Europene. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, Comisia participă la procesul decizional prin prezentarea de propuneri pentru legislația europeană și prin supravegherea punerii corecte în aplicare a tratatelor și a legislației europene. Pe de altă parte, Consiliul Uniunii Europene, ca organism principal de decizie al Uniunii Europene, examinează propunerile legislative ale Comisiei Europene și le adoptă cu sau fără modificări. Consiliul legiferează, în mod normal, împreună cu Parlamentul European, care este un participant activ în cadrul acestui proces legislativ (<http://www.consilium.europa.eu/>, http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/doc/governance_statement_ro.pdf). Principalele instrumente legislative aflate la dispoziția Uniunii Europene sunt următoarele:

- **regulamentele** – sunt aplicabile în mod direct și obligatoriu în toate statele-membre, fără necesitatea unui act de transpunere pe plan național;
- **directivele** – au caracter obligatoriu în ceea ce privește rezultatul care trebuie atins la nivel economic, juridic sau social, însă forma și mijloacele de transpunere a directivei rămân la latitudinea statelor-membre;
- **deciziile** – sunt obligatorii în toate elementele lor; destinatarii unei decizii pot fi state membre, persoane fizice sau persoane juridice ;
- **recomandările și avizele** – nu au caracter obligatoriu, dar pot furniza indicații cu privire la interpretarea și conținutul dreptului comunitar.

(http://circa.europa.eu/irc/opoce/factsheets/info/data/how/characteristics/article_7147_ro.htm)

4.2. Evoluția în timp a reglementărilor privind etica

Actele legislative emise de-a lungul timpului în Uniunea Europeană cu privire la profesia contabilă (în general) și aspecte de etică în această profesie (în particular) sunt numeroase și variate, reflectând interesul crescut acordat acestui domeniu.

În această direcție, au fost publicate:

- Cartea Verde a Comisiei Europene din 13 octombrie 2010. Politica de audit: lecțiile crizei
- Cartea Verde a Comisiei din 24 iulie 1996. Rolul, poziția și răspunderea auditului statutar în cadrul Uniunii Europene

De asemenea, s-au publicat **decizii**:

- Decizia Comisiei din 29 iulie 2008 privind o perioadă de tranziție pentru activitățile de audit ale auditorilor și entităților de audit din anumite țări terțe;
- Decizia Comisiei din 14 decembrie 2005 de instituire a unui grup de experți pentru consilierea Comisiei și facilitarea cooperării între sistemele publice de supraveghere a auditorilor legali și a cabinetelor de audit;

Comisia Europeană și-a făcut cunoscute și unele **recomandări, comunicări și opinii**:

- Recomandarea Comisiei din 5 iunie 2008 privind limitarea răspunderii civile a auditorilor legali și a societăților de audit;
- Recomandarea Comisiei din 6 mai 2008 privind asigurarea calității externe pentru auditorii legali și firmele de audit care auditează entități de interes public;
- Recomandarea Comisiei din 16 mai 2002 – Independența auditorilor statutari în UE: Un set de principii fundamentale;
- Recomandarea Comisiei din 15 noiembrie 2000 privind asigurarea calității pentru auditul statutar în Uniunea Europeană: cerințe minime;
- Comunicare de la Comisie către Consiliul și Parlamentul European din 21 mai 2003. Consolidarea auditului statutar în UE;
- Comunicare de la Comisie din 8 mai 1998 privind auditul statutar în Uniunea Europeană: calea de urmat;
- Opinia Comisiei Economice și Sociale din 28 aprilie 1997 privind „Cartea verde – Rolul, poziția și răspunderea auditului statutar în cadrul Uniunii Europene”

Pentru asigurarea completitudinii au fost propuse și elaborate *directive* relevante pentru audit:

- Propunerea unei Directive a Parlamentului European și a Consiliului din 22 decembrie 2006 pentru modificarea Directivei 2006/43/CE privind auditul statutar al conturilor anuale și al conturilor consolidate, în ceea ce privește puterile de implementare oferite Comisiei;
- Directiva 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 mai 2006, privind auditul statutar al conturilor anuale și al conturilor consolidate, de modificare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului;
- Propunerea unei Directive a Parlamentului European și a Consiliului din 16 martie 2004 privind auditul statutar al conturilor anuale și al conturilor consolidate de modificare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului;

4.3. Principii fundamentale

Recomandarea Comisiei din 16 mai 2002 menționează *obiectivitatea*, *integritatea* și *independența* drept cele mai importante principii pe care auditorul trebuie să le respecte în emiterea opiniei de audit. Obiectivitatea (ca expresie a unei atitudini interioare) nu poate fi verificată din exterior, iar integritatea nu poate fi evaluată în avans. În plus, auditorul financiar este cel care poartă *răspunderea* ca cerința independenței să fie respectată. Potrivit recomandării mai sus-menționate, independența este modalitatea principală a profesiei de a demonstra publicului și autorităților de reglementare că auditorii statutari și firmele de audit își îndeplinesc sarcinile la un nivel care respectă principii etice stabilite, în particular acelea de integritate și obiectivitate.

Conform Directivei 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 mai 2006 privind auditul statutar al conturilor anuale și al conturilor consolidate, pe lângă integritate, obiectivitate și independență, auditorii financiari ar trebui să se caracterizeze prin competență profesională și atenție cuvenită și, în plus, ar fi datori să respecte confidențialitatea privind entitatea auditată. La stabilirea acestor principii esențiale pentru profesionistul în domeniul auditului, interesul public se află în prim-plan, fiind amintit adeseori în prevederile legislației europene.

4.4. Competență profesională

Capitolul al II-lea al Directivei 2006/43/CE conține prevederi referitoare la accesul la profesie, formarea continuă a auditorilor și autorizarea auditorilor statutari din alte state membre. Deoarece credibilitatea auditorului statutar este esențială, numai persoanele fizice sau firmele cu o bună reputație pot fi autorizate de autoritățile competente ale unui stat membru. În plus, o persoană fizică poate fi autorizată să efectueze un audit statutar numai după ce a atins un nivel de admitere la universitate sau un nivel echivalent, apoi a urmat un curs de instruire teoretică, a efectuat un stagiu de pregătire practică și a promovat un examen de competență profesională la încheierea cursurilor universitare sau de nivel echivalent, organizat sau recunoscut de statul membru în cauză.

De asemenea, este prevăzut și un stagiu de pregătire practică de cel puțin trei ani, dintre care cel puțin doi ani se desfășoară pe lângă un auditor statutar sau o firmă de audit autorizată în orice stat membru. Prin excepție de la prevederea referitoare la pregătirea teoretică, pot fi autorizate și persoanele care au fost angajate timp de 15 ani în activități profesionale care le-au permis să dobândească suficientă experiență în

domeniile financiar, juridic și contabil și au promovat examenul de competență profesională menționat sau persoanele care au o experiență profesională relevantă de 7 ani, au efectuat stagiul de pregătire practică și au promovat examenul de competență profesională.

5. Reglementări la nivelul Statelor Unite ale Americii

5.1. Autoritatea de reglementare și evoluția în timp a reglementărilor relevante

În Statele Unite ale Americii, auditul financiar a fost marcat în primul rând de American Institute of Certified Public Accountants (AICPA), înființat în anul 1887. În urma colapsului burselor nord-americane în anul 1929, care a fost declanșat în parte și de deficiențele privind obligațiile de raportare financiară ale firmelor cotate, AICPA a înființat, în colaborare cu Bursa de Valori din New York, un comitet responsabil cu dezvoltarea de măsuri pentru a corecta această situație. Drept consecință, au fost emise normele privind prima înregistrare și cotearea titlurilor de valoare (Securities Act 1933 – SA) și cele privind comercializarea titlurilor de valoare (Securities Exchange Act 1934 – SEA) (Müller K., 2006). În aproximativ aceeași perioadă a fost înființat, de către Congresul Statelor Unite ale Americii, Securities and Exchange Commission (SEC), ca autoritate independentă de supraveghere a bursei de valori.

Anul 2002 a reprezentat un alt moment semnificativ în evoluția reglementărilor relevante pentru auditori. Ca reacție la diverse scandaluri în domeniul financiar-contabil, în special ca urmare a cazului Enron, la 30.07.2002 a fost emis

Sarbanes-Oxley Act of 2002 (SOA). Obiectivul acestei inițiative legislative a fost de a contracara cauzele scandalurilor contabile prin implicare în autoreglementarea auditorilor și guvernanta corporativă a companiilor cotate la Bursa de Valori din New York. Aria de aplicare a SOA cuprinde toți emitenții de titluri de valoare care se supun prevederilor SA și SEA, precum și auditorii acestora. Relevant în acest context este și Independence Standards Board (ISB), înființat în mai 1997 cu scopul de a dezvolta un cadru conceptual pentru a transpune într-un mod unitar standardele disparate ale SEC. Un alt comitet, înființat tot drept comitet subordonat SEC și supravegheat de acesta este așa-numitul Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB).

5.2. Principii fundamentale

Majoritatea principiilor fundamentale se regăsesc în Codul de Conduită Profesională emis de AICPA. Acesta este alcătuit din două părți: principiile și regulile. Principiile oferă cadrul general pentru reguli, care guvernează performanța serviciilor profesionale prestate de membrii AICPA (<http://www.aicpa.org/Research/Standards/CodeofConduct/Pages/default.aspx>). Codul de Conduită Profesională este destinat tuturor membrilor din practica publică, din industrie, din guvern și din educație. Principiile menționate în Cod exprimă recunoașterea de către profesie a responsabilităților față de public, clienți și colegi și solicită angajamentul nestrămutat al membrilor AICPA pentru un comportament onorabil, chiar și cu prețul sacrificării avantajului personal. Printre principiile stabilite în Codul de Conduită Profesională emis de AICPA se numără: integritatea, obiectivitatea, independența și atenția cuvenită. Integritatea presupune ca munca prestată și încrederea publicului să nu fie subor-

donate câștigurilor și avantajelor personale. Obiectivitatea și independența implică lipsa oricăror conflicte de interese în îndeplinirea responsabilităților profesionale. Nu în ultimul rând, atenția cuvenită presupune ca serviciile să fie prestate cu competență și conștiinciozitate.

5.3. Competență profesională

Pentru a obține autorizarea ca Certified Public Accountant (CPA) în Statele Unite ale Americii, este necesară promovarea diverselor examene dezvoltate și notate de AICPA. Este prevăzut și un stagiul de practică, precum și participarea la programe de pregătire profesională. Deoarece profesia contabilă trebuie internaționalizată, cariera în S.U.A. a devenit din ce în ce mai atractivă și întrucât nivelul profesional al participanților la examenul de certificare a fost criticat, în ultimii ani au existat eforturi intensive de reformare a acestui examen. Responsabil pentru configurarea, desfășurarea și evaluarea așa-numitului „Uniform-CPA-Examination” este Board of Examiners (BOE) al AICPA.

6. Discuții și concluzii

Din reglementările etice prezentate mai sus se constată faptul că, per ansamblu, principiile fundamentale pe care membrii profesiei contabile sunt datori să le respecte sunt similare, o cauză fiind mult-discutata internaționalizare, concretizată inclusiv în eforturile de armonizare a profesiilor contabile din întreaga lume. În plus, evoluția în timp a reglementărilor etice arată nevoia resimțită de autoritățile de reglementare de a rafina permanent regulile și principiile impuse auditorilor. Această preocupare își are originea în importanța

pe care implicit aceste autorități au acordat-o aspectelor de etică în profesia contabilă în sens larg, respectiv în auditul financiar în sens restrâns. Tabelul 1 sintetizează informațiile prezentate în secțiunile anterioare:

Corpurile profesionale din diverse țări (inclusiv Camera Auditorilor din România) impun membrilor lor participarea la cursuri de etică. Aparent, această proliferare a cursurilor obligatorii în această arie implică tocmai o lipsă de etică din partea profesioniștilor contabili. Dacă astfel de cursuri nu ar fi necesare, ele nu ar fi solicitate. Pe de altă parte, dintre toate celelalte profesii se pare că profesia contabilă este aproape singura care impune membrilor săi să urmeze cursuri în materie de etică și deontologie profesională (Cheffers și Pakaluk, 2007).

Considerăm că această particularitate a profesiei contabile se explică prin scandalurile contabile atât de intens mediatizate la începutul secolului al XXI-lea, cum ar fi Enron sau WorldCom, care au avut un impact major și au condus în Statele Unite ale Americii la o modificare a legislației, respectiv la emiterea Sarbanes-Oxley Act. În plus, studii recente indică faptul că, în urma acestor scandaluri, profesioniștii contabili (atât contabilii, cât și auditorii financiari) au încetat să fie percepuți ca integri prin însuși statutul lor de profesioniști, iar ținuta lor morală a început să fie pusă la îndoială de către unii dintre utilizatorii situațiilor financiare.

Preocuparea pentru comportamentul etic al profesioniștilor contabili s-a intensificat în prezent și din cauza faptului că, în special în Statele Unite ale Americii, dar și în alte țări, a intervenit o schimbare în percepția profesiei contabile asupra ei înseși (McPhail și Walters, 2009). Astfel, în contextul unei concurențe din ce în ce mai intense pe

Tabelul 1 - O comparație între reglementările etice actuale în vigoare la nivel internațional, în Uniunea Europeană și în S.U.A.

Secțiuni	Internațional	U.E.	S.U.A.
Autoritatea de reglementare	<ul style="list-style-type: none"> • IFAC 	<ul style="list-style-type: none"> • Conlucrare între Comisia Europeană, Consiliului Uniunii Europene și Parlamentul European 	<ul style="list-style-type: none"> • AICPA • SEC
Reglementări etice actuale	<ul style="list-style-type: none"> • Codul Etic pentru Profesioniștii Contabili 2009, în vigoare începând cu 1.01.2011 	<ul style="list-style-type: none"> • Directiva 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului; • Recomandarea Comisiei din 16 mai 2002 	<ul style="list-style-type: none"> • Codul de Conduită Profesională emis de AICPA, revizuit în 2010
Principii fundamentale	<ul style="list-style-type: none"> • Integritate; • Obiectivitate; • Competența profesională și atenția cuvenită; • Confidențialitate; • Comportament profesional. 	<ul style="list-style-type: none"> • Obiectivitate; • Integritate; • Independența; • Competența profesională; • Atenția cuvenită; • Confidențialitate. 	<ul style="list-style-type: none"> • Integritate; • Obiectivitate; • Independența; • Atenția cuvenită.

Sursa: *proiecție proprie*

piața de audit și unui interes din ce în ce mai mare acordat de firmele de audit obiectivelor de natură economică, profesioniștii contabili s-au îndepărtat treptat de ideile de servire a interesului public și de altruism asociate în mod tradițional cu profesia.

Cu toate acestea, reacția publicului la scandalurile contabile și impunerea de reglementări și cerințe în materie de etică ar putea părea exagerate, având în vedere că situațiile în care profesioniștii contabili au dat dovadă de comportament lipsit de etică au fost rare de-a lungul timpului. De fapt, în spatele acestui interes crescut pentru profilul moral al profesionistului contabil stă însăși natura profesiei contabile, care impune preocupări legate de etică membrilor săi, publicului și legiuitorilor, după cum explică Cheffers și Pakaluk (2007). Din aceeași perspectivă, autorii identifică patru caracteristici principale ale profesiei contabile, considerate probleme persistente și generale ce afectează profesia. În primul rând, auditorii financiari nu sunt plătiți de cei ale căror interese le reprezintă. Conducerea companiei auditate este cea care îi

mandatează și remunerează. Aceasta, însă, este numai factorul responsabil cu gestiunea eficientă a unor resurse încredințate de proprietarii lor de drept, care sunt, de fapt, principalii interesați de rezultatul muncii respectivului profesionist contabil. Totodată, cercul celor pentru care munca auditorului prezintă interes este mult mai larg și include: investitori potențiali, guvern, angajați ai companiei auditate ș.a. Prin urmare, profesia contabilă prezintă particularitatea că remunerația auditorului financiar nu provine de la principalii factori interesați de produsul muncii sale, pe care, de regulă, auditorul nici nu îi cunoaște.

În al doilea rând, comparativ cu profesiile tradiționale, precum avocatura sau medicina, profesia de auditor financiar este o profesie de dată recentă. Ritmul de dezvoltare ca profesie a coincis, în mare parte, cu ritmul de dezvoltare a afacerilor și a economiei de piață. În al treilea rând, obiectivul profesiei contabile este de a conferi încredere în mediul modern al economiei de piață. Prin auditarea situațiilor financiare ale unei entități, auditorul financiar le conferă

acestora credibilitate în ochii celor care le utilizează, îndeplinindu-și astfel misiunea de a crea încredere în contextul actual al economiei de piață. Auditorul caută și revelează adevărul cu privire la situațiile financiare ale entității auditate, așadar, este necesar ca profesia contabilă să fie orientată către adevăr. În al patrulea rând, auditorii protejează interesul public, respectiv interesul creditorilor, investitorilor, guvernului etc., de aceea literatura de specialitate (în special cea nord-americană) consideră că au statutul de „gardieni”. Însă pentru a-și duce la îndeplinire acest rol, este de dorit ca auditorii să reziste tentației de a-și urmări interesul propriu, tentație adeseori puternică în contextul sumelor mari de bani care sunt la mijloc.

Având în vedere particularitățile profesiei contabile, care ar putea fi considerate chiar probleme structurale, inerente profesiei, reglementările și cerințele etice își relevă pregnant necesitatea. Cu toate acestea, potrivit argumentelor lui Cheffers și Pakaluk (2007), ele nu reprezintă soluția ideală pentru consolidarea încrederii în profesia contabilă și formarea unor profesioniști contabili de

o moralitate fără cusur. În primul rând, oricât ar fi de cuprinzătoare și de clar formulate și oricâte cazuri speciale ar menționa, reglementările nu vor putea trata toate situațiile ce pot apărea în practică. Pe de altă parte, punerea lor în aplicare necesită o interpretare adecvată, pe baza unui proces de raționament și în urma aprecierii corecte a circumstanțelor specifice în care se aplică.

În al doilea rând, reglementările etice sunt impuse din exterior, de către o autoritate de reglementare, după cum s-a precizat în subcapitolele anterioare. În mod firesc, aceste reglementări conțin penalizări pentru încălcarea lor și uneori chiar recompense dacă sunt respectate. Din acest motiv, reglementările etice reprezintă o motivație extrinsecă pentru a alege un comportament moral, care este însă inferioară motivației intrinseci și mult mai puțin adecvată pentru un profesionist. În mod ideal, acesta ar trebui să fie motivat interior de conștiința faptului că munca sa este de valoare și nu exterior, prin sancțiuni și recompense.

Dacă profesionistul contabil alege un comportament etic numai pentru a evita sancțiunile sau a obține recompensele stabilite în reglementări, dezvoltarea sa cognitivă morală s-ar afla la cel mai jos nivel, potrivit cu modelul lui Kohlberg – nivelul pre-convențional (vezi figura 1). Dacă în schimb opțiunea sa în rezol-

varea unei dileme etice date se bazează pe preocuparea de a respecta regulile valabile în societatea din care face parte (în speță, reglementările etice în vigoare), din punctul de vedere al dezvoltării sale morale s-ar afla în perioada moralității convenționale. De dorit este însă ca profesionistul contabil să acționeze din conștientizarea profundă a misiunii sale, pe baza unui cod moral personal și în virtutea unor principii morale universale – ceea ce ar corespunde perioadei moralității autonome, post-convenționale.

În plus, aceste consecințe imediate ale respectării sau nerespectării reglementărilor etice ar putea avea de fapt rezultatul opus celui scontat (Cheffers și Pakaluk, 2007). Astfel, auditorul financiar ar putea deveni mai preocupat de evitarea sancțiunilor sau de obținerea recompenselor decât de respectarea idealurilor profesiei, care de fapt au stat la originea emiterii reglementărilor etice în discuție. Nu în ultimul rând, proliferarea unor reguli complicate și dificile poate încuraja ideea (greșită de altfel) că respectarea acestor reguli este suficientă. Însă, în majoritatea cazurilor, regulile și reglementările reprezintă doar un minim care trebuie respectat, iar a tinde spre ideal necesită mult mai mult efort din partea profesionistului contabil.

În opinia noastră, demersurile de normalizare în domeniul eticii profesio-

niștilor contabili din partea autorităților de reglementare sunt justificate de nevoia de legitimare a profesiei, pe de o parte, și de preocupările profesionistului contabil legate de reputație, pe de altă parte. O nevoie similară de legitimare a statutului se regăsește nu numai în profesia contabilă și în mediul privat, ci și în entitățile sectorului public.

În prezent, schimbările din mediul economic și cadrul legislativ existent stabilesc noi cerințe cu privire la relația între entitățile sectorului public, publicul larg și grupurile cu care aceste entități interacționează. În consecință, în sectorul public, sprijinul, implicarea și dialogul devin mai semnificative decât controlul.

Pe acest fundal, reputația – înțelesă ca totalitatea atitudinilor din mediul exterior față de entitățile sectorului public – crește în importanță și trebuie construită și menținută cu grijă, pentru ca sectorul public să-și păstreze poziția, așadar în scopuri de legitimare a statutului său.

În ceea ce privește profesia contabilă, interesul acesteia și al membrilor ei rezidă în a-și menține puterea de auto-reglementare, fără însă ca serviciile oferite să aibă de suferit în ceea ce privește calitatea.

Pentru realizarea acestui interes, profesia emite noi reglementări, le îmbunătățește pe cele existente și revizuieste cerințele privind accesul la profesie. Astfel de acțiuni reprezintă practici de legitimare și constau în strategiile profesiei de negociere și renegociere a propriului statut. Persoanele care formează o profesie au un statut privilegiat, care le permite să-și descrie acțiunile ca fiind ale unor profesioniști. Pentru a-și menține acest statut, grupurile profesionale își legitimizează în mod permanent poziția în competiție cu alte

Figura 1 - Modelul de dezvoltare morală cognitivă a lui Kohlberg

Nivel	Etapă	Dispoziție
3. Post-convențional	6	Bazată pe principii morale universale.
	5	Imparțială, cu o preocupare pentru interesele tuturor.
2. Convențional	4	Informată de legile societății.
	3	Conformându-se normelor grupului.
1. Pre-convențional	2	Interesul propriu este motivația primară.
	1	Evitarea sancțiunii.

Sursa: McPhail & Walters (2009), p. 24

grupuri ce urmăresc recunoașterea în aceeași arie îngustă de expertiză.

În **concluzie**, apreciem că argumentul cel mai elocvent în favoarea reglementărilor în materie de etică îl reprezintă tocmai această nevoie de legitimare a profesiei (la nivel macro) și de menținere a reputației profesionistului (la nivel micro).

Acknowledgements

Această cercetare a fost derulată în cadrul unui proiect finanțat de către CNCSIS-UEFISCSU, în cadrul programului PNII-IDEI; codul proiectului ID 1827/2008, nr. 955/19.01.2009, **Panoptic privind conotațiile conceptului de performanță în entitățile sectorului public din România: creare versus diseminare** și în cadrul proiectului POSDRU/6/1.5/S/11 **Doctorat și doctoranzi în triunghiul educație-cercetare-inovare** (DOC-ECI), proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 și coordonat de Academia de Studii Economice din București.

This paper was developed as part of a project financed by CNCSIS-UEFISCSU, within the program PNII – IDEI; project code ID_1827/2008, no. 955/19.01.2009, **Panopticon on the performance connotations in the public sector entities in Romania – creation versus dissemination**, and as part of the project POSDRU/6/1.5/S/11 **Doctoral Program and PhD Students in the education, research and innovation triangle**, project co funded by the European Social Fund through The Sectorial Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 and coordinated by The Bucharest Academy of Economic Studies.

Bibliografie

- Badea, D. (2008), *O abordare structurată a dilemelor etice*, Revista „Audit Financiar” nr. 8, vol. VI, p. 25-30;
- Cheffers M., Pakaluk M. (2007), *„Understanding Accounting Ethics”*, Sutton: Allen David Press;
- Lazăr, M. (2008), *Profesionalism și etică în profesia contabilă și de audit*, Revista „Audit Financiar” nr.1, vol. VI, p. 13-22;
- McPhail, K.; Walters, D. (2009), *Accounting & Business Ethics: An Introduction*, Routledge Taylor & Francis Group, New York;
- Manolescu, M.; Mihăilescu, I. (2010), *Exigențe și provocări ale noului Cod Etic pentru profesioniști emis de IFAC*, Revista „Audit financiar” nr. 5, vol. VIII, p. 3-8
- Mihăilescu I. (2007), *Rigori și principii de etică ale auditorilor în misiunile de audit*, Revista „Audit Financiar” nr.7, vol. V, p. 7-14;
- Morariu A., Manolescu M., Crecană C. (2009), *Valori, etică și atitudini profesionale în audit financiar*, Revista „Audit Financiar” nr. 10, vol. VII, p. 31-39;
- Morariu A. (2007), *Despre competență, confidențialitate și comportament profesional în contextul Codului etic*, Revista „Audit Financiar” nr. 11, vol. V, p. 19-22;
- Müller K. (2006), *Die Unabhängigkeit des Abschlussprüfers. Eine kritische Analyse der Vorschriften in Deutschland im Vergleich zu den Vorschriften der Europäischen Union, der IFAC und in den USA*, Deutscher Universitäts-Verlag, Gabler Edition Wissenschaft
- Popescu V. A., Lepădatu Gh., Popescu Gh. (2009), *Studiu privind etica profesionistului contabil în condițiile crizei financiar-economice globale*, Revista „Audit Financiar” nr. 11, vol. VII, p. 9-19;
- Rusovici A., Rusu Gh. (2008), *Reputația profesională, bunul cel mai de preț al auditorului financiar*, Revista „Audit Financiar” nr.7, vol. VI, p. 19-25;
- Cartea Verde a Comisiei Europene din 13 octombrie 2010. Politica de audit: lecțiile crizei;
- International Federation of Accountants (2010), *Codul de Etică pentru Profesioniștii Contabili*;
- Directiva 2006/43/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 17 mai 2006, privind auditul statutar al conturilor anuale și al conturilor consolidate, de modificare a Directivelor 78/660/CEE și 83/349/CEE ale Consiliului;
- Recomandarea Comisiei din 16 Mai 2002 – Independența auditorilor statutari în UE: Un set de principii fundamentale;
- http://web.ifac.org/download/Facts_About_IFAC.pdf, accesat la data de 11.12.2010;
- http://web.ifac.org/download/IAESB-Amended_Terms_of_Reference.pdf, accesat la data de 11.12.2010;
- <http://www.consilium.europa.eu/>, accesat la data de 11.12.2010;
- http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/doc/governance_statement_ro.pdf, accesat la data de 11.12.2010;
- <http://eur-lex.europa.eu/>, accesat la data de 11.12.2010;
- http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/how/characteristics/article_7147_ro.htm accesat la data de 15.12.2010;
- <http://www.aicpa.org/Research/Standards/CodeofConduct/Pages/default.aspx>, accesat la data de 17.12.2010;

Efectul politicilor de guvernare corporativă asupra reducerii costului capitalului pentru companiile românești cotate

Ion IONAȘCU*, Lavinia OLIMID**, Mihaela IONAȘCU*** & Daniela Artemisa CALU***

Abstract

The Effect of Corporate Governance Policies on reducing the Cost of Capital of Listed Romanian Companies

The adoption of IFRS (which are regarded as high quality standards) is expected to *increase transparency* in financial reporting, and consequently *reduce the cost of capital*. However, recent studies (Chen, Chen and Wei (2004)) have shown that for emergent markets with weak corporate governance systems, the magnitude of cost of capital is not affected by the quality of financial reporting. Accordingly, the purpose of this paper is to investigate the extent to which there is a negative correlation between the policies of corporate governance of listed Romanian companies and their relative cost of capital. The results showed that evolved corporate governance practices did not lead to a decrease in the cost of capital for companies listed at Bucharest Stock Exchange.

Key words: *cost of capital, corporate governance, IFRS adoption*

JEL Classification: G32, M41

Cuvinte cheie: costul capitalului, guvernarea corporativă, adoptarea IFRS

Introducere

Guvernarea corporativă sau în unele traduceri „guvernarea corporativă” (*corporate governance, engl.*) reprezintă „un ansamblu de proceduri și procese conform cărora o organizație este condusă și controlată”. Prin structurile sale, guvernarea corporativă atribuie roluri și drepturi consiliului de administrație, conducerii executive și acționarilor și explicitează regulile și procedurile de luare a deciziilor (OECD, 2005). La Porta et al. (1999) se raportează la guvernarea corporativă ca la un set de mecanisme prin care investitorii (atât acționarii, cât și creditorii) se protejează împotriva depozitării de facto pe care o pot face managementul și acționarii majoritari. Aceste mecanisme vizează rolul, obligațiile și structura consiliului de administrație, procesul său decizional, transparența și comunicarea financiară, responsabilitatea socială, urmărind în același timp exercitarea echitabilă a drepturilor acționarilor.

Reprezentanții mediului de afaceri, investitorii străini și organizațiile internaționale au solicitat în mod repetat îmbunătățirea guvernării corporative (de exemplu, Consiliul Investitorilor Străini 2002, 2005, 2006, 2009; OECD 2001, 2003), considerând-o un stimulent pentru investitorii instituționali de a investi în societățile care sunt mai bine guvernate.

Analiza guvernării corporative în România a dezvăluit o serie de disfuncționalități, cum ar fi: neglijarea drepturilor acționarilor minoritari, un rol mai degrabă formal al consiliilor de

* Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: ionascui@cig.ase.ro.

** Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: lavinia.olimid@cig.ase.ro.

*** Lect. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: mihaela.ionascu@cig.ase.ro.

**** Prof. univ. dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: daniela.calu@cig.ase.ro.

administrație, dominate de acționarul majoritar, existența unor consilii de administrație care doar aprobau deciziile managementului etc. (OCDE, 2001). În multe societăți cotate, echipa managerială era compusă din administratori care jucau astfel un rol executiv, sugerând o structură hibridă de administrare a societăților (OCDE, 2001, p. 88). Acest lucru pare similar cu consiliile de administrație ale societăților sud-coreene, descrise ca funcționând între un sistem dualist german (Directorat și Consiliu de supraveghere) și sistemul monist din Statele Unite (Consiliu de administrație). În consecință, „principalii acționari dominau afacerile societăților, creând costuri enorme de agenție și lăsând societățile coreene structural vulnerabile și necompetitive” (Kim, 2003).

Primul proiect de conștientizare a nevoii de bună guvernare corporativă în mediul românesc – [Inițiativa de Guvernare Corporativă pentru Democrație Economică în România](#) – a fost susținut de către asociațiile de afaceri interne și sponsorizat de Center for International Private Enterprise (CIPE), un afiliat al Camerei de Comerț a SUA (OCDE, 2001). Rezultatul a fost un cod de guvernare corporativă apărut în anul 2000, dar nu există informații privind numărul de societăți care să fi adoptat codul sau care ar fi respectat prevederile sale (Duca et al, 2007).

În 2001, Bursa de Valori București (denumită în continuare BVB) a emis primul său cod de guvernare corporativă, denumit [Codul de Conducere și Administrare](#). Societățile cotate care aveau la acest cod urmau să fie listate pe secțiunea plus (transparență), menținându-și în același timp listarea inițială. Situațiile financiare anuale și interimare ale acestor societăți trebuiau să fie întocmite atât în conformitate cu reglementările contabile românești, cât și cu normele IFRS și să fie disponibile pe pagina web a emitentului în română și engleză. Costurile suplimentare implicate nu au făcut atractivă listarea la categoria plus. Ionașcu et al. (2007) raportează că, în februarie 2006, exista doar o singură companie listată la categoria plus, deoarece inclusese prevederile din codul BVB în statutul său. Cu toate acestea, situațiile financiare nu erau prezentate pe site-ul său web.

Noul cod de guvernare corporativă al BVB (2008) - în continuare Codul BVB - obligă emitenții să atașeze Raportului Anual, începând cu cel al anului 2009, [Declarația privind conformarea sau neconformarea cu prevederile Codului de Guvernare Corporativă](#) (Declarația „aplici sau explici”). Deși ghidul de implementare a apărut abia în martie 2010 (BVB, 2010), societățile tranzacționate au fost astfel încurajate să

adopte, în mod voluntar, noile recomandări. Un aspect interesant al Codului BVB îl reprezintă introducerea funcției de secretar general, care are rolul de a consilia consiliul de administrație pe probleme de guvernare corporativă. Ca practică de bună guvernare corporativă se recomandă elaborarea unui [Cod](#) sau a unor [Proceduri de etică profesională](#) aprobate de consiliul de administrație. De asemenea, emitenții vor dezvălui publicului structurile de guvernare corporativă în mod adecvat, prin recurgerea la pagini web.

O bună parte din cerințele unei bune guvernări corporative este inclusă în Legea societăților comerciale (nr. 31/1990, republicată). Legea stabilește că administratorii sunt responsabili pentru administrarea societății și trebuie să exercite prudență și diligență în îndeplinirea mandatului lor. Consiliul de administrație se întrunește cel puțin o dată la trei luni, perioadă recomandată și de Codul BVB. Printre modificările din 2006 ale Legii societăților comerciale se numără și delegarea obligatorie către directori a gestiunii curente a societăților pe acțiuni ale căror situații financiare trebuie să fie auditate (art. 143, al. 4). Mai mult, în acest caz, articolul 138¹ cere ca majoritatea membrilor consiliului de administrație să fie formată din administratori neexecutivi.

De asemenea, prin actul constitutiv sau prin hotărâre a adunării generale a acționarilor unul sau mai mulți membri ai consiliului de administrație pot fi independenți (art. 138, al. 1). Deși Legea societăților comerciale include condiții pentru evaluarea independenței administratorilor, a fi independent este mai mult o chestiune de caracter individual și de atitudine personală, care nu pot fi ușor prevăzute de lege (OECD, 2003, p. 44). Codul BVB recomandă ca minim jumătate din administratori să fie membri neexecutivi, iar cel puțin un sfert dintre ei pot fi independenți.

Societățile pe acțiuni ale căror situații financiare anuale fac obiectul unei obligații legale de auditare trebuie să aibă un minim de trei administratori (art. 137, al. 2). Codul BVB recomandă „un număr de membri care garantează eficiența capacității sale de a supraveghea, analiza și evalua activitatea directorilor, precum și tratamentul echitabil al acționarilor”.

Legea societăților comerciale permite președintelui consiliului de administrație să fie numit director general¹. În practică, filialele societăților străine au preferat să împartă pozițiile de vârf - președinte al consiliului de administrație și director general - între reprezentantul propriu și un specialist local

¹ Dezbaterile publice ale primului proiect de cod de guvernare corporativă au ajuns la concluzia că această dualitate este optimă și adecvată (PECT, 2002), deși o bună guvernare împiedică o concentrare a puterii în mâna aceleiași persoane.

(OCDE, 2001, p.88). Codul de Guvernăță Corporativă al BVB merge mai departe decât Legea societăților comerciale și recomandă, ca regulă generală, ca președintele să fie ales dintre administratorii independenți.

Legea societăților comerciale împuternicește consiliul de administrație să înființeze comitete consultative formate din minim doi membri pentru desfășurarea de investigații și pentru a da recomandări în domenii precum auditul, remunerarea și nominalizarea. Cel puțin un membru al fiecăruia dintre aceste comitete trebuie să fie administrator neexecutiv independent. Modificarea din 2006 a Legii societăților comerciale impunea constituirea comitetului de audit la societățile pe acțiuni ale căror situații financiare anuale fac obiectul unei obligații legale de auditare (art. 140, al. 3). Cum membrii acestuia erau administratori neexecutivi, iar cel puțin unul - administrator neexecutiv independent, intenția a fost ca toate aceste societăți să aibă un administrator independent. Un an mai târziu, Ordonanța de urgență 82/2007 a anulat obligativitatea constituirii comitetului de audit la societățile ale căror situații financiare trebuie auditate, prin abrogarea articolului 140, al. 3.

Codul BVB detaliază componența și rolul comitetelor consultative, deși consideră obligatorie înființarea doar a comitetelor de remunerare și de audit. Astfel, comitetul de audit este alcătuit în exclusivitate din administratori neexecutivi și are un număr suficient de administratori independenți. Acest comitet se reunește ori de câte ori este necesar, dar cel puțin de două ori pe an va discuta cu auditorii interni și externi chestiuni legate de raportarea financiară, controlul intern și administrarea riscului.

Modificarea din 2006 a Legii societăților comerciale a introdus un sistem de administrare a societăților comerciale pe acțiuni pe două nivele, după modelele german și austriac. Acest sistem dualist cuprinde consiliul de supraveghere și directoratul. Codul BVB prevede adaptarea recomandărilor sale referitoare la consiliul de administrație și la consiliul de supraveghere, în cazul societăților administrate după modelul dualist.

Asociația Oamenilor de Afaceri Canadieni - CBA (2009) a analizat situația implementării Codului BVB prin chestionarea unui număr de 101 societăți cotate. Studiul concluzionează că majoritatea societăților tranzacționate pe piața BVB nu îndeplinesc condițiile de bună practică nici în ceea ce privește independența membrilor consiliului de administrație, nici a comitetului de audit. De asemenea, marea majoritate a societăților analizate a declarat că funcțiile de președinte al consiliului de administrație și de director general sunt deținute de aceeași persoană.

Lucrări referitoare la guvernăță corporativă și costul capitalului

Din punct de vedere teoretic, buna guvernăță corporativă reduce riscul firmei și deci conduce la un cost mai mic al capitalului. Un cost al capitalului mai mic este echivalent cu a aplica o rată mai mică de actualizare a cash flow-urilor viitoare, obținându-se astfel o valoare de piață mai mare a acțiunii, deci a firmei.

Chen, Chen și Wei (2004) demonstrează legătura dintre costul capitalului și îmbunătățirea guvernăței corporative (aspectele care nu țin de publicarea de informații), folosind un eșantion compus din firme din economii emergente. Costul capitalului unei asemenea firme se reduce cu aproximativ 1,5% atunci când, prin îmbunătățirea guvernăței, scorul variabilei guvernăță se deplasează din cuartila inferioară în cuartila superioară. Pe de altă parte, îmbunătățirea publicării de informații este eficientă în a reduce costul capitalului doar în țările cu o bună protecție a investitorilor, față de țările cu o protecție slabă a acestora. De aceea, în țările emergente, firmele care doresc reducerea costurilor de finanțare ar trebui să-și întărească cu precădere mecanismele de guvernare, mai degrabă decât să-și extindă publicarea de informații.

Koerniadi și Tourani Rad (2009) calculează un indice al guvernăței bazat pe structura consiliului de administrație (independența directorilor, dualitatea președinte al consiliului de administrație - director general și numărul de ședințe ale consiliului de administrație), remunerarea administratorilor (prin deținerea de acțiuni) și drepturile acționarilor (diluția proprietății și a drepturilor de vot prin emisiunea de opțiuni pe acțiuni).

Firmele din eșantion care înregistrează un scor ridicat al guvernăței corporative au un cost mai redus al capitalului comparativ cu cele care au un scor mai scăzut. În plus, acestea din urmă sunt mai îndatorate decât firmele care dețin mecanisme de guvernăță mai bune.

Zhu (2009) arată că firme cu o bună guvernăță din 22 de țări dezvoltate înregistrează costuri ale capitalului și ale îndatorării mai mici. Aceste reduceri sunt validate prin utilizarea mai multor modele și a unor variabile diferite.

Efectul mecanismelor de guvernare corporativă asupra randamentului acțiunilor pare să fie influențat de ciclurile economice. Li (2010) demonstrează că firmele americane cu o guvernăță bună înregistrează o rentabilitate mai mare a acțiunilor atunci când economia este în expansiune, dar o rentabilitate inferioară în timpul contracției economice.

În România, Canadian Business Association-CBA (2009) constată că există o legătură strânsă între nivelul de implementare a recomandărilor de guvernare corporativă de către un eșantion de societăți cotate la BVB și riscul lor perceput: cu cât gradul de risc perceput este mai mare cu atât este mai mare și coeficientul de variație care măsoară volatilitatea acțiunilor.

Randamentul acțiunilor a trei grupuri de societăți cotate, comparativ cu indicele BET, în anul 2008, arată că investitorii tind să penalizeze societățile cu o guvernare inefficientă. Cele mai bine guvernate societăți au avut un randament superior indicelui BET cu 44%, în timp ce societățile cu guvernare slabă au avut un randament cu 24% inferior indicelui BET.

Metodologia cercetării

Pentru a investiga măsura în care practicile de guvernare corporativă afectează costul capitalului, a fost folosit un indicator de guvernare corporativă propus de Olimid et al. (2009). Astfel au fost investigate caracteristicile consiliilor de administrație ale unui număr de 51 companii nefinanciare listate la BVB, eliminând acele companii care nu furnizau date complete, și a fost determinat un indicator de guvernare (IndGov) bazat pe trei caracteristici ale consiliului de administrație (Olimid et al., 2009):

- (i) **Mărirea consiliului de administrație** – apreciem că un consiliu format din 7 sau mai mulți membri este un forum mai reprezentativ pentru administrarea companiei, decât un consiliu format din 3 sau 5 membri, întrucât permite includerea unor directori neexecutivi. A fost atribuită valoarea 1 variabilei BOARD7ORMORE, dacă consiliul de administrație era format din 7 sau mai mulți membri, și 0, în cazul a 3 sau 5 membri.
- (ii) **Proporția directorilor neexecutivi în consiliu** este considerată a fi benefică pentru deciziile acestuia (Garcia Lara et al., 2007), măsurată prin intermediul variabilei PROPNONEXE.

- (iii) Situația în care **președintele consiliului de administrație este aceeași persoană cu directorul general** este considerată ca un semn de guvernare corporativă slabă datorită implicării în managementul operațional (Garcia Lara et al., 2007; Cerbioni and Parbonetti, 2007). A fost atribuită valoarea 1 variabilei CHAIRNONEXEC pentru un sistem dualist și 0 în cazul în care directorul consiliului este și director general.

Pentru determinarea costului capitalului a fost utilizat modelul Ohlson și Juettner-Nauroth (2000) (modelul OJ):

$$r_{OJ} = A + \sqrt{A^2 + \left(\frac{eps_1}{P_0}\right) \left[\left(\frac{eps_2 - eps_1}{eps_1}\right) - (\gamma - 1) \right]}$$

Unde,

$$A = \frac{1}{2} \left[(\gamma - 1) + \left(\frac{dps_{t+1}}{P_t}\right) \right]$$

eps_t = profitul pe acțiune la momentul t ;

P_t = prețul acțiunii la momentul t ;

r_t = costul capitalului la momentul t ; și

$(\gamma - 1)$ = rata de creștere perpetuă a câștigurilor anormale.

Rata de creștere perpetuă este egală cu rata de risc neutru specifică fiecărei țări, diminuată cu rata inflației pe termen lung. În cazul în care rata de creștere perpetuă ia valori negative, se consideră egală cu zero.

Botosan și Plumlee (2005) au derivat un caz special al modelului OJ. Mai concret, impunând modelului OJ ca $dps_1 = 0$ și $\gamma = 1$ (nu mai sunt modificări în câștigurile anormale dincolo de orizontul previzionat), obținem următorul model:

$$P_0 = \frac{eps_2 - eps_1}{r_t^2}$$

din care putem deduce relația de calcul a costului capitalului:

$$r_t = \sqrt{\frac{(eps_2 - eps_1)}{P_0}}$$

Tabel 1 - Statistici descriptive

	PROPNONEXE	CHAIRNONEXEC	BOARD7ORMORE	IndGov
Minim	0,40	0,00	0,00	0,22
Maxim	1,00	1,00	1,00	1,00
Medie	0,8275	0,6078	0,2157	0,5529
Abaterea medie pătratică	0,16091	0,49309	0,41539	0,20749
Observații	51	51	51	51

Potrivit lui Botosan și Plumlee (2005), se pot folosi și estimări pe termen lung ale profitului pe acțiune, formula de calcul a costului capitalului fiind, în cazul cercetării noastre:

$$r_t = \sqrt{\frac{(eps_4 - eps_3)}{P_0}}$$

Indicatorul de guvernanta corporativă a fost calculat pentru anul 2008, în consecință, a fost determinat și costul capitalului pentru același an și aceleași companii.

Pentru estimarea profitului pe acțiune pentru anii 2011 și 2012 s-a folosit metoda predicției (extrapolării) pe baza datelor istorice din ultimii 3 ani (o perioadă cu caracteristici omogene generate de criza financiară). Întrucât în această perioadă activitatea firmelor românești cotate a suferit un recul, profiturile pe acțiune au înregistrat o tendință de scădere, ceea ce a limitat eșantionul la 14 companii.

Rezultatele cercetării

Relația dintre costul capitalului și politicile de guvernanta corporativă au fost investigate cu ajutorul următoarei funcții de regresie:

$$CC_i = \alpha_0 + \alpha_1 IndGov_i + \varepsilon_i$$

Unde: CC_i = costul capitalului companiei i ;

$IndGov_i$ = indicatorul de guvernanta corporativă al companiei i .

Analiza datelor a demonstrat că pentru firmele românești cotate există o relație între practicile de guvernanta corporativă și costul capitalului, indicatorul de guvernanta explicând 31,4% din variația costului capitalului.

Cu toate acestea, relația dintre costul capitalului și indicatorul de guvernanta corporativă nu este una negativă, așa cum ne-am așteptat, ci una pozitivă, respectiv, firmele cu politici de guvernanta corporativă mai bune au un cost al capitalului mai ridicat. Acest rezultat ar putea fi explicat, pe de o parte, prin ineficiența pieței românești de capital, investitorii fiind incapabili să reacționeze la politici eficiente de guvernanta corporativă. Însă o astfel de interpretare contravine rezultatelor obținute de Olimid et al. (2009) care au arătat că, în perioada de criză economică, firmele românești cu sisteme de guvernanta corporativă mai performante au reușit să evite o scădere drastică a cursului acțiunilor lor listate la BVB. De asemenea, această interpretare este în contradicție și cu rezultatele studiului efectuat în România de Canadian Business Association-CBA (2009) care a arătat că cele mai

Tabel 2 - Rezultatele regresiei

Indicatori	Valori
R	0,56
R ²	0,314
α_0 (t)	-0,178 (-0,707)
α_1 (t)	0,777 (2,342)*
F	5,483*
Durbin-Watson	2,056
Observații	14

bine guvernate societăți cotate la BVB au avut un randament superior indicelui BET, în timp ce societățile cu guvernanta slabă au avut un randament inferior acestuia, investitorii tinzând să penalizeze societățile cu o guvernare ineficientă.

Prin urmare, ar trebui investigați alți factori care afectează entitățile care au politici de guvernanta performante și care au dus la penalizarea acestora printr-un cost al capitalului mai ridicat.

Concluzii, limitele cercetării și dezvoltări viitoare

Obiectivul acestui studiu a fost să determine în ce măsură există o legătură între practicile de guvernanta corporativă ale companiilor românești cotate și costul capitalului. Studii recente au arătat că în țările cu sisteme slabe de protecție a investitorilor creșterea calității raportării financiare nu a dus la o reducere a costului capitalului, acesta fiind mai degrabă asociat cu îmbunătățirea politicilor de guvernanta corporativă. Rezultatele cercetării au arătat, însă, că, dimpotrivă, firmele cu politici de guvernanta corporativă mai bune au înregistrat un cost al capitalului mai ridicat.

Cu toate acestea, rezultatele obținute trebuie interpretate cu prudență, întrucât modelul folosit pentru estimarea costului capitalului s-a bazat pe extrapolări și nu pe previziunile analiștilor financiari; de asemenea, testarea nu a avut variabile care să controleze efectul posibilei ineficiențe a pieței românești de capital.

Prin urmare, se impune necesitatea efectuării unor studii viitoare care să aibă în vedere și alte modele și operaționalizări ale costului capitalului și care să investigheze și alți factori care afectează această variabilă.

Acknowledgements:

Această lucrare este realizată în cadrul grantului **Beneficiile adoptării normelor IFRS: o cercetare exploratorie privind impactul internaționalizării contabilității românești asupra reducerii costului capitalului**, PNCDI II: 1840/2008/IDEI II, finanțat de CNCSIS - UEFISCSU.

The authors gratefully acknowledge the financial support offered by CNCSIS – UEFISCSU through the project PNCDI II: ID_1840/2008/IDEI II: **The benefits of IFRS adoption: an exploratory research regarding the impact of the internationalization of Romanian accounting on the cost of capital.**

Bibliografie

- Botosan, C.A. & Plumlee, M.A. (2005), *Assessing Alternative Proxies for the Expected Risk Premium*, The Accounting Review, Vol.80, No.1, 21-53
- Bursa de Valori București și Fundația Institutul de Guvernare Corporativă (2010), *Ghid de Implementare Codde Guvernare Corporativă* http://www.bvb.ro/info/Rapoarte/Diverse/Ghid%20GC_Ed1_martie%202010.pdf
- Bursa de Valori București (2008), *Cod de Guvernare Corporativă*, <http://www.bvb.ro/info/Rapoarte/Diverse/20090122%20Cod%20Guvernanta%20Corporativa.pdf>
- Canadian Business Association-CBA (2009), *Raportul Anual cu privire la Afaceri. Practicile de Guvernare Corporativă și Transparență ale Bursei de Valori București în anul 2009* <http://www.cba-romania.ro/Romanian/CBA%202009%20Raportul%20Anual%20cu%20privire%20la%20Afaceri.pdf>
- Cerbioni, F. And Parbonetti, A. (2007), *Exploring the Effects of Corporate Governance on Intellectual Capital Disclosure: An Analysis of European Biotechnology Companies*, European Accounting Review, Volume 16, Number 4, 2007, 791-826.
- Chen, K.C.W., Chen, Z.H., Wei, K.C.J. (2004), *Disclosure, Corporate Governance, and the Cost of Equity Capital in Emerging Markets*, Hong Kong University of Science & Technology, http://www.accountancy.smu.edu.sg/research/seminar/pdf/kevin_chen.pdf
- Consiliul Investitorilor Străini (2009), *Menținerea creșterii*, http://www.fic.ro/white_papers/WB_2009_R.pdf
- Consiliul Investitorilor Străini (2006), *Soluții imediate de creștere a investițiilor străine directe în România*, http://www.fic.ro/white_papers/WB_R_final.pdf
- Consiliul Investitorilor Străini (2005), *Soluții imediate de creștere a investițiilor străine directe în România*, http://www.fic.ro/white_papers/FIC_WHITE_BOOK_FEBRUARIE_2005.pdf
- Consiliul Investitorilor Străini (2002), *Un climat investițional pentru aderarea la Uniunea Europeană*, <http://www.fic.ro/download%20files/FIC%20rom.pdf>
- Duca et al (2007), *Corporate Governance Practices' Implementation in Romania – achievements, deficiencies, action items*, The 47th Congress of the European Regional Science Association, ERSA, Paris August 29th - September 2nd, 2007 available at: <http://ssrn.com/abstract=1348194>
- Garcia Lara J. M., Garcia Osmá B., Penalva F. (2007), *Board of Directors' Characteristics and Conditional Conservatism: Spanish Evidence*, European Accounting Review, Volume 16, Number 4, 2007, 727-755.
- Ionașcu I., Ionașcu M., Olimid L., Calu D. A. (2007), *An empirical evaluation of the costs of harmonising Romanian accounting with international regulations (EU Directives and IAS/IFRS)*, Accounting in Europe, Volume 4 Issue 2, 169-206.
- Koerniadi, Hardjo & Tourani Rad, Alireza (2009), *Corporate Governance, Financing Pattern and Cost of Capital: Evidence from New Zealand Companies*, 22nd Australasian Finance and Banking Conference 2009, disponibil la SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1460316>.
- Kim, J.(2003), *Recent Amendments to the Korean Commercial Code and Their Effects on International Competition*, disponibil la SSRN: <http://ssrn.com/abstract=248818> or DOI: 10.2139/ssrn.248818 Date posted: December 08, 2000; Last revised: April 21, 2003 <http://www.lawnet.lk/docs/articles/international/HTML/A5.html>
- La Porta, R., Lopez de Silanes, F., Shleifer, A. and Vishny, R. W. (1999), *Investor Protection and Corporate Governance*, disponibil la SSRN: <http://ssrn.com/abstract=183908> or doi:10.2139/ssrn.183908
- Li, Erica X. N., (2010), *Does Corporate Governance Affect the Cost of Equity Capital?*, October 11, <http://webuser.bus.umich.edu/xue-nanli/gov.pdf>
- OECD (2005), *Glossary of Statistical Terms*, <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=6778>
- OECD (2003), *White Paper on Corporate Governance in South Eastern Europe*, <http://www.oecd.org/dataoecd/12/59/2789065.pdf>
- OECD (2001), *Corporate Governance in Romania*, <http://www.oecd.org/dataoecd/16/35/2390703.pdf>
- Ohlson J., Juettner-N.B.E (2000), *Expected EPS and EPS Growth as Determinants of Value*, disponibil online: <http://www.imamu.edu.sa/Data/abstract/management/acc/Expected%20EPS%20and%20EPS%20Growth%20as%20Determinants%20of%20Value.pdf>
- Olimid L., Ionașcu M., Popescu L., Popescu V. D. (2009), *Corporate Governance in Romania. A Fragile Start*, Proceedings of ECMLG 2009, the 5th European Conference on Management, Leadership and Governance, held at the ATEcelixi Training and Conference Centre, Athens, Greece, 5-6 November 2009, 151-156.
- Private Entrepreneurs Confederation from Timis County - PECT (2002), *Corporate Governance in Romania: Project abstract and major findings of debates during the Corporate Governance Project*, prezentat de Despina Pascal, The Center for International Private Enterprise, Conference on Increasing Transparency, Combating Corruption and Improving Corporate Governance, Budapest, March 26-28, 2002 <http://www.cipe.org/programs/round-tables/budaconf/papers.php>
- Zhu, F. (2009), *Cost of Capital and Corporate Governance: International Evidence*, University of Wisconsin, Milwaukee, disponibil la <http://69.175.2.130/~finman/Reno/Papers/cocfgovff-fn.pdf>
- *** Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată (r2) în Monitorul Oficial, Partea I nr. 1066 din 17.11.2004.
- *** Ordonanța de urgență nr. 82/2007 pentru modificarea și completarea Legii nr. 31/1990 privind societățile comerciale și a altor acte normative incidente, Monitorul Oficial, Partea I nr. 446 din 29.06.2007.

Dinamica percepțiilor privind auditul extern sub impactul crizei financiare

Laurențiu DOBROȚEANU*, Diana MANEA** &
Camelia Liliana DOBROȚEANU***

Abstract

The Dynamics of Audit Expectations Gap under the Impact of Financial Crisis

The current global financial crisis brings again under debates among both producers and users of information disclosed within financial reports the traditional questionings and debates on the role of external audit. Under such circumstances, the paper seeks to identify and examine the dynamics of audit expectations gap during the crisis since its inception.

The research outcomes indicate that in spite of the intensified efforts undertaken by professional bodies, academia and profession members, the "elasticity" of users' expectations toward external auditing role is increasingly negative. Out of the multiple explanations that justify such dynamics, the implications of the current global financial crisis is by far a leading generating factor.

Key words: *audit-expectations gap, expectations, audit, dynamics, perceptions*

JEL Classification: *M 42, D 83, D 84, G 01*

Cuvinte cheie: *audit-expectations gap, așteptări, audit, dinamica, discrepanța de percepție*

* Prof.univ.dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: laurdll@yahoo.com

** Lect.univ.drd., Academia de Studii Economice București, e-mail: vladyana@yahoo.com

*** Conf.univ.dr., Academia de Studii Economice București, e-mail: camidll@yahoo.com

Introducere

Într-unul dintre studiile sale, republicat în urmă cu aproximativ șase ani, C. Humphrey (2005, p.24) făcea o observație care-și păstrează validitatea: dezbaterile publice legate de controverseele generate de *audit expectations gap* urmează o traiectorie ciclică. Vremurile de criză par să aibă ca efect o intensificare a investigațiilor pe tema percepțiilor și așteptărilor publicului vizavi de rolul auditului, generând reacții justificate din partea celor implicați – de la normalizatori la organisme profesionale și mediul academic – urmate de perioade de acalmie, când sunt așteptate primele semne ale efectelor diverselor măsuri adoptate pe baza acestor dezbateri, pentru a re izbucni apoi, la o altă scară, odată cu următorul val al unei noi crize. Iată deci că efectele actualei crize globale, de resuscitare a problemelor de imagine și credibilitate cu care se confruntă profesia de audit, nu ar trebui să surprindă. Și, totuși, întotdeauna este ceva nou.

Gama bogată a cercetărilor științifice publicate până în prezent în fluxul principal de informații pe această temă relevă investigații inedite, rezultate și concluzii controversate care lasă în continuare câmp liber cercetărilor noi. În acest context, trebuie remarcat faptul că, la momentul actual, literatura autohtonă nu cunoaște o abundență de studii dedicate acestei problematici și, mai ales, investigații discrepanțelor de percepție privind auditul extern în circumstanțele specifice mediului românesc. Studiul nostru – cu toate plusurile și limitele sale – deschide astfel acest drum. Din acest motiv, explorarea specificului autohton reprezintă, deopo-

trivă, o provocare intelectuală și o dificultate în plus, dată fie și numai de imposibilitatea traducerii *ad-litteram* în limba română a conceptului *audit expectations gap*, din cauza complexității sensurilor pe care sintagma englezească le surprinde.

Audit expectations gap (AEG) ar putea să echivaleze cu discrepanțele care există între ceea ce face auditorul extern și ceea ce se așteaptă de la el să facă; sau discrepanțele între ceea ce ar reprezenta rolul auditului extern și maniera în care este perceput sau înțeles de către utilizatori; sau ... și lista definițiilor ar putea continua. Diferențele dintre definiții nu sunt ușor sesizabile la prima vedere, dar, fie și numai dacă se consideră sensurile complet diferite ale cuvintelor „percepții – așteptări”, nuanțele încep să se întrezărească, iar complexitatea conceptului deja poate fi intuită. Porter (1993) structurează AEG în două componente: *performance gap*, respectiv *unreasonable expectations gap*. Componenta de *performance gap* este, la rândul său, împărțită în două: *deficient performance gap* – apare atunci când auditorii eșuează să respecte standardele de audit în derularea angajamentului sau sunt astfel percepuți, respectiv *deficient standards gap* – relevă cazul în care standardele de audit nu sunt suficient de adaptate la nevoile utilizatorilor rezultatelor auditului, determinând o discrepanță de percepție. Cea de-a doua componentă – *unreasonable expectations* – explică așteptările nerezonabile ale utilizatorilor vizavi de performanțele posibile ale auditorilor.

Astfel, în opinia noastră, în acest binom generator de discrepanțe de percepție, așteptări și performanțe, se poate sesiza faptul că, în timp ce prima componentă vizează momentul prezent – percepțiile actuale asupra auditorilor, cea de-a doua componentă adresează

așteptările care, prin natura lor, se referă la viitor. În consecință, din perspectiva utilizatorilor, AEG este esențialmente caracterizat de două coordonate temporale: prezent (percepții), respectiv - viitor (așteptări). Acestora li se adaugă nivelul de cunoștințe deținut de utilizatorii care construiesc astfel de percepții prezente și așteptări viitoare privind auditul extern. O abordare a AEG prin prisma trinomului „*prezent/percepții – viitor/așteptări – nivel de cunoștințe*” justifică realizarea studiului nostru, având ca subiecți eșantioane de studenți, pentru a aproxima implicațiile nivelului de cunoaștere dobândit într-un sistem formal de educație asupra dinamicii percepțiilor și așteptărilor lor privind auditul extern. Totodată, am luat în considerare premisa că studenții, fiind, practic, utilizatorii, respectiv - auditorii de mâine, asigură puntea de legătură cea mai potrivită dintre cele trei coordonate esențiale ale AEG.

De altfel, o trecere în revistă a cercetărilor apărute în publicații internaționale de prestigiu, relevă numeroase studii care apelează la grupurile de studenți pentru a analiza diferite aspecte ale AEG. După unii cercetători (Darnill, 1991, p. 72), procesul educațional în domeniul auditului – aprofundarea educației viitorilor auditori – joacă un rol fundamental în eliminarea percepțiilor greșite cu privire la rolul și responsabilitățile auditorilor. Alții argumentează că o modalitate evidentă de reducere a AEG – abordată prin prisma decalajelor de percepție dintre înțelegerea responsabilităților lor de către membrii profesiei și așteptările utilizatorilor privind responsabilitățile auditorilor externi – constă în educarea mai bună a publicului/utilizatorilor cu privire la limitele inerente ale auditului (Fowzia (2010), Porter (2009) ș.a.). Un punct de vedere diferit este redat de către raportul comisiei CICA (1988), care susține că

este foarte puțin probabil ca procesul educațional să reprezinte un mecanism eficace de reducere a AEG.

Deși comisia consideră că publicul este ignorant cu privire la rolul și responsabilitățile auditorilor externi, ea concluzionează că, totuși, în general, așteptările publicului sunt rezonabile și realizabile de către auditori. Prin urmare, profesia ar trebui să urmărească continuu să se ridice la înălțimea acestor așteptări prin adoptarea unor măsuri adecvate de securizare a independenței și consolidare a profesionalismului. Potrivit lui Sikka et al. (1992, p. 27) „*educarea și informarea publicului cu privire la scopul și limitele inerente ale auditului reflectă dorința profesiei de a reduce AEG în termenii săi mai curând decât acceptarea termenilor celorlalte părți implicate*”. Acest punct de vedere este împărtășit și de către Gloeck și Jager (1993) care au argumentat că educarea publicului reflectă, pe de o parte, dorința profesiei de menținere a status-quo-ului cu privire la rolul și responsabilitățile auditorilor și, pe de altă parte, justificarea pentru acuzele și așteptările nerealistice ale publicului. Deși argumentele celor doi înglobează o anumită doză de adevăr, totuși ele par să ignore așteptările nerealistice ale utilizatorilor (Porter, 1993) și faptul că procesul educațional și o mai bună comunicare oferă oportunități de reducere a așteptărilor nerealistice (Pierce și Kilcommins, 1997). Humphrey et al. (1993) concluzionează că persistența de-a lungul timpului a AEG relevă un dezechilibru mult mai profund decât cel privitor la atitudinea ignorantă. În viziunea acestora, profesia trebuie motivată să răspundă mai activ la punctele de vedere și cerințele celor care se bazează pe audit. Implicația acestei concluzii constă în faptul că s-ar putea ca procesul educațional să nu reprezinte un mecanism eficace de contracarare a tuturor

factorilor care generează AEG, dar joacă un rol important în ameliorarea componentei „înțelegere greșită” a AEG. Monroe și Woodliff (1993) au investigat maniera în care percepțiile asupra mesajului comunicat în raportul de audit sunt afectate de parcurgerea unui modul de studiu în audit și au concluzionat: „*cu certitudine, procesul educațional este un mecanism eficace de diminuare a AEG*”. Pierce și Kilcommins (1997) au examinat empiric măsura în care cursurile de audit predate la nivel universitar contribuie la reducerea AEG abordat din perspectiva înțelegerii deficitare a reglementărilor de audit. Altfel spus, cercetarea lor a vizat aspectele legate de comunicare și înțelegere. Rezultatele studiului lor indică faptul că „*există o reducere semnificativă a percepțiilor eronate pentru subiecții care au urmat un curs de audit*”, situație care nu se aplică în cazul subiecților care nu au urmat nici un astfel de curs. Hughes et al. (1998) subliniază utilitatea cazurilor referitoare la scandalurile din sectorul auditului ca instrument extrem de benefic în activitatea didactică, având drept scop reducerea percepțiilor eronate și a așteptărilor nerealiste ale studenților. De asemenea, Porter și Gowthorpe (2004) sugerează că scandalurile financiare răsunătoare care au avut efecte asupra profesiei contabile și, implicit, asupra auditorilor, ar putea fi încorporate în programa analitică universitară pentru disciplina de audit, astfel încât studenții să aibă posibilitatea de a fi expuși la viața reală în audit, ceea ce ar contribui semnificativ la reducerea așteptărilor nerealiste ulterioare cu privire la audit.

Derularea cercetării empirice în două momente diferite, dar păstrând aceeași compoziție a eșantioanelor – în 2008, înainte de declanșarea crizei financiare în spațiul românesc, respectiv în 2009, când criza s-a resimțit din plin – ne-a

permis să apreciem implicațiile acesteia asupra dinamicii discrepanțelor de percepție și așteptări privitoare la auditul extern.

În mod inevitabil, cercetarea noastră are o serie de limite inerente, care însă nu-i diminuează calitatea demersului științific. Astfel, derularea studiului având ca subiecți studenții poate antrena suspiciunea că percepțiile și așteptările lor nu reflectă cu fidelitate pe cele ale utilizatorilor reali. Pentru a evita această capcană metodologică, reamintim că studiul nostru examinează AEG din perspectiva prezent – viitor – nivel de cunoștințe. Utilizarea unor subiecți – utilizatori reali este o alternativă bună ce poate fi dezvoltată într-o cercetare viitoare, dar care înglobează, la rândul său, o serie de constrângeri inevitabile. Totodată, studiul permite extinderea lui pentru a încorpora implicațiile altor factori determinați ai AEG, de natură psihologică, socială etc.

Metodologia de cercetare

Derularea cercetării noastre a implicat recursul la o gamă variată de metode de cercetare științifică circumscrise metodologiilor de tip cantitativ și calitativ. Studiul empiric – prin excelență o metodă de tip cantitativ – bazat pe o anchetă tip „chestionar” asupra eșantioanelor de studenți a permis construirea bazei de date necesare. Pentru validarea statistică și empirică a rezultatelor studiului, datele centralizate au fost prelucrate cu ajutorul programului SPSS de analiză statistică. Având în vedere faptul că pentru datele supuse cercetării nu se poate emite ipoteza unei distribuții normale, instrumentul neparametric *Wilcoxon-signed ranks* a fost utilizat pentru a testa diferențele de opinie exprimate de subiecți între cele

două momente ale chestionării. Interpretarea rezultatelor obținute a impus apelul la instrumente calitative de tipul analize, documentare, raționamente inductive și deductive etc. În plan internațional, metodologii asemănătoare au fost utilizate de Pierce și Kilcommins (1997) sau, mai recent, Porter et al. (2009), ceea ce permite comparabilitatea rezultatelor studiului nostru cu cele din studii similare publicate în jurnale relevante din circuitul științific internațional.

Studiul

Studiul nostru a avut ca obiectiv central determinarea dinamicii discrepanțelor de percepție și a așteptărilor utilizatorilor cu privire la auditul extern sub impactul crizei financiare actuale. Pentru realizarea acestui obiectiv a fost necesară construirea unei baze de date pentru două momente diferite în timp – anterior declanșării crizei, respectiv în timpul crizei – care să permită într-o primă fază dimensionarea discrepanțelor de percepție și identificarea așteptărilor existente în fiecare moment al măsurării, urmată apoi de măsurarea variației acestora în intervalul dintre cele două momente. Grupul de subiecți, deși identic în componența lui – 38 de studenți ai facultății de Contabilitate și Informatică de Gestiune (CIG), ASE București (înscrisi în 2008 în anul trei zi, respectiv în 2009 în cadrul programelor de master complementar și de aprofundare) – este codificat diferit în funcție de momentul evaluării. Astfel, G1 reprezintă eșantionul chestionat în ianuarie 2008, în timp ce G2 corespunde eșantionului examinat în iunie 2009. În planurile de învățământ ale facultății CIG, ASE București, pentru anii universitari 2007/2008 și 2008/2009, este cuprinsă disciplina *Audit Financiar* ca disciplină obligatorie, care se studiază

În primul semestru din cel de-al treilea an universitar. De asemenea, programele de masterat complementar și de aprofundare conțin ca discipline obligatorii aprofundarea cunoștințelor de audit extern.

Rata de răspuns la chestionarele distribuite este 100%, autorii studiului având avantajul de a fi titulari de discipline (diferite de Audit Financiar) predate studenților care au intrat în eșantionul de investigare. Totuși, la momentul inițial, componența eșantionului a fost determinată prin metode care să asigure neutralitatea răspunsurilor obținute: s-a stabilit un pas fix prin tragere la sorți, aplicat în ordinea înscrierii în catalog a studenților din anii de studiu vizați.

Chestionarul a fost structurat în trei secțiuni: prima secțiune cuprinde informațiile pentru identificare, respectiv detalii nominale care să permită corelarea răspunsurilor aceleiași persoane pentru cele două momente ale observației; cea de-a doua secțiune include un set de șase aserțiuni corecte și eronate care să permită cuantificarea discrepanțelor de percepție; în fine, secțiunea a treia conține un set de șase întrebări menite să conducă la identificarea așteptărilor. Subiecților li s-a cerut să indice pe o scală de trei variabile percepțiile/așteptările lor în raport cu fiecare aserțiune/întrebare prezentată. Aserțiunile incluse în chestionar au acoperit următoarele aspecte larg cunoscute și acceptate drept factori

generatori de AEG: responsabilitățile profesionale ale auditorilor externi, etica profesională și raportarea. Același chestionar a fost distribuit în ambele momente ale evaluării. În ceea ce privește secțiunea a doua, evaluarea răspunsurilor obținute a fost realizată prin convertirea acestora în termeni cantitativi folosind o scală Likert de trei valori. Astfel, un punctaj maxim de 3 puncte a fost atribuit unui răspuns care reflectă o percepție corectă în raport cu normele profesionale de audit (Figura 1). Scorul minim de 1 punct a fost alocat unui răspuns care indica percepția complet eronată a aspectelor expuse în cadrul enunțului.

Rezultatele observațiilor empirice au fost utilizate pentru a calcula:

- **marja specifică (MS)**, ca diferență dintre scorul maxim posibil asociat fiecărei aserțiuni (3 puncte) și scorul efectiv atribuit răspunsului fiecărei aserțiuni din fiecare chestionar. Marja specifică reflectă dimensiunea înțelegerii greșite atribuite de un respondent unei anumite aserțiuni; MS cumulată la nivelul întregului eșantion – marja specifică totală (MST) – reflectă dimensiunea percepțiilor greșite la nivelul eșantionului asociate unei anumite aserțiuni.
- **marja individuală (MI)**, determinată prin însumarea marjelor specifice la nivelul fiecărui chestionar, reflectă gradul de înțelegere eronată a respondentului;

- **marja globală (MG)**, determinată prin însumarea MI sau a MS pentru întregul eșantion, reflectă dimensiunea discrepanțelor de percepție și așteptări ale studenților chestionați.

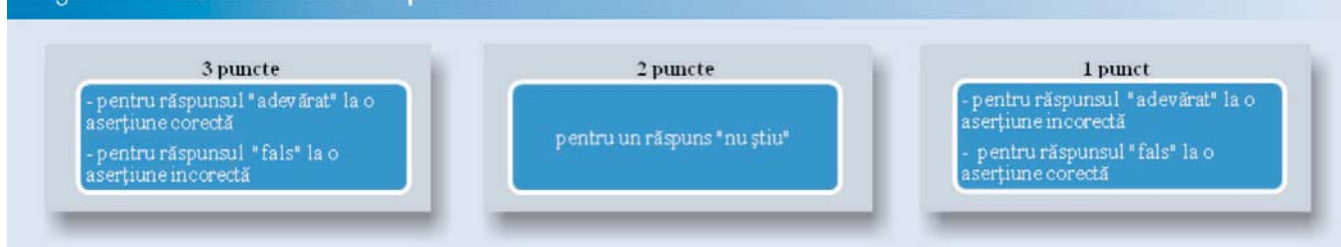
Răspunsurile obținute la cea de-a doua secțiune au constituit fundamentul pentru identificarea tendințelor privind așteptările rezonabile/nerezonabile ale subiecților privitoare la auditul extern în ambele momente ale testării.

Rezultatele cercetării

Având în vedere numărul de subiecți (38), precum și scara utilizată (cu valori de la 1 la 3, unde 1 reprezintă o percepție eronată, iar 3 percepție corectă), MST maximă posibilă este de 76 puncte în termeni absoluți, respectiv are o valoare medie de 2.0, în ipoteza că toți subiecții ar fi exprimat o percepție eronată.

În general, rezultatele cercetării noastre pentru setul de aserțiuni proiectate în vederea cuantificării discrepanțelor de percepție sunt în concordanță cu notele obținute de studenți la examenul de specialitate unde, pentru subiecții chestionați, a existat o marjă globală calculată în termeni absoluți de 36 puncte din 114 posibile (31,2%). Abaterea maximă ar fi fost de 114 dacă toți subiecții ar fi avut o pregătire nesatisfăcătoare. Măsurarea nivelului de cunoștințe s-a reali-

Figura 1 - Scala de evaluare a răspunsurilor

zat prin intermediul notelor de la examenul de specialitate, notarea începând de la nota 1 pentru răspunsuri complet eronate, până la nota 10 pentru răspunsurile corecte și complete. Pentru comparabilitate cu scala utilizată în studiu, nivelul notării a fost transpus pe o scală de la 1 la 3, unde 3 reprezintă un nivel adecvat de cunoștințe, 2 – un nivel suficient, iar 1 – nivel nesatisfăcător.

Din analiza datelor culese la nivelul celei de-a doua secțiuni a chestionarului – care permite cuantificarea percepțiilor – marjele calculate la nivelul fiecărei aserțiunii relevă o serie de aspecte interesante, prezentate în cele ce urmează.

1. Opinia „cu rezerve” exprimată în cadrul unui raport de audit semnifică existența unor abateri grave și semnificative de la politicile contabile permise clientului auditat.

Principial, în conformitate cu standardele internaționale de audit, aceasta este o afirmație adevărată, ceea ce implică acordarea scorului maxim celor care au indicat acest răspuns în chestionar. La această aserțiune, MST determinată la nivelul G1 este de 28 puncte (respectiv o medie de 0,737) ceea ce, raportat la MST maximă de 76 puncte (36,8%), indică o înțelegere acceptabilă a semnificației modului de formulare a opiniei de audit. La G2, MST a fost de 25 puncte (medie de 0,658). Comparativ, se observă o îmbunătățire a percepției, chiar dacă diminuarea mediei nu este spectaculoasă: -0,079.

2. Onorariul auditorului extern este stabilit în funcție de performanțele financiare ale clientului auditat.

La această aserțiune – falsă în raport cu normele de audit și codul etic profesional de referință – valoarea absolută a MST în cazul G1 este de 19 puncte,

respectiv 18 puncte în cazul G2. Deși scăderea MST atât în termeni absoluți (cu 1 punct), cât și în valori medii (cu 0,026) reflectă principial o înțelegere bună a faptului că onorariul auditorului nu ar trebui condiționat de performanțele clientului, totuși reducerea este aproape nesemnificativă.

3. Auditorul extern este obiectiv în formularea raționamentelor sale profesionale.

A treia aserțiune a chestionarului – o afirmație adevărată potrivit referențialului de audit aplicabil – a relevat printre cele mai surprinzătoare rezultate. În cazul G1, MST de 24 puncte (respectiv o medie de 0,632), analizată în raportul cu MST maximă de 76 (31,6%), indică o percepție destul de bună a faptului că auditorul trebuie să fie obiectiv. În schimb, la G2, MST a fost de 35 puncte (medie de 0,921): dacă la nivelul eșantionului valorile MST nu ridică probleme, analizată comparativ cu rezultatele G1, se observă o degradare a percepției, cu un declin accentuat: +0,289. Corelată cu răspunsurile anterioare, unde MST nu a variat semnificativ de la o perioadă la alta, dinamica MST la nivelul acestei aserțiuni reflectă o scădere semnificativă a percepțiilor și încrederii în obiectivitatea auditorului.

4. Utilizatorii situațiilor financiare auditate primesc din partea auditorilor externi o asigurare absolută că situațiile financiare respective nu conțin denaturări semnificative.

În raport cu standardele de audit relevante, cea de-a patra aserțiune este falsă. Rezultatele la nivelul G1 indică o MST de 29 puncte (respectiv o medie de 0,763), ceea ce, raportat la MST maximă de 76 puncte (38,2%), semnifică o percepție acceptabilă a faptului că auditorul trebuie să fie obiectiv. Având în vedere importanța aserțiunii, ar fi fost de așteptat ca percepția să

prezinte o marjă mai mică, dar faptul că în România încă mai persistă confuzia auditului extern cu misiunea de certificare este posibil să fi contribuit la influențarea percepției. La G2, MST determinată a fost de 28 puncte (media de 0,737). Comparativ, se observă o îmbunătățire a percepției, chiar dacă diminuarea este foarte mică: -0,026.

5. Auditorii externi nu sunt independenți deoarece raportează structurilor de conducere ale clientului lor.

Principial, aserțiunea a cincea este eronată. MST determinată la nivelul G1 relevă valorile: 22 puncte, respectiv o medie de 0,579, ceea ce, raportat la MST maximă de 76 (28,9%), reflectă o înțelegere bună a faptului că auditorul își menține independența față de clienți. La G2, MST a fost de 30 (media de 0,789). Analizată în dinamică, scăderea MST atât în valori medii, cât și absolute indică o degradare a percepției, cu un declin accentuat: +0,211. Din nou, iată o aserțiune care aduce în prim-plan scăderea semnificativă a încrederii în independența auditorului.

6. Apariția unui conflict de interese în relație cu clientul auditat obligă auditorul extern să adopte măsurile adecvate de reducere a riscului de afectare a independenței sale.

Aserțiunea a șasea este adevărată potrivit cerințelor codului etic al profesiei. La G1 există o MST de 23 puncte (respectiv o medie de 0,605) care, raportată la MST maximă de 76 puncte (28,9%), semnifică o percepție rezonabilă a faptului că auditorul își menține independența față de clienți, o marjă similară înregistrându-se și la aserțiunea 5 la momentul G1, ceea ce întărește corelația dintre răspunsurile la cele două aserțiuni. La G2, MST a fost de 32 puncte (media de 0,842). Comparativ, se observă o degradare a percepției, cu un declin accentuat: +0,237.

Corelat cu majoritatea răspunsurilor anterioare, unde nu s-au înregistrat variații semnificative de la o perioadă la alta, se poate afirma că scade semnificativ încrederea în capacitatea auditorului de a-și păstra independența.

Examinând pe ansamblu rezultatele obținute în contextul secțiunii a doua a chestionarului, se desprind următoarele concluzii relevante:

- La nivel individual (fig.2), se remarcă faptul că peste jumătate dintre studenții chestionați (55,25%) și-au schimbat semnificativ percepțiile în legătură cu aserțiunile expuse în cadrul chestionarelor, în timp ce numai 44,75% și-au menținut percepțiile asupra auditorilor externi. Dintre cei care și-au modificat percepțiile în intervalul de timp studiat, doar 28,57% (respectiv 15,78% din total eșantion) au o percepție mai bună, în timp ce majoritatea covârșitoare de 71,43% (respectiv 39,47%) raportează o degradare a percepțiilor lor.
- Din examinarea pe verticală (prin MST) a rezultatelor calculate la nivelul eșantionului, dinamica percepțiilor indică o evoluție bivalentă (fig. 3 și fig. 4). Pe de o parte, la trei aserțiuni dinamica MST are valori care indică o îmbunătățire nesemnificativă a percepțiilor și, pe de altă parte, la trei aserțiuni valorile pozitive ale dinamicii MST pun în lumină degradarea percepțiilor respondenților privind auditorii externi.
- Pentru setul de aserțiuni relevante pentru cuantificarea discrepanțelor de percepție, MG totală la nivelul celor șase aserțiuni este de 145 la G1 (31,8%), respectiv 168 la G2 (36,9%), dintr-un total maxim posibil de 456 puncte dacă toți subiecții ar fi avut o percepție eronată la toate aserțiunile (fig.5).

Figura 2 - Variația MI - modificarea percepțiilor la nivel individual în valori absolute

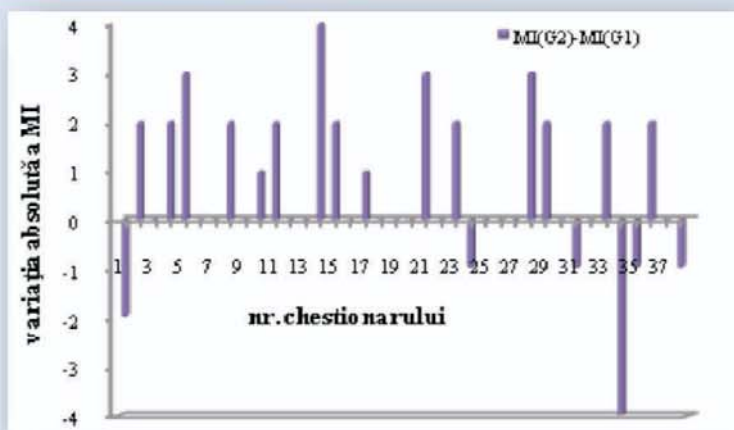

Figura 3 - Variația MS -dinamica percepțiilor pe aserțiune în valori absolute

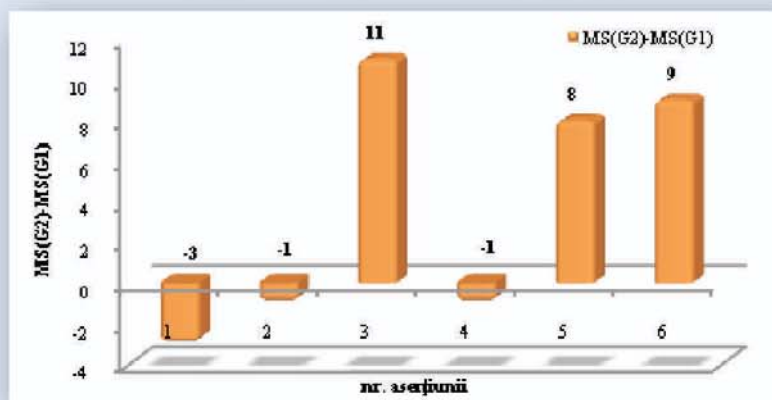

Figura 4 - Valorile medii ale MS în cele două perioade de observație

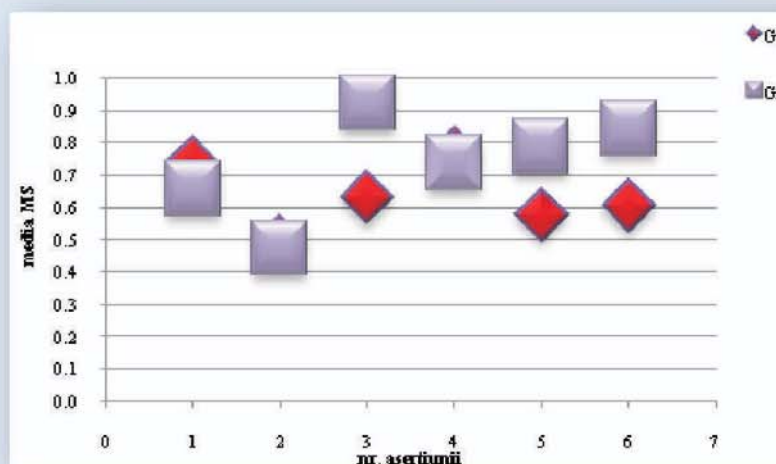

Figura 5 - Dinamica MG în valori absolute

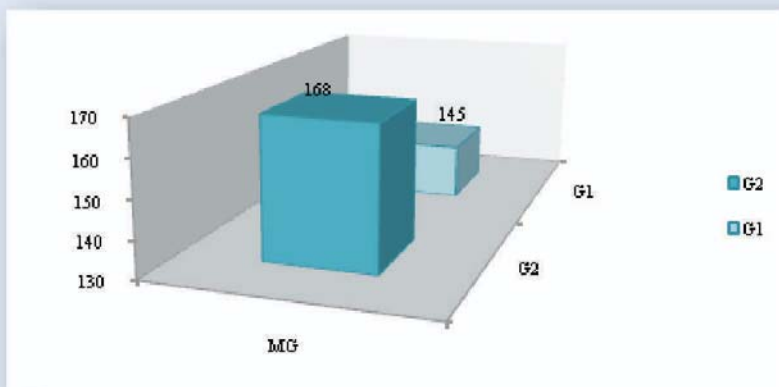
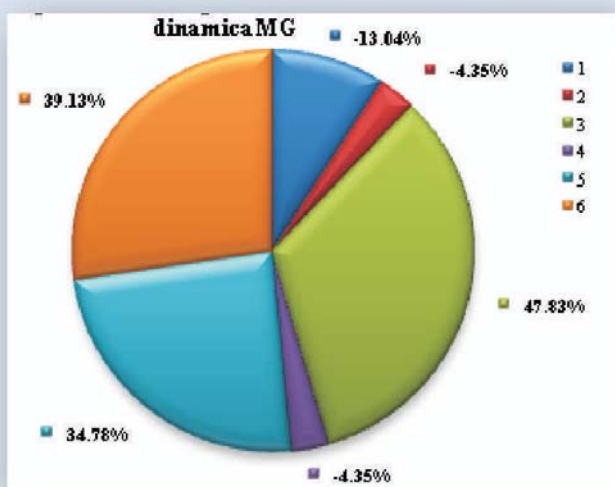

Figura 6 - Contribuții procentuale ale MST la dinamica MG

Valorile medii ale MG la cele două momente ale observației sunt de 0,636 la G1, respectiv de 0,737 la G2, ceea ce semnifică o înrăutățire a percepției la G2. Creșterea MG în intervalul considerat nu se poate pune pe seama procesului de uitare a cunoștințelor de specialitate, deoarece la trei dintre aserțiuni percepția s-a păstrat relativ constantă. Chiar și dacă am lua în considerare uitarea – altminteri un fenomen absolut normal – rezultatele studiului ar releva o situație chiar mai gravă: dacă studenții, care sunt implicați într-un proces continuu de învățare și actualizare a cunoștințelor, „uită” atât de repede, ce se

întâmplă cu percepțiile celor care nu urmează un program sistematic de studiu sau care au absolvit studiile de specialitate în urmă cu zeci de ani! Având în vedere și faptul că acele trei aserțiuni asupra cărora percepția s-a degradat semnificativ vizează același aspect – etica auditorilor – se poate concluziona, cu un grad rezonabil de certitudine, că percepția asupra eticii auditorilor s-a modificat în intervalul de timp care s-a scurs între cele două chestionări, în condițiile în care percepția asupra celorlalte aspecte s-a menținut în parametri relativ constanți (fig.6). Altfel spus, încrederea cu care

erau creditați auditorii în percepțiile respondenților la momentul inițial al observației s-a degradat considerabil, mai cu seamă în ceea ce privește respectarea eticii profesionale. Care ar fi cauzele care ar explica o astfel de atitudine? Evident, rezultatele ar putea fi explicate prin intermediul a numeroși factori, care nu neapărat se regăsesc în modelul nostru de studiu. Totuși, analizând în corelație cu rezultatele obținute pe baza răspunsurilor din cea de-a treia secțiune a chestionarului, un posibil factor explicativ ar fi criza financiară. Bombardați cu alegații pe tema „vinovăției” auditorilor de eșecul multor companii în actuala criză financiară, ale cărei efecte le resimt direct, mai întâi îndoielile și-au făcut loc, pentru ca, mai apoi, reacțiile publice ale reglementatorilor globali (descrise mai sus) să determine un impact advers, modificându-le percepțiile inițiale. Convingerea noastră se bazează și pe faptul că, așa cum rezultă din rezultatele studiului nostru, respondenții nu și-au degradat percepțiile privitoare la responsabilitățile profesionale, tehnice ale auditorilor – aspecte pe care le-au înțeles și asimilat și asupra cărora nu au îndoeli. Degradarea percepției asupra eticii auditorilor – elementul cel mai sensibil la schimbările mediului – relevă suspiciunile respondenților față de posibilele implicări și complicități ale auditorilor externi în tumultul generat de criză.

Referitor la analiza răspunsurilor centralizate pentru întrebările cuprinse în secțiunea a treia a chestionarului (un set de șase întrebări menite să permită identificarea așteptărilor respondenților), tendințele care s-au conturat întăresc convingerea că scepticismul respondenților manifestat față de etica profesională a auditorilor externi este în principal generat de contextul conjunctural caracterizat de efectele adverse ale crizei financiare. Pentru indicarea

opțiunii lor, respondenții au avut posibilitatea alegerii uneia dintre următoarele variante de răspuns disponibile la fiecare întrebare: „Ar fi de dorit”, „Nu știu” sau „Nu ar fi de dorit”.

1. Ar fi sau nu de dorit ca raportul auditorilor externi să se adreseze în exclusivitate acționarilor companiei auditate?

Având în vedere opțiunile exprimate la G1 („ar fi de dorit” – 36,8%, respectiv 41,1% pentru „nu ar fi de dorit”), putem concluziona că așteptările sunt mai curând pentru o extindere a responsabilității auditorului în ceea ce privește comunicarea cu terții. Totodată, se remarcă un raport destul de echilibrat al răspunsurilor pentru G1: dacă o persoană ar fi optat pentru „ar fi...” în loc de „nu ar fi...”, atunci ar fi existat un echilibru de 50%, presupunând constant numărul celor indeciși. Prin urmare, nu putem spune că tendința relevată de răspunsurile la această întrebare pentru G1 este puternică. Totuși, am observat că, pentru G2, răspunsurile primite („ar fi de dorit” – 34,2%, respectiv 55,3% pentru „nu ar fi de dorit”) întăresc semnificativ tendința manifestată la G1, mai puțini dintre subiecți optând pentru o responsabilitate crescută a auditorului extern, de altfel conformă cu cerințele actuale ale standardelor de audit privind raportul de audit.

2. Ar fi sau nu de dorit ca, pe durata angajamentului de audit, auditorii să testeze toate tranzacțiile companiei ale cărei situații financiare sunt auditate?

Opțiunile exprimate la ce-a de-a doua întrebare pentru G1 („ar fi de dorit” – 26,3%, respectiv 63,2% pentru „nu ar fi de dorit”), confirmă așteptări în conformitate cu responsabilitățile actuale ale auditorilor în raport cu maniera de testare a tranzacțiilor. Pentru G2 („ar fi de dorit” – 23,7%, respectiv 60,5% pentru

„nu ar fi de dorit”) tendința manifestată la G1 se menține relativ constantă, scăderea ne semnificativă a ambelor tendințe fiind datorată mai curând creșterii numărului de subiecți indeciși.

3. Ar fi sau nu de dorit ca nivelul de asigurare oferit de către auditorul extern să fie explicat cu claritate în raportul de audit?

Analiza răspunsurilor primite pentru G1 („ar fi de dorit” – 44,7%, respectiv 47,4% pentru „nu ar fi de dorit”) relevă un echilibru surprinzător între cele două opțiuni exprimate de către respondenți și sunt mai curând în conformitate cu responsabilitățile actuale ale auditorilor în raport cu cerințele actuale ale standardelor de audit privind raportul de audit. Pentru G2 („ar fi de dorit” – 52,6%, respectiv 36,8% pentru „nu ar fi de dorit”) tendința manifestată la G1 se schimbă, în sensul că majoritatea subiecților ar dori explicații mai detaliate privind nivelul asigurării oferit în raport, cu toate că, la acest moment, standardele nu cer acest lucru în mod expres. Chiar dacă standardele de audit (în special standardul ISA 200) oferă o serie de explicații privind nivelul de asigurare, standardele de raportare nu cer auditorului să ofere în raportul său explicații suplimentare în ceea ce privește acest aspect.

4. Ar fi sau nu de dorit ca, pe baza auditului extern, auditorii să garanteze cu privire la soliditatea financiară a clientului lor?

Răspunsurile centralizate pentru G1 („ar fi de dorit” – 23,7%, respectiv 60,5% pentru „nu ar fi de dorit”), indică un grad rezonabil de conformitate al așteptărilor exprimate cu responsabilitățile actuale ale auditorilor în contextul unui angajament de asigurare asupra situațiilor financiare care furnizează informații istorice. Tendința manifestată pentru G1 se menține relativ constantă pentru G2

(„ar fi de dorit” – 31,6%, respectiv 55,3% pentru „nu ar fi de dorit”). Deși scăderea ponderii celor care au optat pentru „nu ar fi de dorit” nu este suficient de mare pentru a putea susține că există o tendință puternică în așteptările respondenților de a responsabiliza auditorii alături de managementul întreprinderii în privința continuității activității clientului auditat, ea este compensată de creșterea semnificativă a ponderii celor care au opinat „ar fi de dorit”.

5. Ar fi sau nu de dorit ca, pentru a crește utilitatea auditului extern, auditori externi să detalieze deficiențele controlului intern ale clientului auditat în raportul de audit?

Având în vedere opțiunile exprimate pentru G1 („ar fi de dorit” – 44,7%, respectiv 42,1% pentru „nu ar fi de dorit”), se constată că așteptările exprimate, destul de echilibrate între cele două opțiuni, sunt mai curând în conformitate cu responsabilitățile actuale ale auditorilor în raport cu cerințele actuale ale standardelor de audit privind raportul de audit. Standardele de audit nu cer ca auditorul să detalieze deficiențele controlului intern ale clientului auditat în raportul de audit, iar echilibrul manifestat în G1 poate fi datorat în mare parte unei confuzii, deoarece standardele de audit cer ca auditorul să semnaleze deficiențele sistemului de control intern, dar într-un document confidențial, adresat conducerii clientului auditat. Răspunsurile pentru G2 („ar fi de dorit” – 50,0%, respectiv 39,5% pentru „nu ar fi de dorit”) consolidează semnificativ tendința manifestată la G1, în sensul că majoritatea subiecților ar dori ca auditorul să detalieze deficiențele controlului intern ale clientului auditat în raportul de audit. Probabilitatea ca întărirea așteptărilor exprimate la G2 să se datoreze unei confuzii scade dacă această tendință este analizată în raport cu alte așteptări manifestate la G2: pe ansamblu, se observă o preferință mai curând pentru creșterea responsabilităților au-

ditorilor, decât pentru o menținere sau o reducere a acestora.

6. Ar fi sau nu de dorit ca auditorii externi să fie ținuti responsabili pentru detectarea fraudelor și erorilor din cadrul companiei ale cărei situații financiare sunt auditate?

Opțiunile exprimate pentru G1 („ar fi de dorit” – 31,6%, respectiv 57,9% pentru „nu ar fi de dorit”) ne permit să concluzionăm că așteptările sunt în conformitate cu responsabilitățile actuale ale auditorilor externi specifice unui angajament de asigurare asupra situațiilor financiare care furnizează informații istorice. Pentru G2 însă, răspunsurile primite („ar fi de dorit” – 47,4%, respectiv 47,4% pentru „nu ar fi de dorit”) schimbă considerabil tendința manifestată la G1, în sensul că mult mai mulți subiecți au optat pentru o responsabilitate crescută a auditorului în ceea ce privește detectarea fraudelor și erorilor. Având în vedere criza aflată în plină desfășurare la momentul testării G2, este posibil ca această schimbare să se datoreze în principal tendinței recurente, manifestată de către public cu

ocazia oricărei crize din ultimii zeci de ani, de a cere o responsabilizare a auditorilor externi în domeniul detectării fraudelor și erorilor. Tendințele conturate privind așteptările exprimate de persoanele chestionate la această întrebare completează și justifică dinamica percepțiilor actuale privind etica profesională a auditorilor externi.

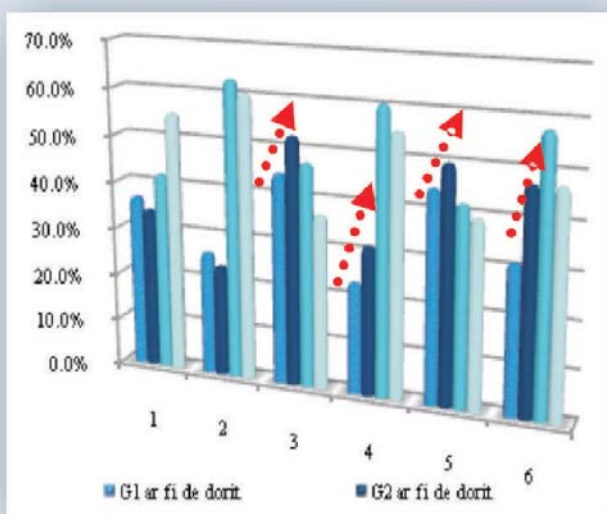
Pe ansamblu, analiza în dinamică a așteptărilor indicate de răspunsurile obținute la cea de-a treia secțiune a chestionarului (fig. 7) relevă faptul că, în timp ce la primele două întrebări se observă reducerea așteptărilor față de extinderea responsabilităților auditorilor de raportare către terți, respectiv de verificare exhaustivă a tranzacțiilor clientului auditat, la următoarele patru întrebări se constată creșterea ponderii celor care au așteptări mai mari de la auditorii externi. În special aceste așteptări sporite, rezonabile sau nu, vizează dorința de a primi asigurări suplimentare din partea auditorilor externi cu privire la viabilitatea financiară și eficacitatea controalelor interne ale companiilor auditate. Ele sunt acompaniate de așteptări sporite privind detalierea cu

explicații a nivelului de asigurare furnizat de către auditor prin raportul de audit, precum și extinderea responsabilităților auditorilor externi la detectarea și raportarea fraudelor și erorilor descoperite. Asemenea schimbării percepțiilor, modificarea așteptărilor subiecților chestionați poate fi explicată prin mai mulți factori, printre care, cu siguranță, se regăsește și criza economică actuală. Degradarea confortului actual resimțită la nivel individual de către fiecare individ generează temeri și incertitudine privind perspectivele viitoare. În consecință, reacția absolut firească este de a se proteja prin orice mecanism posibil. Or, dacă percepțiile indică faptul că rolul auditorilor externi în contextul actualei crize este culpabil, cel puțin din punct de vedere etic, evident că așteptările viitoare vizează corecția prin mijloace pragmatice, care ar permite verificarea lui.

Concluzii

Rezultatele cercetării întreprinse confirmă existența unei diferențe între percepții și așteptări la nivelul subiecților chestionați în ceea ce privește rolul auditului extern. Totodată, rezultatele obținute demonstrează că în timp ce percepțiile, sub impactul crizei financiare, se degradează, accentuându-se îndoielile legate de respectarea eticii profesionale de către auditorii externi, așteptările sunt legate de mecanisme care să permită o responsabilizare mai mare a acestora și o protecție viitoare mai bună la șocuri. Deși un astfel de studiu marchează un debut al investigațiilor AEG în plan național, rezultatele lui nu sunt surprinzătoare, deoarece ele se aliniază la cele relevate de cercetările asemănătoare în plan internațional (Porter et al, 2009; Pierce și Kilcommins, 1997; Fowzia, 2010; Gold et al, 2009, Assare și Wright, 2009).

Figura 7 - Pondere opțiunilor exprimate la întrebări - G1 și G2 (în procent din total)

Acknowledgements: Studiul reflectă rezultatele parțiale ale cercetării realizate în contextul proiectelor **CNCSIS ID-1798/2008-2011** – „Studiu bipolar privind controversele de percepție asupra auditului (audit expectation gap): profesie versus utilizatori”, director de proiect prof. univ. dr. Laurențiu Dobroțeanu, respectiv **CNCSIS ID-1785/2008-2011** – „Rolul guvernantei corporative în securizarea încrederii investitorilor: performanța autohtonă versus performanțele europene și internaționale”, director de proiect, conf. univ. dr. Camelia Liliana Dobroțeanu.

This study comprise the partial results of a wider research conducted under the projects **CNCSIS ID-1798/2008-2011** – „Bipolar study of audit expectations gap: profession versus financial information users”, project manager univ. prof. Laurențiu Dobroțeanu, Ph. D., and **CNCSIS ID-1785/2008-2011** – „The role of corporate governance in securing the investor confidence: the national versus European and international performances”, project manager, associate prof. Camelia Liliana Dobroțeanu, Ph. D.

Bibliografie

- Asare, S.K.; Wright, A. (2009), *Investors', auditors', and lenders' understanding of the message conveyed by the standard audit report*, http://web.ifac.org/download/Study__3_AICPA_IAASB_Paper.pdf.
- Chandler, R.; Edwards, J. (1996), *A Recurring Issue in Auditing: Back to the Future?*, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, vol. 9, no. 2, p.4-29.
- Darnill, A. (1991), *The Profession and the Public*, *Accountancy*, May 1991, pp.72-73.
- Dixon, R.; Woodhead, A.D.; Sohlman, M. (2006), *An investigation of expectation gap in Egypt*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 21 No.3, pp.293-302.
- Dobroțeanu, L.; Dobroțeanu, C.L.; Ciolpan, D. (2010), *Crizele economice generează modificarea percepțiilor privind rolul auditului?*, *Revista „Audit Financiar”*, vol. VIII, nr.1/2010, CAFR
- Fadzly, M.N., Ahmed, Z. (2004), *Audit expectation gap: the case of Malaysia*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 19 No.7, pp.897-915.
- Fowzia, R. (2010), *An Empirical Study on Audit Expectation Gap: Role of Auditing Education in Bangladesh*, Online at <http://mpa.uni-muenchen.de/22708/>, MPRA Paper No. 22708, posted 14. May 2010
- Gloeck, J. D.; Jager, H. (1993), *The Audit Expectation Gap in the Republic of South Africa*, Research Report, School of Accountancy, University of Pretoria.
- Gold, A.; Gronewold, U.; Pott, C. (2009), *Financial statement users' perceptions of the IASB's ISA 700 unqualified auditor's report in Germany and the Netherlands* – Summary report to the Auditing Standards Board, New York and the International Auditing and Assurance Standards Board, New York, http://web.ifac.org/download/Study_4_ASB_ResearchReport.pdf.
- Hassink, H.F.D.; Bollen, L.H.; Meuwissen, H.G.; Meinderd J. de Vries (2009), *Corporate fraud and the audit expectations gap: A study among business managers*, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Volume 18, Issue 2, 2009, Pages 85-100
- Guénin-Paracini, H., Gendron, Y. (2010), *Auditors as modern pharmakoi: Legitimacy paradoxes and the production of economic order*, *Critical Perspectives on Accounting*, Volume 21, Issue 2, February 2010, Pages 134-158
- Hughes, J.F.; Humphrey, C.; Turley, S. (1998), *Learning from mistakes? Using corporate scandals to enhance audit teaching*, *International Journal of Auditing*, Vol. 2, No.2/1998
- Humphrey, C (2005), *Debating on audit expectations gap*, *Current issues in auditing*, p. 4., third edition, Sage Publication Inc., SUA, 1997, republicat in 2005
- Humphrey, C., Loft, A., Woods, M. (2009), *The global audit profession and the international financial architecture: Understanding regulatory relationships at a time of financial crisis*, *Accounting, Organizations and Society*, Volume 34, Issues 6-7, August-October 2009, Pages 810-825
- Humphrey, C.; Moizer, P. and Turley, S. (1993), *The Audit Expectations Gap in Britain: An Empirical Investigation*, *Accounting and Business Research*, vol.23, no.91A
- Hwang, S., Cameron, G.T. (2008), *Public's expectation about an organization's stance in crisis communication based on perceived leadership and perceived severity of threats*, *Public Relations Review*, Volume 34, Issue 1, March 2008, Pages 70-73
- Liggio, C. D. (1974), *The Expectation Gap*, *The Accountant's Waterloo, Journal of Contemporary Business*, vol. 3, 1974, p. 27.
- Monroe, G. S. and Woodliff, D. R. (1993), *The Effect of Education on the Audit Expectation Gap*, *Accounting and Finance*, May, pp. 61 – 78
- Ojo, M.(2006), *Eliminating the Audit Expectations Gap: Myth or Reality?*, <http://mpa.uni-muenchen.de/232/>, 2006.
- Pentland, B.T. (2000), *Will auditors take over the world? Program, technique and the verification of everything* *Accounting, Organizations and Society*, Volume 25, Issue 3, April 2000, Pages 307-312
- Pierce, B., Kilcommins, M. (1996), *The Audit Expectations Gap: The Role of Auditing Education*, *Dublin City University Business School Research Papers* no. 13, 1995-1996, http://www.dcu.ie/dcbus/research_papers/no13.htm
- Porter, B. (1993), *An empirical study of the audit expectation-performance gap*, *Accounting and Business Research*, vol. 24, 1993, pp 49-68.
- Porter, B., Gowthorpe, C. (2004), *Audit expectations gap in the UK in 1999 and comparison with the gap in New Zealand in 1989 and 1999*, *Institute of Chartered Accountants of Scotland*
- Porter, B., O Hogartaigh, C., Baskerville, R. (2009), *Report on research conducted in the United Kingdom and New Zealand in 2008 investigating the audit expectation-performance gap and users' understanding of, and desired improvements to, the auditor's report*, September 2009, www.ifac.org
- Schelluch, P. (1996), *Long-form audit report messages: further implications for the audit expectation gap*, *Accounting Research Journal*, Vol. 9 pp.48-55.
- Sidani, Y.M. (2007), *The audit expectations gap: evidence from Lebanon*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 22 No.3, pp.288-302.
- Siddiqui, J., Nasreen, T., Choudhury-Lema, A. (2009), *The audit expectations gap and the role of audit education: the case of an emerging economy*, *Managerial Auditing Journal*, Vol. 24, No. 6, 2009, pp: 564-583.
- Sikka, P., Puxty, A., Willmott, H., Cooper, C. (1998), *The Impossibility of Eliminating the Expectations Gap: Some Theory and Evidence*, *Critical Perspectives on Accounting* no. 9, 1998, pp. 299-330.
- Sikka, P., Puxty, T., Willmott, H. and C. Cooper (1992). *Eliminating the Expectations Gap?*, *ACCA - Research Report No. 28: London*

Studiu privind armonizarea rezultatului contabil cu rezultatul fiscal

Tatiana DĂNESCU*, Nicolae TODEA**, Mihaela PROZAN*** & Andreea Cristina DĂNESCU ****

Abstract

A Study on the Compliance of the Accounting Result with the Fiscal Result

In the actual economic and social context, marked by strong contradictions generated by the worldwide economic crises, which can be felt in all activity fields, this paper has the aim to approach and present the annual result from two points of view: accounting and taxation, in the attempt to reconcile them.

It is common knowledge that both the accounting policies adopted along the decision process by the entity's management and the way these policies are understood and applied by the accounting expert - usually the entity's employee - influence the size of the accounting result. In this view, without analyzing the underlying motives behind choosing a certain policy to another, the paper tries to acknowledge, based on the research's outcome and through the effects discovered, that the way the fiscal result is calculated can produce a significant impact on the annual result. This aspect can be justified through the existing relationship between the adjusted annual result with the size of the tax burden and the fiscal result that determines exactly the quantum of the tax burden. Accordingly, considering the findings of this research, one can say that for the reporting of financial information of the entities applying fiscal regulations, both the accounting and the fiscal results can be significantly influenced by the management's objectives. In some cases, these actions can cause severe irregularities with serious consequences.

Key words: *accounting result, fiscal result, true and fair view, financial statements*

JEL Classification: *M41, M42, M48*

Cuvinte cheie: *rezultat contabil, rezultat fiscal, imagine fidelă, situații financiare*

Introducere

Relația dintre contabilitate și fiscalitate constituie una din cele mai sensibile și controversate probleme, tratate în reglementările contabile¹ și fiscale naționale și internaționale, datorate

obiectivelor diferite pe care acestea le vizează. În timp ce contabilitatea, prin prisma imaginii fidele, solicită să fie prezentate utilizatorilor situațiilor financiare ale entității informații cât mai utile în luarea deciziilor, fiscalitatea are ca obiectiv determinarea bazei de impozitare în concordanță cu

* Prof. univ. dr., Universitatea "Petru Maior" Târgu Mureș, e-mail: tatiana_danescu@yahoo.com

** Prof. univ. dr., Universitatea "1 Decembrie" Alba Iulia, e-mail: ntodea@uab.ro

*** Drd., Universitatea "1 Decembrie" Alba Iulia, e-mail: Mihaela.Prozan@yahoo.com

**** Drd., Universitatea "1 Decembrie" Alba Iulia, e-mail: andreea_danescu@yahoo.com

¹ IASB, *Standardele Internaționale de Raportare Financiară* (traducere) - IAS 8 Politici contabile, modificări în estimările contabile și erori, IAS 12 Impozitul pe profit, IAS 16 Imobilizări corporale, IAS 40 Investiții imobiliare, Editura CECCAR, București, 2009.

situația fiscală de fapt a entității în cauză și cu legislația în materie. Potrivit practicilor consacrate, informația contabilă este supusă regulilor fiscale și, de cele mai multe ori, servește statului ca utilizator preferențial al informațiilor financiare în detrimentul celorlalți utilizatori.

Prezentarea rezultatului contabil și fiscal în literatura de specialitate și în reglementările din România

În prezent, literatura de specialitate și reglementările românești în materie tratează rezultatul activității economice al unei entități din două puncte de vedere: ca rezultat contabil și ca rezultat fiscal. Din perspectivă contabilă, rezultatul este definit ca:

- „un sold, rămas după extragerea anumitor cheltuieli din anumite venituri”²;
- „diferența dintre venituri și cheltuieli”³;
- „un indicator care exprimă performanța financiară a unei întreprinderi și se determină ca diferență între veniturile și cheltuielile exercițiului financiar”⁴,

Din punct de vedere fiscal, rezultatul - definit drept profitul impozabil sau pierderea fiscală - constituie una din sursele impozitelor exigibile datorate de entități, fiind stabilit în baza regulilor fiscale.

Definițiile rezultatului contabil sunt numeroase și variază prin terminologiile utilizate, precum: „sold”, „diferență”, „indicator”, dar în esență nu sunt contradictorii și converg spre același scop, precizând de comun acord că este vorba de o sumă (sold), de regulă pozitivă, obținută pe baza principiilor și regulilor contabile, ca diferență între veniturile realizate și cheltuielile efectuate de o entitate în cadrul unui exercițiu financiar, ca urmare a realizării obiectului de activitate. Prin ajustări efectuate, în baza unor reguli stricte și uneori rigide, rezultatul contabil se transformă în rezultat fiscal, putând îmbrăca două forme cunoscute: profit impozabil sau pierdere fiscală.

2 Dănescu, Tatiana, *Conturile anuale*, Editura Dacia, 2000, p.149.

3 Pântea Iacob Petru, Bodea Gheorghe, *Contabilitatea financiară românească*, Editura Intelcredo, 2009, p.409.

4 Crețoiu Gheorghe, Bucur Ion, *Contabilitate - Fundamentele și noul cadru juridic*, Editura All Beck, 2004, p.219.

5 Dănescu Tatiana, *Audit financiar - convergențe între teorie și practică*, Editura Irecson, București, 2007, p.60-67.

Metodologia cercetării

Demersul de cercetare a constat, pe de o parte, în analiza și sinteza reglementărilor relevante pentru tematica aleasă, iar, pe de altă parte, în corelarea concluziilor astfel obținute cu aspecte concrete ale practicii din acest domeniu, în scopul emiterii unor considerații cu privire la armonizarea sau concilierea rezultatului contabil cu cel fiscal.

Pentru realizarea celor propuse am utilizat o metodologie constructivă prin studierea și analiza modului de aplicare a politicilor contabile și a legislației fiscale în calculul rezultatului contabil și în determinarea rezultatului fiscal.

Din aplicarea acesteia, pas cu pas, pe un număr de 6321 entități - contribuabili plătitori de impozit pe profit din județul Mureș - s-au identificat disfuncții în stabilirea, aplicarea și prezentarea politicilor contabile, inexistența unor politici și proceduri contabile adecvate, cu efect în cuantificarea rezultatului contabil și implicit în a celui fiscal datorate intereselor diverse, în multe cazuri divergente, ale categoriilor de utilizatori ai situațiilor financiare⁵, în special ale managerilor sau administratorilor entității, pe de o parte, și ale statului, pe de altă parte. De asemenea, studiul nostru se fundamentează pe un chestionar de cercetare, în scopul de a vedea percepția profesionistului contabil asupra utilității politicilor contabile în furnizarea unui rezultat contabil fidel performanței realizate de entitate pe un exercițiu financiar contabil, iar în același timp adecvat pentru stabilirea bazei de impozitare generată de aplicarea regulilor și normelor fiscale aplicabile.

Pornind de la aceste deziderate, de la ipotezele constituite și demersul cercetării avansate, lucrarea își propune să arate importanța înțelegerii și aplicării corespunzătoare a principiilor, politicilor și normelor contabile și fiscale care să răspundă cel mai bine obiectivului contabilității de realizare a imaginii fidele a performanței prezentată în contul de profit și pierdere prin rezultatul contabil, argumentând baza de impunere aplicabilă entității. În același timp, cercetarea a avut în vedere și abordarea implicațiilor aplicării deficitare a principiilor contabile și a regulilor fiscale în determinarea rezultatului fiscal, datorate inexistenței unor proceduri coerente ale controlului intern la entitățile care au constituit obiect al studiului prezent.

Abordare contabilă și fiscală a rezultatului exercițiului financiar

În contabilitate profitul sau pierderea se stabilește cumulat de la începutul exercițiului financiar contabil, închiderea conturilor de venituri și cheltuieli efectuându-se, de regulă, la sfârșitul exercițiului financiar.⁶

În studierea rezultatului contabil și a celui fiscal, utilizarea unei terminologii adecvate prezintă o importanță deosebită pentru a se evita confuziile și pentru a se defini clar obiectul, principiile și suportul utilizat în tratarea problemelor esențiale.

Pornind de la controversele existente în literatura de specialitate în ceea ce privește modul de definire și abordare a rezultatului contabil, în activitatea de calcul a acestuia s-au conturat mai multe concepții, astfel:

- abordarea patrimonială - rezultatul se determină ca variație a patrimoniului entității în cursul unui exercițiu;
- abordarea economică - rezultatul se determină ca diferență între veniturile realizate și cheltuielile efectuate de entitate în cadrul unui exercițiu;
- abordarea financiară - rezultatul se determină ca variație a trezoreriei entității în cursul unui exercițiu;

Cu toate că în practică se regăsesc toate cele trei abordări, concepția economică este esențială, fapt pentru care a fost adoptată și de reglementările contabile naționale armonizate cu directivele europene, cu precizarea că acestea prezintă anumite particularități în funcție de modul în care sunt înțelese și aplicate politicile contabile, precum și de accepțiunile care sunt atribuite noțiunilor de venituri și de cheltuieli. Printre cele mai relevante opțiuni ale politicilor contabile cu efecte în rezultatul contabil și implicit în cel fiscal se numără: alegerea metodei de amortizare a imobilizărilor; reevaluarea imobilizărilor corporale sau păstrarea costului istoric al acestora; capitalizarea dobânzii sau recunoașterea acesteia drept cheltuielă etc.

Pentru asigurarea conformității în realizarea și prezentarea rezultatului contabil se impune aplicarea cu rigoare a regulilor și principiilor contabile, înregistrând evenimentele atunci când tranzacțiile se produc și recunoscând pe o bază pu-

dențială veniturile și cheltuielile aferente atunci când sunt îndeplinite criteriile stabilite prin normele contabile. Astfel, veniturile nu trebuie să fie supraevaluate, iar cheltuielile subevaluate.

În sensul celor arătate, se poate spune că avem de a face aparent cu un rezultat permisiv și relativ, care ridică problema obiectivității contabile și în consecință a imaginii fidele a poziției financiare, profitului sau pierderii entității.⁷

Potrivit reglementărilor contabile naționale, rezultatul exercițiului financiar contabil - profitul sau pierderea - cunoscute și sub denumirea de „rezultat beneficitar”, „rezultat deficitar”, „îmbogățire”, „sărăcire”, stabilit cumulat de la începutul exercițiului financiar contabil, trebuie prezentat în contul de profit și pierdere pe feluri de venituri și cheltuieli, după natura lor, respectiv din exploatare, financiare, extraordinare.

Dacă practica a confirmat faptul că abordarea rezultatului contabil este relativ simplă când sunt cunoscute, înțelese și aplicate corespunzător principiile și regulile contabile, nu același lucru se poate afirma despre stabilirea rezultatului fiscal. Aceasta pentru că există multiple desincronizări între regulile contabile și fiscale, care necesită aplicarea, în paralel, a reglementărilor fiscale pentru stabilirea rezultatului fiscal. Spre exemplu, dacă din punct de vedere contabil cheltuielile sunt prezentate după natura lor, din punct de vedere fiscal separarea cheltuielilor în cheltuielile deductibile, nedeductibile sau parțial deductibile se realizează după reguli stricte și rigide, fără a avea în vedere imaginea fidelă a performanței entității.

Rezultatul fiscal nu se înregistrează în evidența contabilă și nu este prezentat în „Bilanț” sau în „Contul de profit și pierdere”, fiind stabilit extracontabil și prezentat în Registrul fiscal, în „Declarația privind impozitul pe profit”, iar anumite informații și în notele explicative din situațiile financiare. Comparativ cu informațiile prezentate în contul de profit și pierdere, în declarația privind impozitul pe profit informațiile despre veniturile realizate și cheltuielile efectuate, în prima parte au aceeași structură sintetică, singura deosebire constă în includerea în total a cheltuielilor și a impozitului pe profit, după care acestea sunt tratate și clasificate în conformitate cu principiile fiscale.

Prin urmare, veniturile impozabile sunt acele venituri care se iau în calcul atât la calculul rezultatului contabil, cât și la

⁶ Art.19 din Legea nr. 82 din 24 decembrie 1991, republicată, Legea contabilității, cu modificările și completările ulterioare, Monitorul Oficial 454/2008.

⁷ Dănescu Tatiana, *Conturile anuale*, Editura Dacia, 2000, p.149

determinarea rezultatului impozabil, respectiv veniturile realizate de entitate din orice sursă, precum și alte elemente similare venurilor care sunt înregistrate în contabilitate potrivit reglementărilor contabile aplicabile. Veniturile neimpozabile sunt veniturile care nu se iau în calcul la determinarea rezultatului fiscal și a impozitului pe profit aferent în caz de profit impozabil, altfel spus sunt veniturile scutite de la impozitare, întrucât acestea, de regulă, au mai fost supuse impozitării (de exemplu, dividendele primite de o persoană juridică).

Conform principiului fundamental al fiscalității, între cheltuielile efectuate și veniturile realizate de o entitate există o relație de cauzalitate, de dependență, în sensul că orice cheltuială trebuie să fie aferentă unui venit sau venitul impozabil trebuie să fie generat de efectuarea unor cheltuieli. În contextul dat rezultă că, pentru a fi deductibile în totalitate sau limitat, cheltuielile efectuate de o entitate trebuie să îndeplinească cumulativ o serie de condiții sau cerințe, cum ar fi: să fie aferente obiectului de activitate al entității; să fie efectuate în scopul realizării de venituri impozabile; să fie efectuate în limitele admise de lege etc. Sintetizând caracteristicile cheltuielilor nedeductibile fiscal, reiese că statul, prin politica fiscală adoptată, sancționează entitățile care înregistrează unele cheltuieli catalogate prin lege ca nefiind aferente venurilor impozabile, prin nerecunoașterea deductibilității lor la determinarea rezultatului fiscal. Astfel de cheltuieli, de regulă, nu sunt aferente obiectului de activitate al entității, nu conduc la obținerea de venituri impozabile sau nu se regăsesc în acestea, nu îndeplinesc condițiile impuse prin lege pentru a fi scăzute din veniturile impozabile; nu au la bază documente justificative, nu privesc activele entității, sunt cheltuieli ale deținătorilor de capital/salariaților etc⁸.

Ca și rezultatul contabil, determinarea rezultatului fiscal se poate realiza după mai multe metode, cum ar fi: metoda impozitelor curente sau metoda impozitelor amânate (IAS 12). Întrucât în România este utilizată metoda impozitului curent, studiul și cercetarea practică a avut în vedere această metodă. De precizat că, în funcție de obiectul de activitate al entității plătitoare de impozit pe profit, rezultatul fiscal - și impozitul aferent - se stabilește trimestrial cu regularizare anuală (cu excepția societăților comerciale bancare) sau anual cu plăți trimestriale anticipate (societăți comerciale bancare, iar din 2011 toate entitățile plătitoare de impozit pe profit).

În Tabelul 1 este redat sintetic modul de calcul al rezultatului contabil, respectiv fiscal.

Tabel 1 - Forme și relații de calcul ale rezultatului contabil și ale celui fiscal

Denumire rezultat	Relație de calcul
± Rezultat contabil brut	Venituri totale - cheltuieli totale
Profit	Venituri totale - cheltuieli totale
Pierdere	Cheltuieli totale - venituri totale
± Rezultat contabil net	Venituri - cheltuieli - impozit pe profit totale totale
Rezultat fiscal	Total - total - venituri + cheltuieli venituri cheltuieli neimpoz. nededuct.

Sursa: Sinteză a informațiilor prezentate

Statistici descriptive și rezultate

Din studiul realizat și cercetarea comparativă efectuată pe cele 6.321 entități, cu privire la informațiile referitoare la rezultatul contabil și cel fiscal, prezentate în situațiile financiare și în declarațiile de impozit pe profit aferente exercițiului financiar contabil 2009, rezultă că în practică s-au conturat o serie de modele consacrate, redate sintetic în Tabelul 2, în care se pot încadra raportările entităților în funcție de cele două tipuri de rezultate (contabil și fiscal).

Din datele prezentate, rezultă că prin ajustarea rezultatului contabil corespunzător regulilor fiscale acesta se transformă în rezultat fiscal. În acest demers profesionistul contabil trebuie să dețină suficiente și corespunzătoare cunoștințe fiscale, conform cărora, deși o cheltuială este recunoscută contabil, devine în mecanismul de determinare a rezultatului fiscal nedeductibilă sau deductibilă limitat, iar un venit care participă la calculul rezultatului contabil devine neimpozabil. Remarcăm faptul că prin introducerea impozitului minim, în perioada 1 mai 2009 - 30 septembrie 2010, ca soluție facilă de creștere a venurilor bugetare, problema de impozitare a pierderii sau a unei inactivități temporare fără suspendarea de activitate a persoanei juridice din registrul comerțului a devenit regulă fiscală pentru multe din entitățile mici.

În aceste condiții, multe din acestea au fost nevoite fie să-și suspende temporar activitatea, ori au fost dizolvate și lichidate prin radiere din registrul comerțului.

⁸ Art.21 din Legea nr.571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare-sinteza caracteristicilor aferente cheltuielilor deductibile și nedeductibile fiscal, Monitorul Oficial 927/2003.

Tabel 2 - Modele de conciliere a rezultatului contabil cu cel fiscal

Model	Rezultat contabil brut	Rezultat fiscal	Impozit pe profit	Impozit pe profit minim*	Rezultat contabil net
I	profit brut	profit impozabil	da	da	profit net
II	profit brut	profit impozabil	da	da	pierdere contabilă netă
III	profit brut	pierdere fiscală	nu	da	profit net
IV	pierdere contabilă brută	profit impozabil	da	da	pierdere contabilă netă
V	pierdere contabilă brută	pierdere fiscală	nu	da	pierdere contabilă netă
VI	-	-	-	da	pierdere contabilă netă
VII	-	-	-	suspendare activitate	-

* Art. 18 din Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare, Monitorul Oficial 927/2003 - pentru perioada 01.05.2009-30.09.2010, în situația în care impozitul pe profit determinat a fost mai mic decât impozitul minim, entitățile au înregistrat pierdere fiscală sau nu au desfășurat activitate, acestea au fost obligate la plata impozitului minim
Sursa: Cercetarea comparativă efectuată de autori pe entitățile analizate

Potrivit cercetării efectuate, în Tabelul 3 este redată situația clasamentului celor 6321 de entități pe cele șase modele identificate în cercetarea întreprinsă.

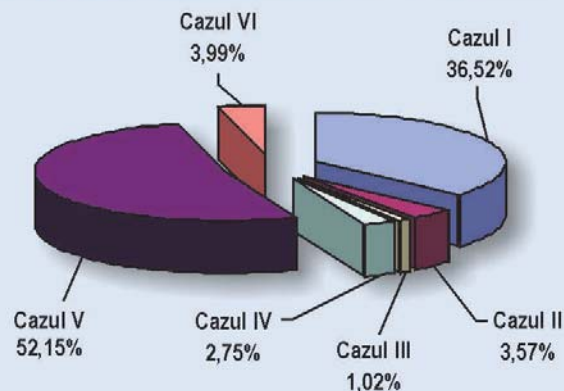
Tabel 3 - Distribuția entităților analizate pe modelele de conciliere contabil - fiscală a rezultatului

Model	Număr entități	%
I	2.308	36,52
II	226	3,57
III	65	1,02
IV	174	2,75
V	3.296	52,15
VI	252	3,99
Total	6.321	100,00

Grafic, rezultatul încadrării entităților analizate în unul din modelele arătate anterior se prezintă în Figura 1

Din datele redate rezultă că ponderea cea mai mare, respectiv de 52,15%, o înregistrează entitățile care au rezultat negativ atât contabil (brut și net), cât și fiscal (pierdere fiscală), iar pe locul doi, cu 36,52%, se situează entitățile care au înregistrat rezultat pozitiv contabil și fiscal. În situația dată celelalte cazuri, prin valorile mici înregistrate, nu sunt semnificative.

Figura 1 - Distribuția entităților pe modelele de conciliere contabil-fiscală a rezultatului

Sursa: Calcul autori

În sensul celor prezentate, relevante pentru modelele identificate sunt datele obținute de entitățile analizate, selectate în mod aleatoriu, redate în Tabelul 4.

Astfel rezultă că în multe din situațiile analizate regulile fiscale primează în detrimentul celor contabile, fapt pentru care există cazuri când pierderea contabilă se poate transforma în profit impozabil, iar prin calcularea și evidențierea în contabilitate a impozitului datorat, pierderea contabilă devine tot mai mare, iar entitățile plătesc aparent impozit pe o cheltuială pe

Tabelul 4 - Situația unor entități analizate pe fiecare dintre modelele de conciliere a rezultatului contabil cu cel fiscal identificate - lei

Denumirea elementelor	Cazul I entitatea A	Cazul II entitatea B	Cazul III entitatea C	Cazul IV entitatea D	Cazul V entitatea E	Cazul VI entitatea F
Total venituri	2.212.769	275.267	383.840	403.009	2.425.043	-
Total cheltuieli, fără impozit pe profit	2.195.148	269.100	337.646	404.792	2.437.795	-
Rezultatul contabil brut	17.621	6.167	46.194	-1.783	-12.752	-
Venituri neimpozabile	-	-	198.070	-	169.204	-
Cheltuieli nedeductibile, inclusiv impozit pe profit	16.118	7.214	143.697	21212	173.610	-
Rezultatul fiscal	28.006	6.823	-9.646	13.460	-9.813	-
Impozit pe profit	4.481	1.091	0	2.154	0	-
Impozit pe profit minim	5.733	6.558	1.467	5.969	1.467	1467
Rezultatul contabil net	11.888	-391	44.727	-7.752	-14.219	-1467

Sursa: date analizate, prelucrate și ajustate de autori

care legea o reglementează ca fiind nedeductibilă fiscal sau chiar pe nerealizare de activitate.

Din totalul entităților analizate, la 100 de entități au fost transmise chestionare referitoare la politicile și procedurile contabile aplicate, respectiv la principiile și regulile fiscale utilizate în stabilirea rezultatului contabil și a rezultatului fiscal. Acestea au fost selectate într-un eșantion după mărimea cifrei de afaceri nete, a rezultatului contabil și a rezultatului fiscal la finele anului 2009.

Astfel, din eșantionul selectat, 26 de entități nu au completat chestionarul primit, din care 12 au fost găsite într-o situație dificilă (insolvență sau dizolvare), iar 14 entități nu au fost de acord să completeze chestionarul sau să răspundă la întrebările cuprinse în acesta. Ca urmare, din totalul de 76 de chestionare prelucrate, 68 entități au completat secțiunea de informații generale, dar numai 62 au menționat numele entității în cauză.

Chestionarul utilizat conține un număr de 40 întrebări cu privire la politicile contabile reglementate de Ordinul 3055/2009 și la principiile și regulile fiscale aplicabile pentru stabilirea rezultatului fiscal conform Legii nr. 571/ 2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare. Primele 25 de întrebări abordează problematica calculului rezultatului contabil și a prezentării informației contabile în situațiile financiare, iar următoarele 15 întrebări se referă la regulile de stabilire a rezultatului fiscal.

Edificatoare sunt următoarele situații identificate:

- în timp ce fiscal o entitate plătitoare de impozit pe profit are dreptul la deducerea provizioanelor doar în conformitate cu prevederile fiscale în vigoare, normele și politicile contabile arată că provizioanele vor fi recunoscute numai în momentul în care:
 - o entitate are o obligație curentă generată de un eveniment anterior;
 - este probabil ca o ieșire de resurse să fie necesară pentru a onora obligația respectivă;
 - poate fi realizată o estimare credibilă a valorii obligației.

În astfel de situații, potrivit cercetării efectuate s-a constatat că, deși condițiile contabile de recunoaștere a provizioanelor sunt îndeplinite, unele entități respondente nu constituie provizioane decât pentru cazurile în care provizioanele sunt deductibile fiscal, iar alte entități respondente utilizează deficitar politica de provizionare, denaturând astfel situația financiară conformă cu regulile aplicabile, cu impact negativ în calitatea informațiilor furnizate utilizatorilor prin intermediul situațiilor financiare.

- din punct de vedere contabil, entitățile au posibilitatea de stabilire a regimului de amortizare, a duratei normale de funcționare a activelor amortizabile (între limită maximă și minimă), după regula contabilă mai permisivă, pe baza politicii de amortizare adoptate, cu impact în nivelul cheltuielilor de amortizare. Prin înregistrarea, în unele cazuri, în evidența contabilă, din anumite raționamente, a amor-

tizării fiscale (în mod special cea liniară, preferată de fiscalitate, deoarece pentru a-și mări baza impozabilă și implicit impozitul aferent, interesul statului este de a recunoaște fiscal doar o parte din cheltuielile cu amortizarea), rezultatele contabile fidele ale unei entităţii sunt denaturate cu diferențele dintre cele două amortizări.

- după data de 01.05.2009, cu toate că fiscal este permisă în continuare deducerea rezervelor din reevaluare prin intermediul amortizării fiscale sau al cheltuielilor privind activele cedate, acestea însă sunt impozitate fie concomitent cu deducerea amortizării fiscale sau la momentul scăderii din gestiune, modificări neaplicate de anumite entităţi;
- opţiunea asupra modul de evaluare a stocurilor și a producției în curs de execuție la ieșirea din patrimoniu (supraevaluarea sau subevaluarea acestora), influențează costurile și implicit rezultatele obținute, iar dacă cuantumul acestora este mare, impactul produs este chiar semnificativ.

În vederea informării corespunzătoare a utilizatorilor, reglementările contabile conforme cu Directiva a IV-a a Comunităților Economice Europene precizează că în nota „Alte informații” din situațiile financiare se includ informații despre reconcilierea dintre rezultatul contabil al exercițiului financiar contabil și rezultatul fiscal, așa cum este prezentat în declarația de impozit pe profit. Fără a analiza informațiile din nota „Alte informații” din situațiile financiare, din cercetarea efectuată se desprind următoarele situații și concluzii:

- Un număr semnificativ de entităţi, respectiv 62 de respondenţi (aproximativ 82 %) au afirmat că au tratat corespunzător, din punct de vedere contabil și fiscal elementele componente ale rezultatului contabil și fiscal, deși acestea diferă fundamental. În astfel de situații considerăm că acestea au avut efecte benefice, concretizate atât în redarea imaginii fidele a performanței și poziției financiare necesare procesului decizional și informării diverșilor utilizatori ai situațiilor financiare, cât și în cuantificarea sarcinii fiscale, chiar dacă aceasta nu a fost ușor de suportat. De exemplu:
 - 63,15 % din entităţi au declarat că au calculat și înregistrat provizioane în toate cazurile în care erau îndeplinite condițiile de recunoaștere contabilă;
 - 76,31 % din entităţi au declarat că au aplicat corect regulile de amortizare contabilă în funcție de specificul activității;

- 18,42 % din entităţi au declarat că au evaluat corect costul producției neterminate în baza procedurii adoptate;
- 81,57 % din entităţi au declarat că au determinat rezultatul fiscal prin retratarea rezultatului contabil conform normelor fiscale în vigoare;
- 78,94 % din entităţi au declarat că aveau elaborate proceduri contabile pentru unele operațiuni cum este inventarierea etc.

În contextul în care declarațiile acestora sunt reale, scenariul pe care îl considerăm adecvat pentru aceste entităţi este:

REZULTAT CONTABIL BRUT CORECT	REZULTAT FISCAL CORECT	IMPOZIT PE PROFIT DATORAT	REZULTATUL CONTABIL NET CORECT
--	------------------------------	------------------------------------	---

- Un număr de 6 entităţi (aproximativ 8 %), deși au afirmat că au aplicat corect principiile și regulile contabile în ceea ce privește calcularea rezultatului contabil, nu au reușit identificarea tuturor cheltuielilor nedeductibile sau deductibile limitat. Astfel, rezultatul a fost afectat ca urmare a aplicării eronate a prevederilor legale în materie sau a necunoașterii acestora. Aceasta a dus la înregistrarea de efecte negative, pe de o parte, în stabilirea corectă a cuantumului obligațiilor fiscale cu repercusiuni viitoare (costuri mari), iar, pe de altă parte, în informațiile prezentate în situațiile financiare - prin denaturarea pozițiilor referitoare la rezultat (rezultatul contabil mai mare decât cel real) - putând influența astfel luarea unor decizii de către utilizatorii vizați (ex. repartizarea dividendelor). În mod concret:
 - 6,57 % din entităţi au declarat că nu au identificat provizioanele nedeductibile fiscal;
 - 3,94% din entităţi au declarat că nu au tratat ca fiind nedeductibilă fiscal diferența dintre amortizarea imobilizărilor reevaluate și cea la cost istoric;
 - 5,26 % din entităţi nu au identificat consumurile peste normele legale ;
 - 7,89% din entităţi nu au identificat depășirea cheltuielilor de protocol și a cheltuielilor sociale;
 - 6,57% din entităţi nu au tratat ca fiind nedeductibile cheltuielile privind bunurile de natura stocurilor sau a activelor corporale constatate lipsă din gestiune ori degradate, neimputabile, pentru care nu au fost încheiate contracte de asigurare, precum și taxa pe

valoarea adăugată aferentă, dacă aceasta este datorată etc.

În contextul declarațiilor date de entitățile respondente, scenariul pe care îl considerăm adecvat pentru aceste entități este:

REZULTAT CONTABIL BRUT CORECT	REZULTAT FISCAL INCORECT	IMPOZIT PE PROFIT INCORECT	REZULTATUL CONTABIL NET INCORECT
--	--------------------------------	-------------------------------------	---

• În cazul a 5 respondenți (aproximativ 7%), prin aplicarea cu prioritate a principiilor fiscale în detrimentul celor contabile, pentru a evita cele două succesiuni de calcule au avut consecințe negative în calculul rezultatului contabil, iar în cazul unor diferențe semnificative, se poate afirma că imaginea fidelă a poziției financiare și a performanțelor entităților în cauză au fost afectate. În acest context:

- 2,63 % din entități au declarat că nu au constituit provizioane, deși erau îndeplinite criteriile contabile de recunoaștere, întrucât acestea nu erau deductibile fiscal;
- 5,26 % din entități au declarat că au înregistrat în contabilitate amortizarea fiscală, deci nu au avut în vedere stabilirea metodei de amortizare în corelare cu modul de consumare a beneficiilor aferente;
- 3,94 % din entități nu au înregistrat în contabilitate minusurile constatate în gestiune ca urmare a inventarierii efectuate etc.;

În aceste cazuri scenariul pe care îl considerăm adecvat, în contextul declarațiilor date de entitățile respondente, este:

REZULTAT CONTABIL BRUT INCORECT	REZULTAT FISCAL CORECT	IMPOZIT PE PROFIT DATORAT	REZULTATUL CONTABIL NET INCORECT
--	------------------------------	------------------------------------	---

• Un număr de 3 entități (aproximativ 4%), prin aplicarea necorespunzătoare a politicilor contabile și a regulilor fiscale au alterat rezultatul contabil și implicit pe cel fiscal, având efecte negative atât în informațiile prezentate în situațiile financiare prin denaturarea pozițiilor referitoare la rezultat, cât și în determinarea corectă și declararea cuantumului obligațiilor fiscale. De exemplu:

- 2,63 % din entități au declarat că au înregistrat în contabilitate venituri aferente unor bunuri pentru care nu s-au transferat riscurile sau beneficiile;
- 3,94 % din entități au declarat că nu au constituit

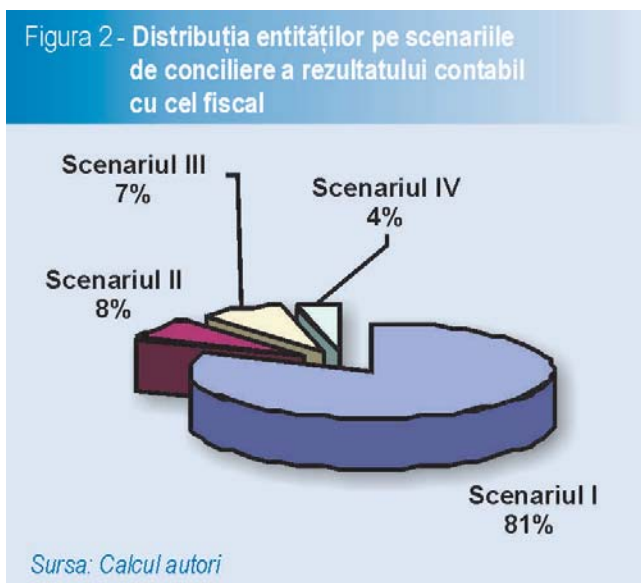
provizioane în situațiile prevăzute atât de normele contabile, cât și fiscale;

- 2,63% din entități au declarat că au înregistrat ca o componentă a activelor imobilizate a unor elemente care trebuiau recunoscute drept cheltuielă a perioadei ;
- 3,94 % din entități au declarat că nu au elaborat proceduri contabile etc.

Scenariul pe care îl considerăm adecvat pentru aceste entități este:

REZULTAT CONTABIL BRUT INCORECT	REZULTAT FISCAL INCORECT	IMPOZIT PE PROFIT INCORECT	REZULTATUL CONTABIL NET INCORECT
--	--------------------------------	-------------------------------------	---

Distribuția entităților din eșantionul analizat pe scenariile identificate este redat în Figura 2.

În practică, considerăm că se întâlnește și următorul caz: utilizarea unor practici de modelare a informațiilor din situațiile financiare prin aplicarea unor raționamente, altele decât cele de natură contabilă sau fiscală (supraevaluarea veniturilor pentru realizarea unor indicatori de performanță ai managementului, supraevaluarea sau subevaluarea activelor imobilizate pentru contractarea de împrumuturi sau stabilirea impozitelor și taxelor locale etc.), care au ca efect modificarea imaginii performanțelor și implicit a poziției financiare a entităților în cauză, cu multiple efecte negative asupra procesului decizional al utilizatorilor situațiilor financiare.

Concluzii

În timp, nevoia de informare a unei game tot mai largi de utilizatori, pe plan internațional a făcut posibilă crearea unui adevărat drept contabil, nealterat de dreptul fiscal, dar în care problema concilierii cu fiscalitatea deține încă un loc esențial. Practica a demonstrat că dreptul fiscal a intervenit și intervine în domeniul contabil pentru a fixa reguli de evaluare sau metode de prezentare a informațiilor în situațiile financiare. Politicile contabile privind calculul și evaluarea contabilă, subordonate prezentării unei imagini fidele a operațiilor care au loc într-o entitate, nu sunt în toate cazurile convergente cu cele fiscale, în principal din cauza nevoilor de acoperire a cheltuielilor. Pornind de la faptul că pentru a fi relevantă, credibilă și comparabilă informația prezentată de contabilitate trebuie construită cu respectarea principiilor, regulilor, normelor și reglementărilor contabile și fiscale, în cadrul prezentei lucrări s-a încercat o abordare corelativă a modului de calcul reglementat și a practicilor utilizate pentru stabilirea rezultatului contabil și fiscal, subliniindu-se impactul produs în cazul unor neconformități cauzate și de psihologia și interesele producătorilor de informații contabile și fiscale. Astfel, au fost puse în evidență, prin prisma celor două puncte de vedere, problematica ridicată de constituirea și evidențierea provizioanelor, a amortizării etc, elemente cărora li se aplică mai mult regulile fiscale și mai puțin cele contabile, situație în care raționamentul profesionistului contabil sau politica entităților în cauză și-a pus amprenta.

Scopul principal al cercetării noastre este, pe de o parte, de a ne forma o opinie în ceea ce privește modul în care entitățile analizate au înțeles să aplice principiile contabile, politicile contabile și regulile fiscale, cu impact în calculul rezultatului contabil și fiscal, în funcție de caracteristicile și interesele entității, iar, pe de altă parte, pe baza acesteia, de a-i conștientiza pe toți cei interesați (manageri, preparatori ai informațiilor contabile, auditori interni, auditori financiari, utilizatori în sens larg) despre efectele și implicațiile pe care le pot avea. Limitele studiului nostru sunt legate atât de alegerea eșantionului și elaborarea chestionarului, cât și de faptul că nu s-a reușit și o analiză comparativă în timp a celor două tipuri de rezultate. Având în vedere aceste aspecte, pentru a putea formula opinii cât mai pertinente pe tema aleasă, cercetările viitoare vor fi axate pe investigarea pe o perioadă mai mare de timp a modului de aplicare a politicilor contabile și a normelor fiscale pentru determinarea rezultatului contabil și fiscal, pe aceleași entități, cu o analiză mai detaliată și a modului de elaborare și implementare a procedurilor contabile, cu prezentarea lor în anumite rapoarte și situații statistice.

Bibliografie

- American Institute of Certified Public Accountants (AICA), *Investment Companies Audit & Accounting Guide*, American Institute of Certified Public Accountants Inc., New-York, 2009.
- Beetsma R., Giuliodori M., Wierts P., *Planning to Cheat: EU Fiscal Policy in Real Time*, Economic Policy, Vol. 24, No. 60, pp. 753-804, 2009.
- Colasse B, Traducere de Neculai Tabără, *Les fondament de la comptabilite*, Collection Reperes, Ed. La Decouverte, Paris, 2009.
- Crețoiu Gheorghe, Bucur Ion, *Contabilitate Fundamentele și noul cadru juridic*, Editura All Beck, 2004.
- Dănescu, Tatiana, *Audit financiar – convergențe între teorie și practică*, Editura Irecson, București, 2007.
- Dănescu, Tatiana, *Conturile anuale*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 2000.
- Derek Brink, *Beyond Demonstrating Compliance*, Aberdeen, 2009.
- International Federation of Accountants, *Developments in the Financial Reporting Supply Chain—Results from a Global Study among IFAC Member Bodies*, 2009.
- International Federation of Accountants, *Business Reporting Through the Lens of the Investor*, Project on Business Reporting, August 2010.
- Leeper, E.M, T.B. Walker and S. Yang, *Fiscal foresight and information flows*, NBER Working Paper Series, No. 14630, 2009.
- Mațiș D., Pop A., *Contabilitate Financiară*, Ediția a III-a, Editura Casa Cărții de Știință, 2010.
- Pântea Iacob Petru, Bodea Gheorghe, *Contabilitatea financiară românească*, Editura Intelcredo, 2009.
- Ronald. W. Masulis, Randall. S. Thomas, *Does Private Equity Create Wealth? The Effects of Private Equity and Derivatives on Corporate Governance*, The University of Chicago Law Review, Vol. 76, No. 1, pp. 219-259, 2009.
- Todea Nicolae, *Teorie contabilă și raportare financiară*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2009.
- Vernimment Pierre, *Finance d'Entreprise*, Dalloz, Paris, 2000.
- IASB, *Standardele Internaționale de Raportare Financiară* (traducere) - IAS 8 Politici contabile, modificări în estimările contabile și erori, IAS 12 Impozitul pe profit, IAS 16 Imobilizări corporale, IAS 40 Investiții imobiliare, Editura CECCAR, București, 2009.
- Legea nr. 82 din 24 decembrie 1991, republicată, Legea contabilității, cu modificările și completările ulterioare, Monitorul Oficial 454/2008.
- Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055 din 29 octombrie 2009 pentru aprobarea Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, Monitorul Oficial 766/2009.
- Legea nr. 571 din 22 decembrie 2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare, Monitorul Oficial 927/2003.
- Hotărârea Guvernului nr. 44 din 22 ianuarie 2004 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare, Monitorul Oficial 112/2004.
- Ordonanța Guvernului nr. 92 din 24 decembrie 2003*** republicată privind Codul de procedură fiscală, cu modificările și completările ulterioare, Monitorul Oficial 513/2007.

Obținerea probelor de audit pentru testarea "Going Concern", folosind metode statistice avansate în analiza influenței factorilor asupra ratei îndatorării globale

Elisabeta JABA* & Ioan-Bogdan ROBU**

Introducere

Bibliografie

Obtaining Audit Evidence for Testing the "Going Concern" Assumption Using Advanced Statistical Methods to Analyze the Influence on Overall Borrowing Rate

The current economic context, marked by the presence of financial crisis and financial fraud, requires to the auditor to adopt the best methods and data analysis techniques for obtaining evidence which will form the basis for substantiation of audit opinion. Financial auditor must evaluate the company's ability to continue operating in a predictable timeframe. This article aims to present the usefulness of the advanced statistical methods to analyze the influence of the factors on the overall debt ratio as an indicator of business continuity. Starting from the identification of influences, it was demonstrated that their aggregation in a function score may contribute to the classification of firms in different value groups, defined as global borrowing rate. The study was conducted on a sample of 80 firms listed on the Bucharest Stock Exchange in the period 2003-2008. To obtain research results, data were processed with SPSS 15.0.

Key words: *Going concern, audit evidence, the overall borrowing rate, factors*

JEL Classification: C12, C38, G32, M41, M42

Pregătirea situațiilor financiare presupune respectarea unor principii contabile fundamentale, inclusiv a celui cu privire la ipoteza de *continuitate a activității (going concern)*. Conform acestui principiu, activitatea firmei este privită ca fiind una normală într-un orizont de timp previzibil, fără a intra în lichidare sau faliment. Standardul internațional de audit (ISA 570) recomandă auditorilor să ofere o asigurare rezonabilă cu privire la întocmirea conturilor în baza *going concern*, să furnizeze într-o manieră corectă orice element care ar putea indica anumite anomalii în raportare și să documenteze fiecare probă de audit obținută¹. Un indicator care poate îndeplini cu succes rolul de element probant al continuității activității este *rata îndatorării globale*, definită ca raport între nivelul datoriilor totale și nivelul pasivelor (activelor) totale ale firmei. Această rată furnizează o serie de indicii cu privire la relația de echilibru dintre nivelul resurselor străine și cel al resurselor

Cuvinte cheie: *principiul continuității activității, probe de audit, rata îndatorării globale, factori de influență*

* Prof. univ. dr., Univ. "Al. I. CUZA" Iași, e-mail: ejaba@uaic.ro

** Drd., Univ. "Al. I. CUZA" Iași, e-mail: bogdan_robu_i@yahoo.com

¹ Camera Auditorilor Financiarî din România., *Ghid privind auditul calității*, Ed. Irecson, București, 2010, p. 33.

proprii, precum și modalitățile de rambursare sau acoperire a datorilor.

Pentru validarea ipotezei cu privire la *continuitatea activității*, standardele profesiei, dar și literatura de specialitate² recomandă metodele statistice avansate de analiză a datelor (*analiza componentelor principale, analiza discriminantă*), rezultatele studiului întreprins susținând utilizarea acestor metode în cadrul misiunii de audit financiar pentru obținerea unor probe de audit *suficiente și adecvate*.

1. Principiul continuității activității

Văzut ca un postulat asociat exclusiv contabilității, principiul *continuității activității (going concern)* impune managerilor pregătirea situațiilor financiare pornind de la premisa că firma auditată își va continua activitatea într-un orizont de timp previzibil, în afara cazului în care conducerea dorește lichidarea sau încetarea activității acesteia³. În cadrul evaluării capacității firmei de a-și continua activitatea, managerii trebuie să aprecieze rezultatul ulterior evenimentelor sau condițiilor care sunt inerent incerte, în funcție de gradul de incertitudine asociat, disponibilitatea informațiilor la momentul judecății, dimensiunea și complexitatea firmei, natura și starea

activității sale, precum și gradul în care aceasta este afectată de factori externi⁴.

1.1. „Going concern” în optica standardelor internaționale de audit financiar

În cadrul unei misiuni de audit financiar, scopul principal al auditorului este de a formula o opinie profesionistă, obiectivă și independentă cu privire la acuratețea situațiilor financiare sub cele mai semnificative aspecte, în funcție de referențialul contabil la care se raportează. Calitatea informației financiar-contabile reprezintă una dintre prioritățile *stakeholder*-ilor, criteriul de performanță al contabilității constituindu-l *imaginea fidelă*, definită ca măsura în care realitatea economico-financiară este redată în mod obiectiv, într-o manieră completă și pertinentă a faptelor și proceselor economice exprimabile în etalon monetar⁵. Văzută fie ca un obiectiv fundamental în accepțiunea doctrinei continentale, fie ca un principiu esențial în optica anglo-saxonă, imaginea fidelă își propune să asigure acel echilibru între sinceritatea și regularitatea raportării.

Auditorul financiar va analiza adecvarea utilizării de către conducere a principiului continuității activității⁶, iar în cazul în care acesta are dubii substanțiale cu privire la capacitatea firmei de a se circumscrie acestui principiu, auditorul este obligat să-și prezinte opinia explicită cu privire la respectarea principiului⁷.

Standardul internațional de audit (ISA) nr. 570 stipulează faptul că o garanție privind respectarea acestui principiu o reprezintă absența oricărei referiri în raportul de audit cu privire la incertitudinea legată de continuitatea activității⁸.

Auditorul financiar trebuie să chestioneze conducerea despre evenimentele și riscurile aferente activității firmei, pentru o înțelegere exhaustivă a acestora, dar și pentru a putea identifica factorii care ar putea pune la îndoială în mod semnificativ capacitatea de a-și continua activitatea, dincolo de perioada previzionată⁹. Prezentarea adecvată a acestui principiu în cadrul situațiilor financiare determină auditorul financiar să poată exprima o opinie fără rezerve, iar, în cazul existenței unor indicii sau explicații suplimentare în notele la situațiile financiare, acesta va modifica raportul de audit prin adăugarea unui paragraf de evidențiere a existenței unei incertitudini semnificative care ar putea pune la îndoială capacitatea entității de a-și continua activitatea¹⁰. În cazul în care situațiile financiare nu fac o prezentare adecvată, auditorul trebuie să exprime o opinie cu rezerve sau o opinie contrară, în conformitate cu ISA 700 „*Forming an Opinion and Reporting on Financial Statements*”. Suplimentar, raportul de audit trebuie să cuprindă o referire expresă la faptul că există o incertitudine semnificativă, care ar putea pune la îndoială în mod semnificativ

2 Hayes, R., Dassen Roger, Schilder, A., Wallage, P., *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, second edition, Ed. Pearson Education, 2005, pp. 326-342.

3 International Accounting Standards Board (IASB), *Standardele internaționale de raportare financiară (IFRS)*, Ed. CECCAR, București, 2009, p. 724.

4 IFAC, *International Standards on Auditing nr 570. Going Concern*, 2009, pp. 4-9.

5 Horomnea, E., *Audit financiar. Concepte. Standarde. Norme*, Ed. TipoMoldova, 2010, p. 31.

6 Hayes, R., Dassen Roger, Schilder, A., Wallage, P., *Op. cit.*, pp. 329-330.

7 Bhimani, A., Gulamhussen, M.A., Lopes, S., *The effectiveness of the auditor's going-concern evaluation as an external governance mechanism: Evidence from loan defaults*, The International Journal of Accounting, nr. 44, 2009, pp. 239-255.

8 Elliot, R.S., Highfield, M.J., Schaub, M., *Contagion or competition: going-concern audit opinions for real estate firms*, Journal of Real Estate Finance Econ, nr. 32, 2006, pp.435-448.

9 Arens, A., Loebbecke, J. (2006), *Audit o abordare integrată*, Ed. Arc, Chișinău, 2006, pp. 57-58.

10 IFAC, *Op. cit.*, pp. 15-18.

capacitatea entității de a-și continua activitatea¹¹.

1.2. Proceduri și elemente probante ale respectării principiului continuității

Susținerea opiniei auditorului cu privire la respectarea întocmirii situațiilor financiare, în conformitate cu principiul continuității activității (*going concern*), presupune obținerea unor elemente probante.

Procedurile de audit care pot fi utilizate pentru obținerea de probe în fundamentarea unei opinii cu privire la continuitatea activității, indicate de standardele profesiei (IAS 570 emis de IFAC – *International Federation of Accountants*, dar și SAS 59, *Statement on Auditing Standards*, emis de AICPA – *American Institute of Certified Public Accountants*) sunt următoarele: procedurile analitice asupra fluxului de numerar, profitului și asupra altor elemente bilanțiere relevante, previzionate sau disponibile; revizuirea conformității termenilor împrumuturilor obligatare și acordurilor de credit; citirea proceselor verbale ale adunărilor generale ale acționarilor, ale responsabililor cu guvernanta; chestionarea avocatului entității în ce privește evaluarea litigiilor, despăgubirilor și a implicațiilor acestora; evaluarea contractelor, încheiate cu entitățile abilitate, prin care se oferă sau se menține suportul financiar; luarea în considerare a planurilor entității cu privire la comenzile neonorate ale clienților; revizuirea evenimentelor ulterioare perioadei de raportare care pot influența semnificativ

capacitatea entității de a-și continua activitatea pe principiul continuității¹².

La nivelul literaturii de specialitate (inclusiv standardele profesiei) sunt prezentate o serie de elemente financiare și operaționale care pot semnala anumite inadvertențe în respectarea principiului continuității activității¹³: nivelul ridicat al datoriilor, scadența unor împrumuturi ce nu pot fi onorate sau reșalonate, retragerea sprijinului financiar de către principalii creditori și imposibilitatea refinanțării externe, fluxurile de numerar și rezultatele operaționale negative, indicatorii financiari-cheie nefavorabili, neplata dividendelor, pierderea unor persoane cheie din conducere dar și a cotei de piață, dificultățile cu forța de muncă sau eventualele acțiuni în justiție.

Pornind de la ISA 500, pe baza *probelor de audit* colectate (ansamblul informațiilor utilizate de către auditor pentru emiterea unor concluzii care susțin opinia de audit, obținute în urma efectuării unor proceduri de audit¹⁴), auditorul va stabili punctul de plecare în identificarea modalităților în care conducerea firmei va ameliora problemele legate de continuitatea activității, în evaluarea probabilității de realizare a acestor modalități, precum și principalele elemente care pot atenua efectele nerespectării acestui principiu.

Pentru testarea respectării principiului continuității activității, auditorul trebuie să planifice și să parcurgă proceduri analitice pentru a obține probe de audit, dintre cele mai utilizate fiind: *analiza ratelor*, *analiza de trend*, *analiza de*

regresie și corelație, dar și *analiza componentelor principale*. Conform ISA 520, procedurile analitice stabilesc efectuarea de comparații între indicatorii economico-financiari ce caracterizează entitatea auditată și media pe ramură a respectivilor indicatori, comparații între indicatorii economico-financiari ai entității auditate aferenți exercițiilor anterioare, comparații între rezultatele entității auditate și rezultatele estimate de auditor¹⁵. De cele mai multe ori, procedurile analitice au rolul de a semnala dificultățile financiare semnificative cu care se confruntă entitatea auditată.

1.3. Nivelul actual al cercetării

Problematica testării respectării *principiului continuității activității* în cadrul misiunii de audit financiar își are originea în referențialul contabil emis de IASB (*International Accounting Standards Board*) și a fost apoi dezvoltată în standardele de audit emise de IFAC, dar și în USGAAS (*United States Generally Accepted Auditing Standards*). Prin ISA 570, SAS 59, SAS 64, SAS 77 și SAS 96 se prezintă această noțiune, semnalele ce pot indica nerespectarea principiului și elementele probante ce trebuie obținute de auditor pentru fundamentarea opiniei. Mai mult decât atât, mecanismele guvernantei corporative, dar și înalta reputație a auditorilor se pot constitui ca factori care să constrângă managerii spre o raportare corectă și o prezentare obiectivă, în cadrul situațiilor financiare, a capacității firmei de a-și continua activitatea¹⁶.

11 Hayes, R., Dassen Roger, Schilder, A., Wallage, P., *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, second edition, Ed. Pearson Education, 2005, pp. 455-457.

12 IFAC, *Op. cit.*, pp. 1-18 și Bragg, S.M., *Practitioner's Guide to GAAS 2010 Including all SASs, SSAEs, SSARs, and Interpretations*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2010, pp. 291-304.

13 IFAC, *Op. cit.*, pp. 1-18.

14 IFAC, *International Standards on Auditing nr 500. Audit Evidence*, 2009, p. 4.

15 Hayes, R., Dassen, R., Schilder, A., Wallage, P., *Op. cit.*, p. 457.

16 Ung, J-Y., Citron, D.B., Sudarsanam, S., Taffler, R.J., *Management going-concern disclosures: Impact of corporate governance and auditor reputation*, *European Financial Management*, 12 (5), 2006, pp. 789-816.

Opinia auditorului cu privire la respectarea *principiului continuității activității* în raportarea contabilă are rolul principal de a susține încrederea acționarilor în acuratețea situațiilor financiare¹⁷, dar poate aduce și un plus de valoare firmei auditate, prin consolidarea poziției sale și a cursului bursier la nivelul pieței de capital¹⁸. Însă impactul opiniei auditorului cu privire la testarea *going concern* poate aduce și unele fluctuații negative la nivelul cursului bursier al firmei cotate în condițiile unei opinii nefavorabile sau cu unele rezerve¹⁹, dar și o re poziționare a cursului bursier al concurenței²⁰ (deoarece *stakeholder*-ii își vor reorienta politica de investiții). Mai mult decât atât, o aplicare ineficientă a acestui principiu, dar și lipsa unui control asupra respectării acestuia pot conduce la imposibilitatea obținerii unor credite pentru investiții sau finanțare²¹, iar, în cele mai sumbre scenarii posibile, ineficiența aplicării principiului continuității activității în raportarea financiară poate conduce și la situația de faliment a firmei auditate²².

În contextul evaluării capacității firmei de a-și continua activitatea, auditorii pot face o serie de prognoze, astfel încât,

pe baza modelelor stabilite, să poată lua decizii cu privire la opinia de audit ce o vor formula²³. Întrucât unul dintre elementele care pot furniza o serie de informații suplimentare cu privire la capacitatea firmei auditate de a-și continua activitatea este reprezentat de nivelul datoriilor totale, la nivelul indicatorilor financiari, *rata îndatorării globale*, ca raport între datoriile totale și pasivele totale, poate exprima gradul de dependență al firmei față de resursele financiare provenite de la terți²⁴.

Literatura de specialitate evidențiază importanța stabilirii unui raport optimal între nivelul datoriilor totale și nivelul capitalurilor proprii, din perspectiva *levierului financiar* (Datorii totale/ Capitaluri proprii), indicator ce depinde de structura finanțării (străine sau proprie), cu efecte asupra ratei rentabilității capitalurilor proprii²⁵. Valori ale acestui raport ce tind spre doi semnifică o capacitate de îndatorare saturată a firmei, iar valori care depășesc această valoare conduc la apariția *riscului de insolvabilitate* atât pentru împrumutat, cât și pentru finanțator²⁶.

Studiile empirice²⁷ au demonstrat o in-

fluență a *levierului financiar* asupra cursului bursier al titlurilor firmei cotate la bursă. În cazul în care resursele împrumutate sunt alocate unor proiecte de investiție rentabile și nu consumului, chiar dacă firma va înregistra un grad de îndatorare ridicat pe termen lung, aceasta va fi profitabilă și investitorii vor fi tentați să achiziționeze astfel de titluri, determinând o creștere a cursului bursier. Levierul financiar, ca indicator-semnal cheie asupra profitabilității și solvabilității firmei, oferă o serie de informații cu privire la capacitatea firmei de a-și continua activitatea, iar, în cazul în care aceste fonduri vor fi direcționate spre activități generatoare de fluxuri de numerar pozitive, cheltuielile financiare asociate dobânzilor împrumuturilor pe termen mediu și lung vor putea fi acoperite de aceste fluxuri pozitive, determinând creșterea profitabilității firmelor²⁸. Totodată, o abordare cantitativă a acestui indicator, prin utilizarea analizei de regresie, a condus la determinarea principalilor factori de influență (nivelul datoriilor pe termen scurt, mediu și lung, nivelul ratelor de profitabilitate și lichiditate, creșterea economică înregistrată)²⁹ și la stabilirea unei relații de

17 Contebras, A. G., Angulo, J. G., *The role played by the self-fulfilling prophecy effect in the going concern evaluation process*, RC-SAR Vol. 11, Nr. 1, 2008, pp. 43-66.

18 Herbohn, K., Raganathan, V., Garsden, R., *The horse has bolted: revisiting the market reaction to going concern modifications of audit reports*, Accounting and Finance, nr. 47, 2007, pp. 473-493.

19 Kausar, A., Taffler, R.J., Tan, C. (2009), *The going-concern market anomaly*, Journal of Accounting Research, 47/2009 (1), pp. 213-239.

20 Elliot, R.S., Highfield, M.J., Schaub, M., *Op. cit.*, pp.435-448.

21 Bassell, M., Anandarajan, A., Umar, A., *Information content, audit reports and going-concern: an Australian study*, Accounting and Finance, 43, 2003, pp. 261-282.

22 Franks, J.R., Lóránth, G. (2010), *A study of inefficient going concerns in bankruptcy*, www.cepr.org/pubs/dps/DP5035.asp, accesat în data de 20.05.2010.

23 Matsumara, E.M., Subramanyam, K.R., Tucker, R.R., *Strategic auditor behavior and going-concern decisions*, Journal of Business Finance and Accounting, 24 (6), 1997, pp. 727-758.

24 Mironiuc, M., *Analiză economico-financiară: elemente teoretico-metodologice și aplicații*, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2006, p. 284.

25 Petrescu, S., *Analiză și diagnostic financiar-contabil. Ghid teoretico-aplicativ*, ediția a II-a, Ed. CECCAR, București, 2008, pp. 118-120.

26 Mironiuc, M., *Op. cit.*, pp. 284-285.

27 Gou, W-C., Wang, F.Y., Wu, H-M., *Financial Leverage and Market Volatility with Diverse Beliefs*, China Center for Economic Research, Working Paper Series, No. E2009007, 2009, pp. 1-37.

28 Manley, J.W., *An Analysis of Financial Leverage for Selected Michigan Farm Types*, Graduate Research Masters Degree Plan B Papers, 1978, pp. 1-40.

29 Ramalho, J., Vidigal da Silva, J., *A two-part fractional regression model for the capital structure decisions of micro, small, medium and large firms*, Economic Working Papers, nr. 9, 2006, pp. 1-37.

interdependență între levierul financiar, operațional și total³⁰.

2. Metodologia cercetării

Prezentul studiu își propune abordarea unei viziuni pozitivistice asupra cercetării, prin integrarea evidențelor de ordin empiric cu metodele analitice, în scopul validării ipotezelor de lucru care se vor formula.

2.1. Variabile

Abordările tradiționale ale analizei factoriale cu privire la *rata îndatorării globale (RIG)*, calculată ca raport între ni-

velul datoriilor totale (*Dt*) și nivelul pasivelor totale (*Pt*), presupun studierea sistemului de factori determinanți ai modificării acestuia (*RIG*), cu ajutorul unor modele economice consacrate³¹. În condițiile în care *Dt* și *Pt* sunt variabile influențate de o serie de factori independenți se impune detalierea și agregarea ulterioară a acestora, după cum urmează:

$$RIG = Dt / Pt, \text{ dar } Pt = At \text{ și } Pt = Dt + Cpr, Dt = D1an + DM1an; Cpr = Ks + Rez-ex + Rez-report + Rezerve; Rez-ex = CA \times M; At = Ac + Ai.$$

Potrivit acestei descompuneri analitice, propunem următorul model, în care *RIG* este variabila dependentă:

$$RIG = \beta_1 \times D1an + \beta_2 \times DM1an + \beta_3 \times Ac + \beta_4 \times Ai + \beta_5 \times Rez-ex + \beta_6 \times CA,$$

unde β_i ($i = 1, \dots, 7$) sunt coeficienții modelului. Simbolurile și denumirile variabilelor corespunzătoare sunt prezentate în Tabelul 1. Datele cu privire la variabilele supuse analizei au fost preluate din situațiile financiare aferente perioadei 2003-2008.

2.2. Populația țintă. Eșantion

Populația țintă (studiată) este reprezentată de firmele cotate la Bursa de Valori București (BVB). Din această populație s-a extras aleator un eșantion de 80 de firme cotate la BVB³². Lista acestora este dată în Tabelul 2.

Tabel 1 - Prezentarea variabilelor ce influențează RIG

Simbol variabilă	Descriere variabila	Simbol variabilă	Descriere variabilă
RIG	Rata îndatorării globale	Ks	Capital subscris vărsat
Dt	Datorii totale	Rez-ex	Rezultatul exercițiului
Pt	Pasive totale	Rez-report	Rezultatul reportat
At	Active totale	Ca	Cifra de afaceri
Cpr	Capitaluri proprii	M	Marjă (%)
D1an	Datorii cu scadență sub 1 an	Ac	Active circulante
DM1an	Datorii cu scadență peste 1 an	Ai	Active imobilizate

Sursa: Proiecție proprie

Tabel 2 - Lista firmelor din eșantionul extras

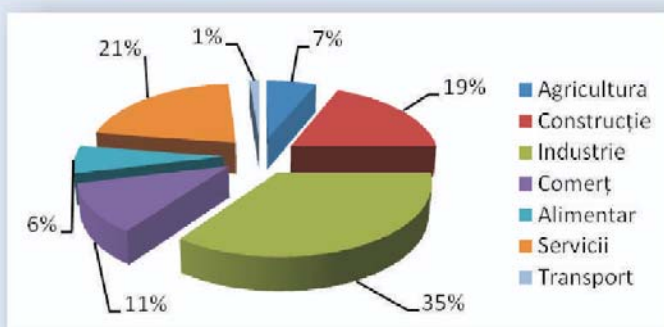
Simboluri BVB									
ACIS	APAR	ATLK	AVBV	BARU	BIBU	CAOR	CEPO	CIMD	PERI
ADMY	ARAX	ATRD	AVIO	BATV	BMIA	CARC	CERB	CLEL	PTRO
ALBZ	ARCO	AUCS	AVLE	BAZV	BRCR	CAST	CERE	CRMC	RMRM
ALCQ	ARCU	AUEC	AVZU	BBGA	BUCU	CAXY	CETB	ELTR	SCDE
ALIQ	ARIY	AUTQ	AZOA	BEGY	BUCV	CDRM	CHEM	FLAO	SIDG
AMCX	ARMT	AUTT	BADE	BETA	BUTU	CEDO	CHIB	GMNA	SNMN
AMPL	ASAM	AUXI	BALT	BEUC	CABU	CEOF	CHOB	IANY	TEHO
ANTE	ASCE	AVBU	BAME	BEZA	CABZ	CEON	CIAC	ONZV	UARG

30 Vélez Pareja. I, *Operational and Financial Leverage*, <http://ideas.repec.org/p/co/000162/007320.html>, accesat în data de 21.09.2010.

31 Mironiuc, Marilena., *Op. cit.*, p. 69.

32 Datele au fost preluate de pe www.bvb.ro pentru fiecare firmă în parte.

Figura 1 - Structura eșantionului analizat după obiectul de activitate al firmelor

Structura eșantionului după obiectul de activitate al firmelor cotate este reprezentată în Figura 1.

2.3. Metode de analiză

Ca metode de analiză a datelor s-au utilizat *analiza componentelor principale* și *analiza discriminant*.

Analiza componentelor principale (ACP) este o metodă descriptivă multivariată, introdusă pentru prima dată de Karl Pearson în 1901 și integrată în 1933 de către Harold Hotelling în statistica matematică. Folosirea practică a acestei metode este recentă, grație instrumentelor informatice de lucru actuale³³.

Scopul principal al acestei metode este de a rezuma la maximum posibil datele analizate, cu pierderi minime pentru a facilita interpretarea unui număr mare de date inițiale, dar și pentru a da un sens cât mai exact celor sintetizate. Principiul de bază al acestei metode constă în reducerea numărului de variabile analizate³⁴. ACP permite reducerea bazelor de date complexe (care conțin un număr mare de variabile), prin înlocuirea acestora cu 2-3 variabile latente,

eliminându-se coliniaritatea și, totodată, facilitând analiza. Considerând o mulțime de variabile inițiale, X_i ($i = 1...n$), se determină variabile noi (**factori** sau **componente**) de forma C_j ($j = 1...m$), unde $C_j = b_{j1}X_1 + b_{j2}X_2 + \dots + b_{jn}X_n$, iar $m \leq n$. În ACP, componentele principale determinate prin combinația liniară a variabilelor inițiale sunt independente între ele. Ipoteza de independență a componentelor principale se poate valida prin mai multe teste, printre care: *statistica test χ^2* (pentru testarea existenței unei legături între variabile) și *statistica KMO* (Kaiser-Meyer-Olkin, pentru determinarea intensității acestei legături). Statistica KMO poate lua valori în intervalul [0,1]. Valori KMO sub pragul de 0,5 indică legături nesemnificative, valori cuprinse între 0,5 și 0,6 indică existența unor legături mediocre, valori între 0,6 și 0,7 indică legături de o intensitate acceptabilă, valori între 0,7 și 0,8 indică existența unor legături bune, valori KMO superioare pragului de 0,8 indică prezența unor legături foarte bune, iar valori mai mari de 0,9 indică faptul că soluția obținută în urma aplicării ACP este excelentă³⁵.

Estimarea componentelor poate fi realizată cu ajutorul unui soft statistic. Rezultatele estimării, adică coeficienții β_j , care sunt coeficienții de corelație dintre variabilele inițiale și componentele principale, sunt prezentate în *Output-ul* generat de SPSS în tabelul *Component Matrix*^a. Corelațiile dintre variabilele inițiale și componentele principale pot fi reprezentate grafic cu ajutorul „cercului de corelație”. Componentele principale sunt reprezentate pe axele factoriale, gradate de la -1 la +1. Punctul zero arată că nu există legătură. Variabilele inițiale sunt reprezentate prin puncte de coordonate definite de coeficienții de corelație dintre variabilele inițiale și componentele principale.

Analiza discriminant (AD) este o metodă de clasificare multivariată, care urmărește clasificarea unei populații în grupe predefinite. Clasificarea se bazează pe funcții scor (Z), care exprimă relațiile dintre variabilele, numerice sau nominale, X_i , specifice populației studiate și categoriile variabilelor de clasificare.

Metoda a fost propusă inițial de Fisher, în anul 1936, pentru diferențierea indivizilor aparținând aceleiași specii, după o serie de caracteristici specifice. În practică, AD este foarte utilizată, fiind cunoscută și sub denumirea de metoda scorurilor (*Credit-score*) sau *Metoda de previzionare a riscului de faliment* (Modelul Altman, Modelul Conan, Modelul Anghel).

Metoda AD vizează estimarea relației dintre o variabilă dependentă categorială (dihotomică sau multihotomică) și combinații liniare ale mai multor variabile independente de tip metric, de forma:

33 Lebart, L., Piron, M., Morineau, A., *Statistique exploratoire multidimensionnelle. Visualisation et inférences en feuille de données*, 4e édition, Dunod, Paris, 2006, p. 32

34 Larouse, D., *Data mining. Methods and models*, John Wiley & Sons, 2006, pp. 2-5.

35 Lebart, L., Piron, M., Morineau, A., *Op. cit.*, pp. 97-99.

$Z = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot X_1 + \alpha_2 \cdot X_2 + \dots + \alpha_n \cdot X_n$, unde Z este scorul asociat fiecărui individ: X_i cu ($i = 1, \dots, n$) sunt variabilele independente și α_i sunt coeficienții modelului (necunoscute).

Demersul analizei discriminant presupune³⁶: construirea funcțiilor discriminant (rezultate din combinația liniară a variabilelor independente care vor discrimina categoriile variabilei dependente), stabilirea variabilelor independente care contribuie cel mai mult la explicarea diferențelor dintre grupuri, clasificarea cazurilor prin alocarea la un anumit grup (cu scop predictiv, pornind de la valorile variabilelor independente ale fiecărui individ înlocuite în funcția scor) și evaluarea acurateței clasificării.

Funcțiile de clasificare obținute pot fi folosite sub forma procedurilor analitice, în cadrul misiunii de audit statutar sau contractual. Auditorul va urmări analiza gradului de îndatorare pentru evaluarea capacității firmei de a-și continua activitatea într-un orizont de timp previzibil, în condițiile în care aceasta va dori să obțină un credit bancar sau să atragă noi investitori sau să-și consolideze structura acționariatului. În cazul de față, utilizarea funcțiilor scor va sta la

baza fundamentării opiniei de audit, fiind considerate probe incontestabile.

2.4. Ipoteze de lucru

Pornind de la relația clasică de calcul a *gradului de îndatorare globală*, ne propunem să testăm următoarele ipoteze de lucru:

Ip.1: Variabilele propuse spre analiză în prezentul studiu pot fi sintetizate într-o serie de variabile latente (componente, factori), care explică într-o proporție semnificativă variația RIG. Ne propunem să identificăm care sunt factorii de influență.

Ip.2: O funcție scor, definită de componentele principale identificate prin ACP poate clasifica cazurile pe intervale de apartenență a valorilor RIG: $RIG_{minim} \in [0; 0,5]$, $RIG_{mediu} \in (0,5; 1]$ și $RIG_{maxim} \in (1; +\infty)$.

3. Discuții asupra rezultatelor

În urma aplicării metodei ACP asupra ansamblului de variabile introduse inițial în analiză (Ai, Ac, D1an, DM1an,

CSV, Cpr, Rez-ex și CA), cu privire la eșantionul de firme înregistrat, s-au identificat și estimat componentele principale. Componentele principale și structura acestora privind RIG, aferente fiecărui exercițiu financiar, în perioada 2006-2008, sunt prezentate alături de KMO și procentul varianței explicate, în Tabelul 3.

Aici sunt prezentate numărul de componente obținut în urma aplicării metodei ACP, valoarea statisticii KMO, varianța totală explicată de către componentele obținute, numărul și structura componentelor, pe fiecare exercițiu financiar în parte. Cu excepția exercițiului financiar 2006, valoarea KMO este una ridicată (peste 0,7), ceea ce explică o legătură bună între variabilele inițiale la nivelul componentelor. Variația explicată de componentele obținute este una semnificativă, peste 69,34% din variația RIG fiind explicată de către variația variabilelor latente. Astfel, putem afirma că variația simultană a variabilelor Ai, Ac, D1an, DM1an, CA și Rez-ex va determina peste 69% din variația RIG. Acest nivel ridicat de variație se explică, pentru perioada analizată, prin creșterea mijloacelor fixe și circulante pe seama resurselor străine, corobora-

Tabel 3 - Rezultatele principale obținute prin ACP aferente fiecărui exercițiu financiar, în perioada 2003-2008

Ex. Fin.	KMO	Varianță explicată	Nr. Comp.	Structură componente
2008	0,764	88,38%	2	$C_1 = -0,11 \cdot Ai + 0,37 \cdot Ac + 0,37 \cdot D1an - 0,22 \cdot DM1an + 0,39 \cdot CA - 0,01 \cdot Rez-ex$
				$C_2 = 0,43 \cdot Ai - 0,10 \cdot Ac - 0,10 \cdot D1an + 0,54 \cdot DM1an - 0,14 \cdot CA - 0,30 \cdot Rez-ex$
2007	0,754	69,34%	1	$C_1 = 0,21 \cdot Ai + 0,23 \cdot Ac + 0,22 \cdot D1an + 0,15 \cdot DM1an - 0,16 \cdot Rez-ex$
2006	0,532	79,65%	2	$C_1 = 0,25 \cdot Ac + 0,23 \cdot Ai + 0,32 \cdot D1an + 0,07 \cdot DM1an + 0,27 \cdot CA - 0,18 \cdot Rez-ex$
				$C_2 = -0,09 \cdot Ai + 0,12 \cdot Ac - 0,23 \cdot D1an + 0,31 \cdot DM1an + 0,88 \cdot Rez-ex$
2005	0,766	75,19%	1	$C_1 = 0,19 \cdot Ac + 0,21 \cdot Ai + 0,21 \cdot D1an + 0,20 \cdot DM1an + 0,21 \cdot CA - 0,12 \cdot Rez-ex$
2004	0,765	76,31%	1	$C_1 = 0,20 \cdot Ac + 0,21 \cdot Ai + 0,21 \cdot D1an + 0,16 \cdot DM1an + 0,22 \cdot CA + 0,13 \cdot Rez-ex$
2003	0,732	72,20%	1	$C_1 = 0,21 \cdot Ac + 0,21 \cdot Ai + 0,17 \cdot D1an + 0,16 \cdot DM1an + 0,22 \cdot CA - 0,20 \cdot Rez-ex$

Sursa: Proiecție proprie

36 Lebart, L., Piron, M., Morineau, A., Op. cit., pp. 328-325.

tă cu obținerea unei cifre de afaceri bazată pe antrenarea datorilor din exploatare și mai puțin pe utilizarea resurselor proprii.

Se poate observa, din Tabelul 3, coloana *Structură componente*, cum creșterea nivelului activelor circulante și imobilizate, dar și a cifrei de afaceri, are în contrapartidă utilizarea resurselor străine și mai puțin a resurselor proprii. La nivelul structurii componentelor, se poate observa că fiecare variabilă inițială își păstrează gradul de influență, în medie, asupra RIG, cu excepția exercițiilor financiare 2008 și 2006, unde avem câte două componente care vor influența nivelul RIG. Natura componentelor și semnul de influență al fiecăreia asupra RIG sunt evidențiate în figura 2.

Reprezentarea grafică a variabilelor în sistemul de coordonate al componentelor principale este posibilă numai în cazul în care numărul acestora este egal sau mai mare cu 2. În cazul de față, reprezentarea grafică s-a realizat numai pentru exercițiile financiare din 2008 și 2006, restul exercițiilor financiare înregistrând doar o variantă latentă ce influențează nivelul RIG.

La nivelul exercițiului financiar 2008, variația RIG este explicată de două

componente principale: una fiind influențată de nivelul AC, D1an și CA (fiind o componentă operațională), iar cea de-a doua componentă de nivelul DM1an, Ai și Rez-ex (componentă investițională). Astfel, RIG a fost influențată de achiziționarea de materii prime și cheltuieli asociate producției, având în contrapartidă o serie de datorii curente, pentru realizarea unui nivel ridicat al CA, dar și de realizarea unor investiții pe baza resurselor străine, ceea ce a condus la diminuarea rezultatului exercițiului, în principal din cauza cheltuielilor asociate privind amortizarea.

La nivelul anului 2006, structura componentelor principale este sensibil diferită. Dacă în 2008 se puteau distinge o axă operațională și una investițională, în anul 2006 se poate observa cum creșterea CA se bazează atât pe consumul de Ac (care au în contrapartidă D1an), dar și pe utilizarea Ai (a infrastructurii, a mijloacelor de producție, a utilajelor).

Uzura Ai prin participarea la procesul de producție va atrage înlocuirea acestora și demararea unui plan de investiții în anul 2008. Acești indicatori pot caracteriza o componentă operațională, bazată și pe utilizarea resurselor imobi-

lizate în procesul de producție, cu influență directă asupra RIG. Cea de-a doua componentă are în structură Rez-ex și DM1a, fiind o axă a rentabilității datorilor pe termen lung.

Creșterea RIG este bazată și pe sporirea nivelului DM1an, însă acestea au un rol pozitiv în condițiile în care sunt urmate de o creștere a Rez-exp. În acest caz, rezultatul din exploatare va fi unul superior cheltuielilor financiare asociate DM1an.

În ceea ce privește exercițiile financiare din 2003, 2004, 2005 și 2007, componentele principale obținute (câte una pe fiecare an) pot fi caracterizate de utilizarea Ac, Ai, D1an, DM1an pentru obținerea unui Rez-ex și a unei CA (*o componentă de exploatare*).

Deși variabilele latente obținute au o influență directă asupra RIG, utilizarea unui grad de îndatorare moderat poate conduce la menținerea performanței și la obținerea de profit.

Folosind variabilele inițiale reținute prin metoda ACP (în urma eliminării colinearităților), s-a procedat la aplicarea metodei AD, având drept criteriu de clasificare scorurile RIG. O funcție de clasificare va fi de forma:

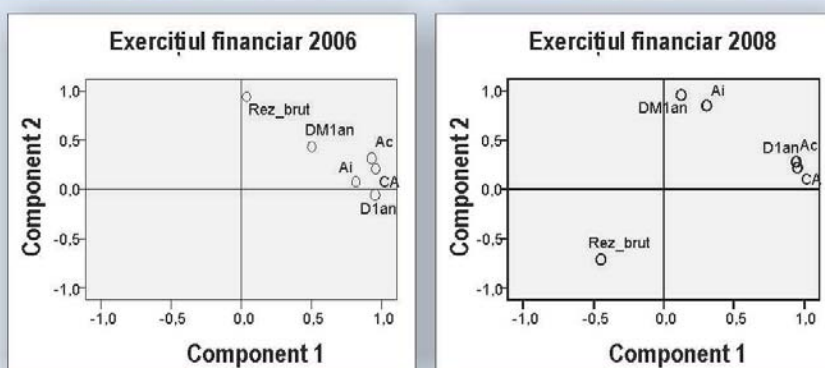
$$\text{Scor RIG}(\text{min, mediu, maxim}) = \alpha_0 + \alpha_1 \cdot \text{Ai} + \alpha_2 \cdot \text{Ac} + \alpha_3 \cdot \text{D1an} + \alpha_4 \cdot \text{DM1an} + \alpha_5 \cdot \text{CA} + \alpha_6 \cdot \text{Rez-ex},$$

unde α_0 este constantă, iar $\alpha_i, i = 1, \dots, 6$ sunt coeficienții obținuți prin AD din Tabelul 4.

Principalul avantaj al utilizării AD este obținerea funcțiilor de clasificare pe baza cărora se pot face încadrări ulterioare ale firmelor care nu sunt cuprinse în eșantionul de lucru.

Regula de utilizare a acestor funcții de clasificare este următoarea: în cadrul

Figura 2 - Contribuția variabilelor inițiale la construcția componentelor principale, pentru anii 2006 și 2008

Sursa: Proiecție proprie

Tabel 4 - Coeficienții funcțiilor de clasificare

Ex. Fin.	2008			2007			2006		
RIG	Min	Mediu	Max	Min	Mediu	Max	Min	Mediu	Max
Ai	1,89E-08	1,27E-09	-2,4E-09	2,1E-08	-5,6E-09	-1,5E-08	2,63E-08	9,88E-09	-1,2E-08
Ac	1,91E-08	8,28E-09	1,86E-09	1,85E-08	1,79E-08	4,71E-08	6,16E-08	1,68E-08	-1E-08
D1an	-8,4E-09	-1,2E-09	2,99E-08	-1,1E-08	1,91E-08	8,18E-08	-2,9E-08	4,84E-09	7,76E-08
DM1an	-2,2E-08	1,02E-08	1,57E-08	1,85E-08	2,69E-08	2,35E-08	-3,9E-08	9,69E-09	6,46E-08
CA	-5,9E-09	2,45E-09	-1,2E-08	-5,3E-09	-8E-09	-4,4E-08	-1,4E-08	-3,7E-09	-2,4E-08
Rez-ex	2,05E-09	-1,6E-09	1,52E-09	4,44E-08	-9,8E-09	2,65E-08	-2,2E-08	-7,9E-09	-3,2E-08
Constantă	-1,35191	-1,4279	-1,89628	-1,4649	-1,83077	-2,41409	-1,44019	-1,71903	-2,33783
Ex. Fin.	2005			2004			2003		
RIG	Min	Mediu	Max	Min	Mediu	Max	Min	Mediu	Max
Ai	2,78E-08	6,16E-09	-1E-08	7,63E-08	1,99E-08	-2,5E-08	6E-08	1,64E-08	-2,3E-08
Ac	2,68E-08	1,91E-08	1,8E-08	8,02E-08	2,8E-09	-5,7E-08	-1,7E-08	5,5E-08	-9,6E-08
D1an	-5,6E-09	1,83E-09	7,38E-08	-1E-07	-9,4E-09	1,67E-07	-1,4E-08	-1,1E-08	4,85E-08
DM1an	-1,2E-08	9,2E-08	-5,2E-09	-1,3E-07	-5,6E-08	3,51E-08	-8,5E-08	-3,7E-08	1,56E-07
CA	-1,3E-08	-8,6E-09	-3,7E-08	1,49E-08	1,93E-08	-4,2E-08	2,95E-08	7,72E-09	2,77E-08
Rez-ex	3,63E-08	4,8E-08	-3,9E-08	-2,2E-08	-1,5E-08	1,38E-08	2,91E-08	6,57E-09	1,3E-07
Constantă	-1,38206	-1,53816	-3,54274	-1,86199	-1,5304	-2,08055	-1,69153	-1,54593	-4,28747

Sursa: Proiecție proprie

fiecărei funcții de clasificare, înlocuind cu valorile indicatorilor extrași din situațiile financiare ale unei firme neclasificate se vor obține câte trei seturi de scoruri. Cele trei scoruri (pentru funcția aferentă RIG minim, RIG mediu și RIG maxim) se vor compara între ele, iar valoarea maximă a scorului aferentă unei funcții va dicta și apartenența la respectiva grupă de clasificare.

Concluzii

Actuala criză economică, dar și marile scandaluri financiare care au precedat-o sau au urmat-o impun auditorului financiar însușirea unor noi metode pentru obținerea de elemente probante care vor sta la baza susținerii opiniei de audit.

Mai mult decât atât, complexitatea mediilor economice în care se integrează firma auditată, precum și utilizarea noilor tehnologii și sisteme infor-

maționale determină auditorul să adopte cele mai bune tehnici pentru depistarea iregularităților sau disfuncționalităților.

Pe baza indicatorilor economico-financiar tradiționali, dar și a metodelor statistice avansate de analiză a datelor, auditorul poate obține o serie de evidențe necesare evaluării capacității firmei de a-și continua activitatea.

Mai mult decât atât, în cazul aprecierii RIG, prin aplicarea ACP sau AD auditorul poate observa care este natura acestui fenomen, care sunt factorii care îl influențează și dacă utilizarea resurselor împrumutate va atrage după sine și o creștere a valorii adăugate.

Literatura de specialitate a demonstrat faptul că utilizarea finanțării externe, în condițiile alocării resurselor în activitățile de exploatare poate conduce la obținerea unui profit superior față de cazul în care s-ar fi apelat doar la resursele proprii.

Obținerea de funcții de clasificare cu ajutorul AD este deosebit de utilă în cazul în care auditorului i se solicită opinia cu privire la bonitatea firmei auditate.

În cazul în care aprobarea unui credit sau proiect de finanțare este condiționată de evaluarea RIG (pe grupe valorice), pentru a determina capacitatea firmei de a-și rambursa resursele împrumutate, utilizarea AD poate fi considerată cheia de boltă în desăvârșirea misiunii auditorului.

Totodată, utilizarea metodelor statistice în cadrul auditului financiar și interconectarea acestuia cu analiza financiară și contabilitatea pot deschide o direcție nouă de cercetare. Acest domeniu nou își va propune analiza fenomenelor economico-financiare din cadrul auditului financiar pe baza unor indicatori din analiza financiară prin intermediul metodelor statistice și econometrice avansate, fiind numit ipotetic auditometrie (*auditometrics*).

Bibliografie

- Arens, A., Loebbecke, J., *Audit o abordare integrata*, (traducere), Ed. Arc, Chişinău, 2006.
- Bassell, M., Anandarajan, A., Umar, A., *Information content, audit reports and going-concern: an Australian study*, Revista „Accounting and Finance” nr. 43, 2003.
- Bhimani, A., Gulamhussen, M.A., Lopes, S., *The effectiveness of the auditor’s going-concern evaluation as an external governance mechanism: Evidence from loan defaults*, The International Journal of Accounting, nr. 44, 2009.
- Bragg, S.M., *Practitioner’s Guide to GAAS 2010 Including all SASs, SSAEs, SSARs, and Interpretations*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2010.
- Contebras, A. G., Angulo, J. G., *The role played by the self-fulfilling prophecy effect in the going concern evaluation process*, RC-SAR, vol. 11, nr. 1, 2008.
- Elliot, R.S., Highfield, M.J., Schaub, M., *Contagion or competition: going-concern audit opinions for real estate firms’*, Journal of Real Estate Finan Econ, nr. 32, 2006.
- Franks, J.R., Lóránth, G., *A study of inefficient going concerns in bankruptcy*, www.cepr.org/pubs/dps/DP5035.asp, accesat în data de 20.05.2010.
- Gou, W-C., Wang, F.Y., Wu, H-M., *Financial Leverage and Market Volatility with Diverse Beliefs*, China Center for Economic Research, Working Paper Series, No. E2009007, 2009.
- Hayes, R., Dassen Roger, Schilder, A., Wallage, P., *Principles of Auditing. An Introduction to International Standards of Auditing*, second edition, Ed. Pearson Education, 2005.
- Herbohn, K., Ragunathan, V., Garsden, R., *The horse has bolted: revisiting the market reaction to going concern modifications of audit reports’*, Accounting and Finance, 47, 2007.
- Horomnea, E., *Audit financiar. Concepte. Standarde. Norme*, Ed. TipoMoldova, 2010.
- International Accounting Standards Board, *Standardele internaţionale de raportare financiară (IFRS)*, ed. CECCAR, Bucureşti, 2009.
- International Federation of Accountants, *International Standards on Auditing 2009*, New York, 2009.
- Jaba, E., *Statistică*, ediţia a 3-a, ed. Economică, Bucureşti, 2002.
- Jaba, E., Jemna, D., *Econometrie*, Ed. Sedcom Libris, 2006.
- Jaba, E., Robu, I-B., *Utilizarea analizei discriminant pentru obţinerea probelor de audit*, Revista „Audit Financiar” nr. 11 şi nr. 12, Bucureşti, 2009.
- Kausar, A., Taffler, R.J., Tan, C., *The going-concern market anomaly*, Journal of Accounting Research, nr. 47/2009 (1), 2009.
- Larouse, D., *Data mining. Methods and models*, John Wiley & Sons, 2006.
- Lebart, L., Piron, M., Morineau, A., *Statistique exploratoire multidimensionnelle. Visualisation et inférences en fouille de données*, ed. a 4-a, ed. Dunod, Paris, 2006.
- Manley, J.W., *An Analysis of Financial Leverage for Selected Michigan Farm Types*, Graduate Research Masters Degree Plan B Papers, 1978.
- Matsumara, E.M., Subramanyam, K.R., Tucker, R.R., *Strategic auditor behavior and going-concern decisions*, Journal of Business Finance and Accounting, 24 (6), 1997.
- Mironiuc, M., *Analiză economico-financiară: elemente teoretico-metodologice şi aplicaţii*, Ed. Sedcom Libris, Iaşi, 2006.
- Petrescu, S., *Analiză şi diagnostic financiar-contabil. Ghid teoretico-aplicativ*, ediţia a II-a, ed. CECCAR, Bucureşti, 2008.
- Ramalho, J., Vidigal da Silva, J., *A two-part fractional regression model for the capital structure decisions of micro, small, medium and large firms*, Economic Working Papers, nr. 9, 2006.
- Smith, M., *Research methods in accounting*, SAGE Publications, London, 2003.
- Uang, J-Y., Citron, D.B., Sudarsanam, S., Taffler, R.J., *Management going-concern disclosures: Impact of corporate governance and auditor reputation*, European Financial Management, 12 (5), 2006.
- Vélez Pareja. I, *Operational and Financial Leverage*, <http://ideas.repec.org/p/co/000162/007320.html>, accesat în data de 21.09.2010
- *** Camera Auditorilor Financiari din România, *Ghid privind auditul calităţii*, Ed. Irecson, Bucureşti, 2010

Evenimente ulterioare datei bilanțului în contextul Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, aplicabile operatorilor economici

Alexandra LAZĂR*, Monica AVRAM** & Elisabeta Maria DUINEA***

Abstract

Events after the Balance Sheet Date Starting from the Accounting Regulations Conform to the European Directives, Applicable to the Economic Entities

The economic entities are applying accounting regulations conform to the Fourth CEE Directive on the annual accounts of certain types of companies. Beside the physical counting and the valorization of its results, the closing works of the financial year suppose some steps to follow-up, taking into account both general regulations and specific legislation. These steps are established by each entity, but it must underline that keeping accounting of events means sometimes their analyses as a whole because they are related each other. Events after the balance sheet date belong to this category. Some of them are adjusting events after the balance sheet date, while the others suppose only disclosures in the notes.

Key words: *annual financial statements; true and fair view; events after the balance sheet date; accounting principles; going concern basis*

JEL Classification: *M41*

Cuvinte cheie: *situații financiare anuale; imagine fidelă; evenimente ulterioare datei bilanțului; principii contabile; continuitatea activității*

Introducere

La sfârșit de exercițiu financiar, fiecare operator economic este obligat să întocmească situații financiare anuale. Pentru

aceasta se pleacă de la reglementările contabile aplicabile, care reprezintă de fapt reglementările aplicate în cursul exercițiului financiar, dar trebuie respectate, de asemenea, și prevederile specifice domeniului de activitate și/sau cu valabilitate doar în contextul lucrărilor de închidere.

* Dr., director adjunct, Direcția de Legislație și Reglementări Contabile, Ministerul Finanțelor Publice, e-mail: alexandra.lazar@mfinante.gov.ro

** Drd., consilier superior, Direcția de Legislație și Reglementări Contabile, Ministerul Finanțelor Publice, e-mail: monica.avram@mfinante.gov.ro

*** Drd., expert asistent, Direcția de Legislație și Reglementări Contabile, Ministerul Finanțelor Publice, e-mail: eli.duinea@mfinante.gov.ro

Deși o entitate s-a conformat întocmai, în cursul exercițiului financiar, prevederilor din reglementările contabile în vigoare, în scopul întocmirii situațiilor financiare anuale anumite operațiuni pot fi efectuate ulterior datei bilanțului, dar cu reflectare în situațiile financiare ale exercițiului financiar de raportare.

Metodologia de cercetare

Plecând de la reglementările contabile aplicabile operatorilor economici, prezentul articol și-a propus să selecteze acele prevederi contabile cu relevanță pentru întocmirea corectă a situațiilor financiare anuale, cu accent pe elementele legate de evenimentele ulterioare datei bilanțului.

Operatorii economici aplică de la 1 ianuarie 2010 *Reglementările contabile conforme cu Directiva a IV-a a CEE*, parte componentă a Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055/2009. Ca urmare, primele situații financiare anuale întocmite pe baza acestor reglementări sunt cele corespunzătoare exercițiului financiar 2010.

Sub aspectul elementelor referitoare la evenimentele ulterioare datei bilanțului, aceste reglementări nu diferă semnificativ de cele cuprinse în reglementările contabile aplicabile până la 1 ianuarie 2010, respectiv cele aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1752/2005, cu modificările și completările ulterioare. Totuși, reglementările contabile aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055/2009 au fost completate recent prin *Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 2869/2010 pentru modificarea și completarea unor reglementări contabile*. În aceste condiții, când se analizează operațiunile care pot/trebuie contabilizate pe seama exercițiului financiar 2010 sunt avute în vedere și prevederile ultimului ordin emis.

Principiile contabile prevăzute de reglementări au aplicabilitate, în general, și în contextul închiderii exercițiului financiar. Astfel, potrivit **contabilității de angajamente**, recunoașterea efectelor tranzacțiilor și ale altor evenimente se efectuează atunci când acestea se produc, nefiind legate de fluxul de trezorerie corespunzător.

PRINCIPIULUI CONTINUITĂȚII ACTIVITĂȚII

Trimiterea explicită la elemente ulterioare datei bilanțului apare în contextul principiului continuității activității. Astfel, legat de acest principiu, reglementările contabile menționate

prevăd că trebuie să se prezume că entitatea își desfășoară activitatea pe baza principiului continuității activității. Acest principiu presupune că entitatea își continuă în mod normal funcționarea, fără a intra în stare de lichidare sau de reducere semnificativă a activității.

Invers, o entitate nu va întocmi situațiile financiare anuale pe baza continuității activității dacă organele de conducere stabilesc după data bilanțului fie că intenționează să lichideze entitatea sau să înceteze activitatea acesteia, fie că nu există nicio altă variantă realistă în afara acestora. De asemenea, deteriorarea rezultatelor din exploatare și a poziției financiare, ulterior datei bilanțului, indică nevoia de a analiza dacă presupunerea privind continuitatea activității este încă adecvată.

Dacă administratorii unei entități au luat cunoștință de unele elemente de nesiguranță legate de anumite evenimente care pot duce la incapacitatea acesteia de a-și continua activitatea, aceste elemente trebuie prezentate în notele explicative. În cazul în care situațiile financiare anuale nu sunt întocmite pe baza principiului continuității, această informație trebuie prezentată, împreună cu explicații privind modul de întocmire a acestora și motivele care au stat la baza deciziei conform căreia entitatea nu își mai poate continua activitatea. Evenimentele sau condițiile ce necesită prezentări de informații pot apărea și ulterior datei bilanțului.

Nu trebuie uitat nici faptul că mențiuni privind desfășurarea activității în condiții de continuitate sunt cuprinse și în declarația scrisă care însoțește situațiile financiare anuale, alături de precizarea politicilor contabile utilizate, respectiv faptul că acestea oferă o imagine fidelă a poziției financiare, a performanței financiare și a celorlalte informații referitoare la activitatea desfășurată.

PRINCIPIUL PRUDENȚEI

Un alt principiu cu aplicabilitate, inclusiv după data bilanțului, este principiul prudenței. În acest sens, reglementările contabile prevăd că trebuie să se țină cont de:

- toate datoriile apărute în cursul exercițiului financiar curent sau al unui exercițiu precedent, chiar dacă acestea devin evidente numai între data bilanțului și data întocmirii acestuia;
- toate datoriile previzibile și pierderile potențiale apărute în cursul exercițiului financiar curent sau al unui exercițiu financiar precedent, chiar dacă acestea devin evidente numai între data bilanțului și data întocmirii acestuia. În acest scop sunt avute în vedere

și eventualele provizioane, precum și datoriile rezultate din clauze contractuale.

PRINCIPIUL INDEPENDENȚEI EXERCIȚIULUI

În final, un alt principiu care impune analiza veniturilor și a cheltuielilor care vor fi cuprinse în situațiile financiare anuale ale exercițiului financiar de raportare este principiul independenței exercițiului. Potrivit reglementărilor contabile, în baza acestui principiu trebuie să se țină cont de veniturile și cheltuielile aferente exercițiului financiar, indiferent de data încasării veniturilor sau data plății cheltuielilor.

Astfel, se vor evidenția în conturile de venituri și creanțele pentru care nu a fost întocmită încă factura (contul 418 „Clienți - facturi de întocmit”), respectiv în conturile de cheltuieli sau bunuri, datoriile pentru care nu s-a primit încă factura (contul 408 „Furnizori - facturi nesosite”). În toate cazurile, înregistrarea în aceste conturi se efectuează pe baza documentelor care atestă livrarea bunurilor, respectiv prestarea serviciilor (de exemplu, avize de însoțire a mărfii, situații de lucrări etc.).

Un *exemplu* de operațiune care acoperă inclusiv perioada sfârșitului de exercițiu, prezentat în continuare, este cuprins în ghidul intitulat „Unele aspecte privind aplicarea Reglementărilor contabile conforme cu Directiva a IV-a a CEE, parte componentă a Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055/2009”, publicat pe site-ul Ministerului Finanțelor Publice (www.mfinante.gov.ro), astfel:

Societatea comercială „Audit Total” are ca obiect de activitate – prestarea de servicii de audit. În anul 2009 S.C. „Audit Total” a încheiat cu societatea „X” un contract de audit statutar, în vederea auditării situațiilor financiare anuale ale acestei societăți pentru exercițiul financiar al anului 2009. Perioada de derulare a contractului și de executare a misiunii de audit este 1 octombrie 2009 - 15 mai 2010. Valoarea totală a contractului este de 40.000 lei, exclusiv TVA, plătită lunar, în tranșe egale, pe toată perioada contractului.

Potrivit procedurilor de audit, auditorul propune planul de audit și împreună cu beneficiarul aprobă ca auditul să se realizeze în perioada 1 octombrie 2009 - 10 mai 2010. Conform înțelegerilor între părți, auditorul predă raportul de audit beneficiarului la data de 15 mai 2010.

Conform contractului încheiat între prestator (societatea „Audit Total”) și beneficiar (societatea „X”), facturarea pentru fiecare lună în curs, din perioada octombrie 2009 – aprilie

2010, se face până pe data de 5 ale lunii următoare, iar pentru serviciile prestate în luna mai 2010 facturarea se face în data de 10 mai 2010 (la finalizarea planului de audit), urmând ca plata aferentă acestei luni să se realizeze în maxim 5 zile calendaristice de la facturare, fără a se depăși termenul final al contractului. În consecință, plata lunară efectuată de beneficiar, pe perioada derulării misiunii de audit, reprezentând serviciile prestate de auditor în toată această perioadă, este în sumă de 5.000 lei (40.000 lei/8 luni). Având în vedere că angajamentul de audit se derulează pe o perioadă din două exerciții financiare consecutive, S.C. „Audit Total” va reflecta în contabilitate, pe toată perioada planului de audit, veniturile aferente executării serviciului prestat.

Având în vedere modul de derulare a contractului, în contabilitatea S.C. „Audit Total”, prestarea serviciilor de audit se reflectă lunar, astfel:

1. Reflectarea veniturilor lunare obținute în anul 2009 (perioada 1 octombrie – 31 decembrie 2009). La finele fiecărei luni se înregistrează venituri în sumă de 5.000 lei, exclusiv TVA, ce urmează a fi facturate în următoarele 5 zile calendaristice ale lunii următoare:

418 “Clienți - facturi de întocmit”	=	704 “Venituri din servicii prestate”	5.000 lei
-------------------------------------	---	--------------------------------------	-----------

2. Reflectarea veniturilor lunare obținute în anul 2010:

- perioada 1 ianuarie 2010 – 30 aprilie 2010, în fiecare lună:

418 “Clienți - facturi de întocmit”	=	704 “Venituri din servicii prestate”	5.000 lei
-------------------------------------	---	--------------------------------------	-----------

- veniturile facturate în luna mai 2010

4111 “Clienți”	=	704 “Venituri din servicii prestate”	5.000 lei
----------------	---	--------------------------------------	-----------

3. Lunar, în perioada noiembrie 2009 - mai 2010, se înregistrează factura întocmită pentru serviciile prestate în luna anterioară:

4111 “Clienți”	=	418 “Clienți - facturi de întocmit”	5.000 lei
----------------	---	-------------------------------------	-----------

În cazul în care contractul prevede că lucrările de audit vor fi facturate la finalizarea lucrării (predarea raportului de audit), respectiv luna mai 2010, societatea comercială S.C. „Audit Total” procedează la înregistrarea cheltuielilor, după natura lor (6XX Conturi de cheltuieli = 3XX Conturi de stocuri; 4XX Conturi de terți) și înregistrarea la sfârșitul fiecărei luni, corespunzător cheltuielilor efectuate, a veniturilor în contul 712 „Venituri aferente costurilor serviciilor în curs de execuție”

(332 „Servicii în curs de execuție” = 712 „Venituri aferente costurilor serviciilor în curs de execuție”).

Dacă în cursul perioadei pe care se derulează contractul au loc confirmări scrise privind lucrările executate, societatea va înregistra veniturile aferente acestui stadiu, fie prin înregistrarea contabilă 4111 “Clienți” = 704 “Venituri din servicii prestate”, fie prin 418 “Clienți – facturi de întocmit” = 704 “Venituri din servicii prestate”, dacă factura se întocmește ulterior.

Scopul prezentării exemplului de mai sus, preluat întocmai de pe site-ul Ministerului Finanțelor Publice, este de a sublinia faptul că prevederile contractuale influențează modul de contabilizare a operațiunilor economico-financiare și, prin aceasta, informațiile raportate prin situațiile financiare anuale. Selectarea acestui exemplu a fost făcută și plecând de la subiectul tratat, respectiv evidențierea în contabilitate a serviciilor prestate cu auditul situațiilor financiare anuale.

În mod similar se procedează și în cazul altor servicii prestate.

Evenimente ulterioare datei bilanțului

Astfel de evenimente includ toate evenimentele ce au loc până la data la care situațiile financiare anuale sunt autorizate pentru emitere, chiar dacă acele evenimente au loc după declararea publică a profitului sau a altor informații financiare selectate.

Referitor la evenimentele ulterioare datei bilanțului, acestea sunt definite ca fiind acele evenimente, favorabile sau nefavorabile, care au loc între data bilanțului și data la care situațiile financiare anuale sunt autorizate pentru emitere.

În accepțiunea reglementărilor contabile, prin autorizarea situațiilor financiare anuale se înțelege aprobarea acestora de către un consiliu director, administratori sau alte organe de conducere, potrivit organizării entității, în vederea înaintării lor spre aprobare, conform legii.

De exemplu, potrivit art. 163 alin. (3) din Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată, cu modificările și completările ulterioare, adunarea generală poate aproba situațiile financiare anuale numai dacă acestea sunt însoțite de raportul cenzorilor sau, după caz, al auditorilor financiari.

De asemenea, potrivit art. 181 din aceeași lege, consiliul de administrație, respectiv directoratul, trebuie să prezinte cen-

zorilor, respectiv auditorilor interni și auditorilor financiari, cu cel puțin 30 de zile înainte de ziua stabilită pentru ședința adunării generale, situația financiară anuală pentru exercițiul financiar precedent, însoțită de raportul lor și de documentele justificative.

În acest caz, autorizarea situațiilor financiare anuale, prevăzută în reglementările contabile, are semnificația aprobării acestor situații de către consiliul de administrație, în vederea înaintării acestora către adunarea generală a acționarilor, cu scopul aprobării lor.

În reglementările contabile în vigoare sunt identificate două **tipuri de evenimente ulterioare datei bilanțului**, respectiv:

- cele care fac dovada condițiilor care au existat la data bilanțului. Aceste evenimente ulterioare datei bilanțului conduc la ajustarea situațiilor financiare anuale; și
- cele care oferă indicații despre condiții apărute ulterior datei bilanțului. Aceste evenimente ulterioare datei bilanțului nu conduc la ajustarea situațiilor financiare anuale.

Pentru a stabili dacă un eveniment exista sau nu la data bilanțului se va face uz de toate informațiile disponibile la data analizei acestora.

Evenimente ulterioare datei bilanțului care conduc la ajustarea situațiilor financiare anuale

Caracteristic pentru situațiile în care, ulterior datei bilanțului, se constată evenimente care au existat la data bilanțului, este faptul că entitatea trebuie să ajusteze valorile recunoscute în situațiile sale financiare, pentru a reflecta aceste evenimente.

Se exemplifică, în continuare, câteva dintre evenimentele ulterioare datei bilanțului care au caracter de frecvență și pentru care este necesară ajustarea informațiilor cuprinse în situațiile financiare anuale sau recunoașterea unor elemente care nu au fost anterior recunoscute:

- pronunțarea ulterior, datei bilanțului, dar înainte de data autorizării situațiilor financiare, a unei instanțe judecătorești, prin emiterea unei hotărâri judecătorești definitive cu privire la un litigiu care confirmă că o entitate are o obligație prezentă la data bilanțului, ca

urmare a unor pagube/daune produse altei entități. Dacă entitatea a recunoscut anterior un provizion, acesta poate fi ajustat sau, în cazul în care nu a fost recunoscut un provizion sau o datorie, acest element trebuie recunoscut. Ca urmare, entitatea ajustează orice provizion recunoscut anterior, legat de acest litigiu, sau recunoaște un nou provizion sau o datorie față de terți.

În astfel de situații, prezentarea unei datorii contingente în notele explicative nu satisface cerințele de recunoaștere și prezentare în situațiile financiare anuale a elementelor bilanțiere și extrabilanțiere;

- un element bilanțier care este în continuă mișcare îl constituie creanțele entității.

Pentru creanțele incerte entitatea trebuie să constituie ajustări pentru depreciere. Criteriile în funcție de care se determină ajustările de valoare sunt la latitudinea conducerii entității și au la bază, în general, vechimea creanțelor sau alte informații disponibile privind situația clientului (de exemplu, solvabilitatea acestuia).

De regulă, ajustările de valoare se înregistrează pe baza listelor de inventariere.

Pot fi situații în care, pe baza listelor de inventariere, se constituie ajustări de valoare pentru creanțele incerte, dar creanțele respective se încasează înainte de autorizarea situațiilor financiare anuale. Similar, pot fi cazuri în care trebuie să se constituie ajustări suplimentare pentru clienții în legătură cu care se obțin informații privind incertitudinea lor, după data bilanțului. În astfel de situații, trebuie analizate toate informațiile disponibile pentru a stabili dacă incertitudinea există și la data bilanțului;

- falimentul unui client, apărut ulterior datei bilanțului, confirmă de obicei că la data bilanțului exista o pierdere aferentă unei creanțe comerciale și, în consecință, entitatea trebuie să ajusteze valoarea contabilă a creanței comerciale;
- descoperirea de fraude sau erori ce arată că situațiile financiare anuale sunt incorecte.

O categorie distinctă de operațiuni care se analizează, în scopul reflectării lor în situațiile financiare anuale ale exercițiului financiar de raportare, o constituie reducerile comerciale primite/acordate ulterior facturării. Prin reglementările contabile aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055/2009 a fost schimbat modul de contabilizare a acestora, față de prevederile similare din reglementările aprobate

Prevederile contractuale influențează modul de contabilizare a operațiunilor economico-financiare și, prin aceasta, informațiile raportate prin situațiile financiare anuale

prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 1752/2009, cu modificările și completările ulterioare. Astfel, în baza reglementărilor contabile în vigoare, asemenea reduceri se contabilizează întotdeauna pe seama rezultatului curent, indiferent de perioada la care se referă (contul 609 „Reduceri comerciale primite”, respectiv contul 709 „Reduceri comerciale acordate”).

Prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 2869/2010 pentru modificarea și completarea unor reglementări contabile a fost adusă o completare în legătură cu reducerile comerciale primite/acordate ulterior facturării, dar care reprezintă evenimente ulterioare datei bilanțului.

Completarea reglementărilor contabile a avut în vedere, de fapt, o precizare privind utilizarea conturilor 408 „Furnizori – facturi nesoșite” și 418 „Clienți – facturi de întocmit” într-o situație dată. În această situație s-a plecat de la faptul că, în cazul unei societăți comerciale cu activitate complexă și volum mare de activitate, pot exista prevederi în contractele încheiate între părți, referitoare la condițiile în care se acordă reducerile comerciale.

Acordarea reducerilor comerciale poate fi condiționată de volumul vânzărilor către acel client, derulate pe întregul exercițiu financiar. În astfel de situații, analiza îndeplinirii criteriilor pentru acordarea reducerilor comerciale se efectuează după data de 31 decembrie și, prin urmare, societatea comercială nu mai poate emite factura de reducere, în exercițiul financiar încheiat.

În condițiile în care aceste reduceri se referă la exercițiul financiar de raportare, noul ordin prevede înregistrarea acestora la data bilanțului în contul 408 „Furnizori – facturi nesosite”, respectiv contul 418 „Clienți – facturi de întocmit” și reflectarea lor în situațiile financiare ale exercițiului pentru care se face raportarea, dacă sumele respective se cunosc la data bilanțului.

De *exemplu*, dacă o entitate stabilește până la data bilanțului valoarea reducerilor comerciale aferente unor facturi trecute, ea le înregistrează prin articolul contabil 709 „Reduceri comerciale acordate” = 411 „Clienți”.

În situația în care aceeași entitate poate determina doar ulterior datei bilanțului valoarea acestor reduceri, ea le va reflecta în situațiile financiare anuale ale exercițiului financiar la care se referă, prin articolul contabil 709 “Reduceri comerciale acordate” = 418 “Clienți – facturi de întocmit” (sau 418 “Clienți – facturi de întocmit” = 709 “Reduceri comerciale acordate” în roșu, în funcție de programele informatice utilizate).

Evenimente ulterioare datei bilanțului care nu conduc la ajustarea situațiilor financiare anuale

Ulterior datei bilanțului pot avea loc unele evenimente cu relevanță asupra eventualelor decizii ale utilizatorilor de informații, dar acestea nu îndeplinesc condițiile de recunoaștere în situațiile financiare anuale.

Un asemenea eveniment ulterior datei bilanțului, care nu conduce la ajustarea situațiilor financiare anuale, este diminuarea valorii de piață a valorilor mobiliare, în intervalul de timp dintre data bilanțului și data la care situațiile financiare anuale sunt autorizate pentru emitere.

Dacă o entitate primește, ulterior datei bilanțului, informații despre condițiile ce au existat la data bilanțului, entitatea trebuie să actualizeze prezentările de informații ce se referă la aceste condiții, în lumina noilor informații.

Atunci când evenimentele ulterioare datei bilanțului care nu conduc la ajustarea situațiilor financiare anuale sunt semnificative, neprezentarea lor ar putea influența deciziile economice ale utilizatorilor. În consecință, o entitate trebuie să prezinte următoarele informații pentru fiecare categorie semnificativă de astfel de evenimente ulterioare datei bilanțului:

- natura evenimentului; și
- o estimare a efectului financiar sau o mențiune conform căreia o astfel de estimare nu poate să fie făcută.

Concluzii

Prin ideile cuprinse în prezentul articol autorii și-au propus să evidențieze acele elemente relevante pentru întocmirea unor situații financiare anuale cu respectarea prevederilor legale. Deși este vorba doar de o parte a elementelor care contribuie la furnizarea unor informații contabile de calitate, apreciem că acestea pot fi considerate etape de plecare în derularea cu succes a lucrărilor de închidere a exercițiului financiar, operațiune în care sunt implicați atât cei care întocmesc situațiile financiare anuale, cât și persoanele care le auditează.

Situațiile financiare anuale trebuie să îndeplinească rolul prevăzut de Legea contabilității nr. 82/1991, republicată, respectiv acela de a furniza o imagine fidelă a poziției financiare, a performanței financiare și a celorlalte informații referitoare la activitatea desfășurată de entitate. Aceasta se poate realiza doar în condițiile în care se coroborează toate prevederile legale aplicabile în acest context.

Bibliografie

- Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale, republicată în Monitorul Oficial al României nr. 1066/17.11.2004, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea contabilității nr. 82/1991, republicată în Monitorul Oficial al României nr. 454/18.06.2008;
- Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055/2009 pentru aprobarea Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, publicat în Monitorul Oficial al României nr. 766 și 766 bis/10.11.2009;
- Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 2869/2010 pentru modificarea și completarea unor reglementări contabile, publicat în Monitorul Oficial al României nr. 882/29.12.2010;
- Ghidul „Unele aspecte privind aplicarea Reglementărilor contabile conforme cu Directiva a IV-a a CEE, parte componentă a Reglementărilor contabile conforme cu directivele europene, aprobate prin Ordinul ministrului finanțelor publice nr. 3055/2009” – Ministerul Finanțelor Publice
- <http://www.mfinante.ro/agentiec.html?pagina=domenii>

Considerații privind aplicarea ISA 550, Părți afiliate

Lisa WEAVER*

Abstract

Considerations on ISA 550 Applying, Related Parties

This article explores the objectives and requirements of clarified ISA 550, Related Parties. The standard has been revised and redrafted by the International Auditing and Assurance Standards Board, and is now broadly consistent with other ISAs in that a risk-based approach to the audit of related parties is adopted.

This is often a challenging area, with a high risk of material misstatement, frequently leading to the identification of fraud risk indicators. Gaining an understanding the requirements of ISA 550 is essential for all auditors.

ISA 550 focuses the auditor's attention on the risk of material misstatement that may arise due to the existence of related-party relationships and transactions. The standard emphasizes the importance of considering these matters during planning and especially as part of risk assessment. There are some specific procedural requirements, and audit firms may need to review current practice to ensure that these requirements are met. Ultimately, ISA 550 provides clear guidance on the audit of this potentially challenging and extremely important area.

Key words: *risk based approach, related parties, income tax returns, shareholder*

JEL Classification: M41

Cuvinte cheie: *abordare bazată pe risc, părți afiliate, impozit pe venit, acționar*

* Examiner ACCA, e-mail: info@ro.accaglobal.com

Introducere

Acest articol comentează obiectivele și dispozițiile ISA 550 clarificat, *Părți afiliate*. Standardul a fost revizuit și reformulat de către Consiliul pentru Standardele Internaționale de Audit și Asigurare, iar acum standardul este consecvent cu celelalte ISA prin adoptarea abordării bazate pe risc a auditului părților afiliate.

Acesta este un domeniu dificil, care prezintă un risc înalt de denaturări semnificative și care duce adesea la descoperirea indiciilor riscului de fraudă. Cunoașterea dispozițiilor ISA 550 este esențială pentru toți auditorii profesioniști.

Definiții

Definiția din ISA 550 pentru părțile afiliate se referă la o persoană sau entitate care deține controlul sau are o influență semnificativă, directă sau indirectă, asupra entității raportoare; la o altă entitate asupra căreia entitatea raportoare deține controlul sau asupra căreia exercită, direct sau indirect, o influență semnificativă sau la o altă entitate care se află sub controlul comun al entității raportoare.

Este posibil ca și cadrul general aplicabil de raportare financiară să conțină definiții similare (de exemplu, IAS 24, *Prezentarea informațiilor privind părțile afiliate*).

Esențial este faptul că toate entitățile, fie că sunt mari sau mici, au părți afiliate, pe care auditorul trebuie să le identifice și pentru care trebuie să evalueze riscul de denaturări semnificative.

Toate entitățile, fie că sunt mari sau mici, au părți afiliate, pe care auditorul trebuie să le identifice și pentru care trebuie să evalueze riscul de denaturări semnificative

Factori de risc și obiective

Indiferent dacă prin cadrul general aplicabil de raportare financiară sunt stabilite sau nu dispoziții privind părțile afiliate, obiectivul auditorului este să ajungă să cunoască relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate. Aceste cunoștințe trebuie apoi utilizate pentru a evalua orice indicii care apar cu privire la riscul de fraudă și pentru a trage o concluzie cu privire la caracterul adecvat al tratamentului contabil și al prezentărilor de informații aplicate pentru relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate.

Este important să sesizăm că ISA 550 recunoaște faptul că relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate pot da naștere unui risc mare de denaturări semnificative și, prin urmare, acestea au o importanță deosebită pentru auditor. Riscurile apar deoarece:

- Multe entități își desfășoară activitatea prin intermediul unei game complexe de relații și structuri, care

sporesc complexitatea tranzacțiilor cu părțile afiliate;

- Este posibil ca managementul să nu aibă cunoștință de existența tuturor relațiilor și tranzacțiilor cu părțile afiliate;
- Este posibil ca sistemele informaționale ale entității să nu identifice tranzacțiile sau soldurile neachitate aferente părților afiliate, în special pentru tranzacțiile efectuate la valoare nulă sau în afara cursului normal al activității;
- Este posibil ca tranzacțiile cu părțile afiliate să nu fie desfășurate în termeni și condiții normale; și
- Este posibil ca tranzacțiile cu părțile afiliate să fie ascunse în mod deliberat de către management, iar tratamentul contabil al acestora are, adesea, un risc crescut de manipulare deliberată.

ISA 550 subliniază importanța menținerii scepticismului profesional atunci când se planifică și se realizează activități de audit privind părțile afiliate.

Identificarea relațiilor și tranzacțiilor cu părțile afiliate

ISA 550 prevede utilizarea abordării bazate pe risc pentru auditul relațiilor și tranzacțiilor cu părțile afiliate. Se fac referiri speciale la discuțiile echipei misiunii, când trebuie acordată o atenție specială susceptibilității situațiilor financiare la denaturări semnificative care rezultă din relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate. Subiectele care pot fi discutate de către echipa misiunii pot include, de exemplu, structura organizațională a entității, cazurile de finanțare extra-bilanțieră și existența oricăror

entități cu scop special controlate sau influențate de către management.

ISA 550 impune dispoziții specifice în ceea ce privește chestionarea managementului. Auditorul va pune întrebări cu privire la:

- Identitatea părților afiliate, inclusiv modificări față de ultima perioadă de raportare;
- Natura relațiilor dintre entitate și părțile afiliate; și
- Dacă au fost încheiate tranzacții cu părțile afiliate, precum și scopul unor astfel de tranzacții.

Din punct de vedere practic, pentru a-i fi mai ușor să aplice aceste dispoziții, auditorul ar trebui să solicite managementului o listă a părților afiliate și a tuturor tranzacțiilor relevante. Exhaustivitatea acestei liste poate fi examinată pe baza cunoștințelor auditorului privind activitatea entității. Bineînțeles, este posibil ca managementul să nu dețină o astfel de listă, în special atunci când cadrul general aplicabil de raportare financiară conține dispoziții limitate privind prezentarea de informații sau nu conține deloc astfel de dispoziții, caz în care este posibil ca auditorul să fie nevoit să discute cu managementul definiția din ISA 550 a relațiilor cu părțile afiliate și să solicite întocmirea unei liste.

ISA 550 prevede, de asemenea, ca auditorul să ajungă să cunoască controalele utilizate de către management pentru :

- A identifica, înregistra și prezenta relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate;
- A autoriza și aproba tranzacții și acorduri semnificative cu părțile afiliate; și
- A autoriza și aproba tranzacții și acorduri semnificative care se des-

fășoară în afara cursului normal al activității.

Paragrafele din ISA 550 privind aplicarea explică faptul că riscul evitării de către management a controalelor este potențial crescut atunci când se au în vedere relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate, în special atunci când aceste relații oferă managementului stimulente și ocazii de a fraudă. Exemple de astfel de fraude includ transferul de active către părțile afiliate la o valoare semnificativ diferită de valoarea pieței și utilizarea entităților cu scop special pentru a prezenta eronat în mod deliberat poziția sau performanța financiară a entității raportoare.

ISA 550 impune ca documentele specifice să fie cercetate pentru indicii privind existența relațiilor sau tranzacțiilor cu părțile afiliate pe care managementul nu le-a identificat sau prezentat încă auditorului. Documentele la care face referire ISA sunt:

- Confirmări bancare și juridice; și
- Procesele verbale ale adunărilor acționarilor și ale celor însărcinați cu guvernarea.

Deși ISA 550 clarificat prevede inspecția unui număr redus de documente specifice, el impune auditorului să aibă în vedere inspectarea altor registre sau documente pentru a identifica relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate. Paragraful A22 oferă o listă cuprinzătoare de sugestii, inclusiv:

- Declarațiile entității privind impozitul pe venit;
- Informații oferite de către entitate autorităților de reglementare;
- Registrele acționarilor pentru identificarea acționarilor principali ai entității;
- Declarații privind conflictele de interese din partea managementului și a celor însărcinați cu guvernarea;

- Registrele investițiilor entității și cele ale planurilor sale de pensii;
- Contracte și acorduri cu persoane cheie ale managementului sau cu cei însărcinați cu guvernarea;
- Contracte semnificative renegociate în cursul perioadei.

Tranzacții cu părțile afiliate desfășurate în afara cursului normal al activității

ISA 550 prevede tratarea drept risc semnificativ a tranzacțiilor cu părțile afiliate desfășurate în afara cursului normal al activității. ISA oferă exemple de astfel de tranzacții, inclusiv de tranzacții complexe cu capitaluri proprii, tranzacții de vânzare cu discounturi sau profituri neobișnuit de mari, tranzacții cu acorduri circulare, cum ar fi vânzarea și reachiziționarea și prestarea de servicii de către management fără primirea unei contraprestații.

Dacă sunt identificate astfel de tranzacții, trebuie întreprinse cercetări cu privire la raționamentul economic al tranzacției și cu privire la termenii și condițiile relevante. Bineînțeles, ceea ce subliniem aici este faptul că auditorul trebuie să fie atent la indiciile riscului de fraudă, precum și la evaluarea faptului că tranzacția a fost corect înregistrată și corespunzător prezentată în situațiile financiare.

Paragrafele privind aplicarea din ISA 550 oferă un rezumat util al aspectelor care pot fi luate în considerare atunci când se evaluează raționamentul economic al tranzacției, evaluându-se inclusiv dacă tranzacția este prea complexă, dacă aceasta are termeni neobișnuiți de comercializare, dacă im-

Auditorul trebuie să fie atent la indiciile riscului de fraudă, precum și la evaluarea faptului că tranzacția a fost corect înregistrată și corespunzător prezentată în situațiile financiare

plică părți afiliate neidentificate anterior sau dacă este procesată de o manieră neobișnuită.

Este, de asemenea, important să se ia în considerare dacă tranzacțiile semnificative cu părțile afiliate desfășurate în afara cursului normal al activității au fost autorizate și aprobate de către management, de către cei însărcinați cu guvernarea sau de către acționari (acolo unde este relevant). Absența unei astfel de autorizări și aprobări, fără o explicație rațională, poate indica un risc mare de denaturare semnificativă cauzată de fraudă sau eroare.

Părți afiliate cu influență dominantă

Una din modificările aduse ISA 550 a fost introducerea termenului de „influență dominantă”. Dominarea managementului de către o persoană sau un grup restrâns de persoane, fără exis-

tența unor controale care să compenseze această situație, reprezintă un indiciu al riscului de fraudă. Sunt oferite și exemple de indicii ale existenței influenței dominante:

- Partea afiliată și-a exercitat dreptul de veto în privința unor decizii semnificative de afaceri;
- Tranzacții semnificative sunt supuse aprobării finale a părții afiliate;
- Există dezbateri restrânse sau nu există deloc dezbateri, cu privire la propunerile de afaceri inițiate de partea afiliată; și
- Tranzacțiile care implică partea afiliată sau un membru al familiei apropiate sunt arareori examinate și aprobate de o parte independentă.

Evident, acest tip de situație poate fi frecventă în companiile conduse de proprietarii lor. Proceduri suplimentare sunt sugerate de ISA 550, făcându-se trimitere la ISA 240, *Responsabilitatea auditorului de a lua în considerare fraudă într-un audit al situațiilor financiare*.

Descoperiri

ISA 550 prevede realizarea unor proceduri suplimentare atunci când auditorul descoperă că o relație sau o tranzacție semnificativă cu o parte afiliată nu a fost divulgată de către management. Acestea includ comunicarea promptă a descoperirii către echipa misiunii de audit, cercetarea, împreună cu managementul, a motivului pentru care controalele nu au identificat sau nu au prezentat tranzacția cu partea afiliată, precum și realizarea unor proceduri de fond suplimentare, cum ar fi analizarea înregistrărilor contabile pentru găsirea tranzacțiilor cu partea afiliată nou identificată.

Principalele aspecte pe care auditorul

trebuie să le abordeze aici țin de caracterul deliberat al neidentificării părții afiliate sau a tranzacției cu aceasta și de posibila existență a altor părți afiliate sau a altor tranzacții neidentificate.

Dacă este posibil ca managementul să le fi ascuns existența, auditorul poate avea în vedere necesitatea reevaluării răspunsurilor managementului la întrebările auditorului. Tănuirea deliberată poate fi considerată indiciu al riscului de fraudă, iar ISA 240 devine relevant în această situație.

Declarații și comunicare

ISA 550 prevede că, acolo unde cadrul general de raportare financiară stabilește dispoziții privind părțile afiliate, auditorul trebuie să obțină declarații scrise din partea managementului și, acolo unde este cazul, din partea celor însărcinați cu guvernarea, că:

- Au divulgat identitatea tuturor părților afiliate și toate relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate de care au cunoștință; și
- Au înregistrat și prezentat în mod adecvat astfel de relații și tranzacții, în conformitate cu cadrul general de raportare financiară.

ISA 550 oferă, de asemenea, îndrumări cu privire la aspecte relevante legate de părțile afiliate, aspecte pe care auditorul le-ar putea comunica celor însărcinați cu guvernarea, de exemplu:

- Neinformarea (intenționată sau nu) de către management a auditorului cu privire la părțile afiliate sau la tranzacțiile semnificative cu părțile afiliate, care ar putea să atragă atenția celor însărcinați cu guvernarea asupra unor relații și tranzacții semnificative cu părțile afiliate de care nu aveau anterior cunoștință;
- Dezacordul cu managementul cu privire la înregistrarea și prezentarea relațiilor și tranzacțiilor semnificative cu părțile afiliate, în conformitate cu cadrul general; și
- Dificultăți în identificarea părții care deține, în ultimă instanță, controlul entității.

Concluzie

ISA 550 se axează pe atenția pe care auditorul trebuie să o acorde riscului denaturărilor semnificative care poate să apară ca urmare a existenței relațiilor și tranzacțiilor cu părțile afiliate. Standardul subliniază importanța luării în considerare a acestor aspecte în cursul planificării și, în special, ca parte a activității de evaluare a riscului. Există și câteva dispoziții procedurale specifice și este posibil să fie necesar ca firmele de audit să își revizuiască practicile curente pentru a se asigura că respectă aceste dispoziții. În final, ISA 550 oferă îndrumări clare cu privire la auditarea acestui domeniu extrem de important și potențial dificil.

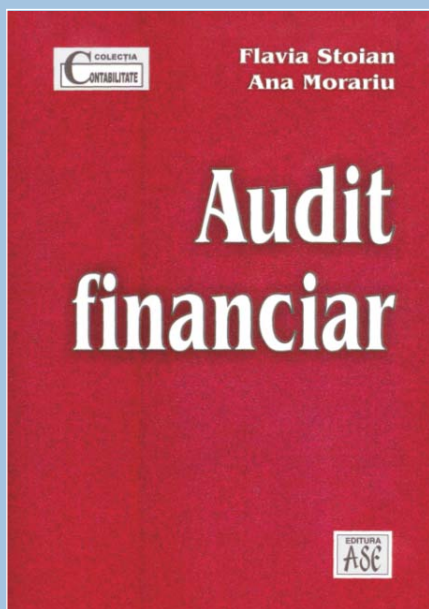
Bibliografie

IFAC, *Manual de standarde internaționale de audit și control de calitate. Audit financiar 2009*, coeditare CAFR – editura Irecson, București, 2009

<http://web.ifac.org/clarity-center/isa-550>

<http://www.ifac.org/IAASB/>

Semnal editorial

Flavia Stoian și Ana Morariu, cadre didactice la Facultatea de Contabilitate și Informatică de gestiune din cadrul Academiei de Studii Economice București au realizat recent lucrarea „**Audit financiar**”; publicată de Editura A.S.E.

Prin această carte, autorii doresc să ofere studenților și tuturor celor interesați o culegere comprehensivă de noțiuni, tehnici și metode utilizate în cadrul auditului financiar care să servească drept ghid de studiu al procesului de derulare a misiunilor de audit, conform cu Standardele Internaționale de Audit. Scopul acestei cărți este de a structura și integra noțiunile de bază în audit, conceptele

specifice și aspectele practice ale profesiei într-o incursiune logică, ierarhizată și etapizată, astfel încât procesele analitice și decizionale la nivelul misiunii de audit să fie ușor înțelese, corelate și aplicate. Fiecare unitate de învățare conține numeroase exemple, studii de caz, probleme propuse și teme de evaluare, subscrise noțiunilor de studiu, astfel încât procesul de asimilare a cunoștințelor să fie unul gradual, ancorat în practică și să ofere deprinderi concrete, distincte și conforme cu realitatea și aplicabilitatea lor. Este un instrument de lucru pentru studenții de licență la forma de învățământ de zi și distanță.

Important pentru autori!

Evaluarea articolelor științifice se realizează, în paralel, de către cel puțin doi membri din Consiliul Științific al revistei, în modalitatea double-blind-review, ceea ce înseamnă că evaluatorii nu cunosc numele autorilor și nici autorii nu cunosc numele evaluatorilor.

Criterii de evaluare a articolelor: originalitatea, actualitatea, importanța și încadrarea în aria tematică a revistei; calitatea metodologiei de cercetare; claritatea și relevanța prezentării și argumentării; relevanța surselor bibliografice utilizate; contribuția adusă cercetării în domeniul abordat.

Recomandările Consiliului Științific al revistei sunt: acceptare; acceptare cu revizuire; respingere. Rezultatele evaluărilor sunt comunicate autorilor, urmând a fi publicate numai articolele acceptate de Consiliul Științific. Articolele se trimit redacției la adresa de e-mail: revista@cafr.ro,

obligatoriu în format electronic cu extensia **.doc**, cuprinzând următoarele elemente: limba de redactare a articolului - **română**, pentru autorii români sau **engleză**, pentru autorii străini; textul în limba română se redactează cu diacritice, conform prescripțiilor lingvistice ale Academiei Române; dimensiunea maximă a articolului 7-10 pagini/2000 caractere grafice cu spații/pagină; în articol se precizează titlul în limba română și engleză, metodologia de cercetare folosită, contribuțiile autorilor și referințele bibliografice în subsolul paginii; un rezumat în limbile engleză și română de circa o pagină redactat la persoana a III-a, în care se prezintă obiectivul cercetării, principalele probleme abordate și contribuția autorilor; rezumatul este însoțit de 4-5 termeni cheie, în limbile română și engleză, inclusiv clasificarea JEL.

Detalii pe site-ul www.revista.cafr.ro, la secțiunile „Recenzii” și „Manuscrise”.

Important for the Authors!

The review of the articles is performed in parallel by at least two members of the Scientific Council of the „Financial Audit” Journal, a double-blind-review, which means that those who perform the reviews do not know the names of the authors, and also the authors do not know the names of the reviewers.

Assessment criteria for articles: innovative input, actuality, importance and the relevance for the subject matter of the review; the quality of the research methodology; presentation and argumentation clarity and pertinence; the relevance of the bibliographic sources used; contribution made to the research in the area.

The recommendations of the Scientific Council are: accepted, accepted with reviewing, rejected. The results of the

assessments are communicated to the authors and only the articles approved by the Scientific Council are published. The articles are submitted to the editor by e-mail at: revista@cafr.ro, compulsory in Microsoft Word format containing the following elements: the language the article is drafted is **English**; the maximum size of the article 7-10 pages/2000 signs/page spaces included; the article mention the research methodology used, authors' contributions, footnote references from the bibliography; an abstract in English presenting the subject of the research and authors' contributions; the abstract is accompanied by 4-5 key words, in English, and also by JEL Classification.

Details on our website www.revista.cafr.ro, section: „Reviews” and „Manuscripts”.

